

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА

15

ЛЮТАГА

1991 г.

№ 7 [3573]

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 15 кап.

(Па падпісцы —
10 кап.)

ЧЫТАЙЦЕ

НАВАТ І Ё ЛЕПЕЛІ...

выходзіў навуковы часопіс да рэвалюцыі. А сёння!

СТАРОНКА 4.

НЯТЛЕННЫ СКАРБ

Мар'ян ДУКСА: «Калі вялікая супольнасць свабодных людзей захоча ісці сваім нацыянальным шляхам—гэта яе суверэннае права, ніякія аўтаматы і танкі гэтаму не змогуць перашкодзіць. Думаць іначай — значыць быць, прабачце, палітычным прафанам, нічога не цяміць у сацыяльнай псіхалогіі...»

СТАРОНКА 5.

«ЗЯМЛЯ—ГЭТА ЧАСТКА ЧАЛАВЕЧАЙ ДУШЫ...»

Сучаснае прачытанне рамана Кузьмы Чорнага «Зямля».

СТАРОНКІ 8—9.

«НЕ ДАДЗІМ ЖА ЗГАСНУЦЬ НАШЫМ ЗОРКАМ!»

Весткі з Музыкальнага ліцэя.

СТАРОНКА 10.

КРОК НАСУСТРАЧ

Дэмакраты з розных рэспублік краіны правялі ў Харкаве Устаноўчую канферэнцыю Дэмакратычнага кангрэса.

СТАРОНКА 12.

ТОЛЬКІ КРЫТЫКА ІДЭІ

Развагі народнага дэпутата БССР А. Трусава паводле артыкула Л. Яўменава «Дамарошчаны антыкамунізм: праблемы і меркаванні».

СТАРОНКА 12.

ТОЛЬКІ НЕ АБЫЯКАВАСЦЬ

На пытанні карэспандэнта «ЛіМа» адказвае народны дэпутат СССР пісьменнік Алесь АДАМОВІЧ

— Алесь Міхайлавіч, вы ўваходзіце ў камісію Вярхоўнага Савета СССР па Чарнобылю, мэта якой, сярод іншага, — устанавіць адказнасць тых ведаўстваў і асоб, якія хавалі ад народа праўду аб маштабах трагедыі, яе прычынах і выніках. Зрэшты, вы, як вядома, з першых дзён пасля катастрофы займаліся ёй, шмат напісалі і сказалі аб гэтай трагедыі, яе ўроках. Днямі стала вядома аб распараджэнні Генеральнага пракурора Саюза Трубіна праверці дадатковую праверку фактаў, звязаных з утойваннем інфармацыі аб узроўнях радыяцыі ў пацярпелых ад аварыі раёнах. Як бы вы пракаменціравалі гэты крок?

— Яго трэба было зрабіць ужо даўно. Думаю, дарэчы, што рашэнне пракуратуры было прынята не ў апошнюю чаргу пад націскам нашай камісіі. А вось колькі далёка зойдзе ў сваіх высновах следства... Баюся, што ў выніку, як не раз было, да адказнасці прыцягнуць «стрэлачнікаў». Вы паглядзіце: тыя, хто бессаромна выдаваў дэзінфармацыю на самым высокім афіцыйным узроўні, — такія, як Ільін, Кандрусёў, Ізраэль — засталіся пры сваіх пасадах. Упэўнены, што яны і ім падобныя дзеячы будучы трымацца адзін за аднаго, абараняць свае карпаратыўныя інтарэсы да апошняга. Сценка пабудавана наймагутная. Ці ўдасца яе прабіць — цяжка сказаць. Многае залежыць ад рэакцыі грамадскасці.

Заўважу, што камісія Вярхоўнага Савета ставіць сёння пытанне аб адказнасці не толькі тых, хто хаваў інфармацыю, але, перш за ўсё, — сапраўдных віноўнікаў катастрофы. Трэба дакапацца да першапрычыны. Дырэкцыя, тэхперсонал ЧАЭС, як цяпер стала ясна, сумленна выконвалі ўсе інструкцыі. І — панеслі пакаранне. Адказнасць павінны несці і тыя, хто склаў гэтыя інструкцыі, хто праектаваў атамныя станцыі ў Саюзе, а самае галоўнае — аўтары самой канцэпцыі АЭС тыпу Чарнобыльскай. Маю на ўвазе акадэміка Аляксандра, які дагэтуль нават не пакаяўся за зробленае.

— Мабыць, не ўсе ведаюць пра камітэт «Чарнобыль — дапамога», старшынёй якога вы з'яўляецеся. Калі ласка, колькі слоў пра гэтую арганізацыю.

— Наш камітэт створаны пры Акадэміі навук СССР. Мы трымаем пастаянную сувязь з беларускімі навукоўцамі, якія займаюцца праблемамі радыяцыі, у прыватнасці — з членам-карэспандэнтам АН БССР В. Несцяранкам, дырэктарам навукова-тэхнічнага цэнтру «Радыяметр». Гэты цэнтр зараз спрабуе наладзіць шырокую сет-

ку кантролю за радыяцыяй у рэспубліцы з дапамогай устанавленай апаратуры. Камітэт выдзеліў дзеля гэтых мэт мільён рублёў, купляем у Аўстрыі спецыялізаваны камп'ютэр, з дапамогай якога можна стварыць высокадакладную карту радыяцыйнага забруджвання.

— Апошнім часам узнікаюць усё новыя неўрадавыя арганізацыі, якія спрабуюць дапамагчы ахвярам Чарнобыля. Нядаўна, скажам, з'явілася яшчэ адна — «Зыніч». Есць, напрыклад, дзве арганізацыі з аднолькавай назвай «Дзеці Чарнобыля», кожная — са сваім рахункам. Ці на карысць гэта справе?

— З камітэтам «Дзеці Чарнобыля», які ўзначальвае Г. Грушавы, у нас усталяваліся добрыя дзелавыя кантакты. Гэта надзейная арганізацыя, якая карыстаецца высокім аўтарытэтам за мяжой. Іх банкаўскі рахунак зафіксаваны ў Берліне. Я не хачу нічога кепскага сказаць пра астатнія дабрачынныя арганізацыі. Па-мойму, чым больш іх будзе, тым лепш. Але я не магу зразумець, калі члены адной арганізацыі пачынаюць абвінавачваць усіх «сапернікаў», прэтэндуючы на нейкую выключную сваю ролю. Гэта бярэжыць і тых людзей за мяжой, якія хочуць нам дапамагчы. Яны пытаюцца: ну што вы за народ такі? Няўжо нават у час агульнай бяды вы не можаце дамовіцца між сабой?

— Цяпер, у сувязі з падзеямі ў Прыбалтыцы, з абвастрэннем усёй унутрыпалітычнай сітуацыі, ці не знікла ў замежных краінах жаданне дапамагчы нам?

— Не, тыя ж японцы, скажам, не збіраюцца адмаўляцца ад дапамогі Беларусі лекамі і сродкамі. На жаль, мы часта не гатовыя прымаць шчодрыя дары, працягваем незвычайную абыякавасць. Нядаўна мяне адшукаў у Маскве прафесар з Таронта Чарлз Роўд. У яго нарадзілася ідэя стварыць своеасаблівы «канверт здароўя»: у Канадзе маглі б пастаянна лячыцца 15 дзямей, пацярпеўшых ад Чарнобыля (на месцы тых, хто вышсаўся, прыязджалі б новыя). Са сваёй прапановай ён звяртаўся ў Камітэт аховы міру, іншыя афіцыйныя арганізацыі, але яму нават не адказалі. Думаю, нам ўдасца ўсё ж рэалізаваць гэтую ідэю.

Цікавая дэталі. Прафесар Роўд прыехаў у Маскву ў той час, калі праходзіў сумесны пленум Саюза кінематографістаў СССР і Расіі. Яны сталі фундатарамі фонду аховы галоснасці, які будзе дапамагаць дэмакратычнаму прэсе, журналістам, пазбаўленым права «за палітыку». Канадскі вучоны, як то-

лькі дазнаўся пра гэта, адразу выказаў жаданне пералічыць у фонд частку сваіх сродкаў і нават арганізаваць падтрымку яго ў сваёй краіне.

— А як вы і вашы калегі — народныя дэпутаты ад Саюза кінематографістаў СССР паставіліся да рашэння, прынятага на сумесным пленуме, байкатаваць ЦТ у знак пратэсту супраць яго манопольнай палітыкі, засілля цензуры і дэзінфармацыі?

— Усе адназначна выказаліся за байкот.

— У многіх на памяці вашы выступленні на апошнім з'ездзе народных дэпутатаў і рэакцыя на іх з боку вайскоўцаў. Ці выканаў палкоўнік Алксніс сваё абяцанне падаць на вас у суд?

— Палкоўнік сам рызыкуе апынуцца на лаве падсудных. Наколькі вядома, яго збіраюцца прыцягнуць да адказнасці за дыфаматарыю Чэха-Славацкая дзяржава.

Суда нада мной патрабуе «Военно-исторический журнал» на чале з генералам Філатавым. Ён нядаўна напісаў, што, калі ён чытае Адамовіча, дык разумее, чаму Сталін з падазрэннем ставіўся да некаторых партызан (!). Сёння многім хацелася б перайграць рашэнне суда, які адхіліў іск Шахаўцова ў абарону «гонару і годнасці» генералістуса.

Зрэшты, усё не так проста. Я часта атрымліваю пісьмы ад мацярок салдат, што загінулі ў Афганістане. Аўтар аднаго ліста, які я атрымаў нядаўна, на поўным сур'ёзе піша, што палкоўнік Алксніс і Петрушэнка ўратавалі нашых хлопцаў ад бойні ў Персідскім заліве. Вось так...

Думаю, калі б той працэс адбываўся сёння, рашэнне суда магло б быць зусім іншым.

— Ваш артыкул «Так гаварыў імператар» у «ЛГ», як мне здаецца, напісаны з большым запасам аптымізму. На жаль, вы не так часта выступаеце цяпер з публіцыстыкай. Разумею, што вашы грамадскія абавязкі, работа ў «Мемарыяле», абавязкі дырэктара інстытута кінамастацтва адбіраюць шмат сіл і часу. І ўсё ж не магу не задаць пытанне, якое цікавіць шматлікіх чытачоў, — аб вашых творчых планах.

— Зараз я заканчваю працу над апавесцю «Венера, або Як я быў прыгоннікам». (Венера — жаночае імя, некалі даволі распаўсюджанае на Палессі). Апавесць плануецца да выхаду ў выдавецтве «Мастацкая літаратура».

— Дзякуй за гутарку.
Гутарыў Віталь ТАРАС.

Кола Дзён

7 лютага

адбыўся першы сход савета заснавальнікаў першай таварнай біржы на Беларусі за апошнія семдзесят год. Адна ластаўка, кажучы, вясны не зробіць. Тым не менш, яшчэ адзін крок на шляху да рынку зроблены. У савет заснавальнікаў уваходзіць, між іншым, Дзяржкамтэт па забеспячэнні БССР.

8 лютага

Прэзідэнт СССР прыняў Указ «Аб стварэнні Усесаюзнай тэлерадыёвяшчальнай кампаніі». Паводле ўказа будзе створаны Усесаюзны савет па тэлебачанні і радыёвяшчання на чале са старшынёй кампаніі Л. Краўчанкам, у які, на добраахвотных пачатках, увойдуць кіраўнікі тэлеарганізацый рэспублік.

9 лютага

У ДOME адпачынку «Марозаўка» пад Масквой сабраліся прадстаўнікі саюзных і аўтаномных рэспублік. Сабраліся, вядома, не дзеля адпачынку, а дзеля таго, каб дапрацаваць праект Саюзнага дагавора. Дэлегацыю Беларускай ССР узначальваў намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета БССР В. Шаладонаў. Напярэдадні, у інтэрв'ю праграме «Час», ён даў адназначна станоўчую ацэнку Дагавору. 7 саюзных рэспублік сваіх прадстаўнікоў у дом адпачынку не прыслалі.

10 лютага

У 2 гадзіны 15 мінут ночы стала вядома, што за незалежную і дэмакратычную Літву выказаліся звыш 90 працэнтаў удзельнікаў апытання насельніцтва рэспублікі. У ім прынялі ўдзел амаль 85 працэнтаў выбаршчыкаў. Як вядома, Прэзідэнт СССР М. Гарбачоў загадаў аб'явіць вынікі гэтага апытання юрыдычна несапраўднымі. Старшыня Вярхоўнага Савета Літвы В. Ландсбергіс у сваю чаргу заявіў: «Мы правялі плебісцыт — выяўленне волі народа. Гэта найвышэйшы закон, і ніхто не мае права аспрэчваць ці змяніць гэтую волю».

12 лютага

апублікавана Заява Вярхоўнага Савета БССР у сувязі з прыняццем на 45-й сесіі Генасамблеі ААН рэзалюцыі: «Міжнароднае супрацоўніцтва ў справе змякчэння і пераадолення вынікаў-аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі».

Вярхоўны Савет у сваёй заяве заклікаў, у прыватнасці, аб'явіць 26 красавіка Міжнародным днём прадухілення ядзерных і іншых прамысловых тэхналагічных катастроф. Выказана спадзяванне, што ў дзень пятай гадавіцы чарнобыльскай катастрофы дзяржавы-члены ААН збіруцца на канферэнцыю ў Нью-Йорку з тым, каб аб'явіць аб добраахвотных узносах для стварэння чарнобыльскага фонду.

13 лютага

У Вярхоўным Савеце БССР прайшлі бурныя дэбаты вакол асобных пунктаў пастановы аб парадку прымянення на тэрыторыі Беларусі ў 91 г. Закона СССР «Аб падатках з прадпрыемстваў, аб'яднанняў і арганізацый». Толькі пасля дэмаршу часткі дэпутатаў на чале з першым намеснікам Старшыні Вярхоўнага Савета С. Шушкевічам парламент прыйшоў да згоды наконт рашэння не абкладаць падаткамі прыбытак ад выдання друкаванай прадукцыі на беларускай мове.

ПАГУКАЛА ПАЛЕССЕ

Мы ехалі да Івана Мележа. У яго Глінішчы. Да людзей, якія памятаюць на родных сцэжках яго жывога, якія і сягоння журліва ўмеюць спяваць яго любімыя песні. І яны, людзі вакольных вёсак, сабраліся ў ДOME культуры на жаданую ўрачыстасць. І на ўрачыстасці гэтай першымі сказалі пра пісьменніка-земляка сваё слова — выступілі стрыечная сястра Івана Паўлавіча Настасся Трафімаўна Вяргейчык, стрыечны брат — Ілья Дзмітрыевіч Мележ, родная сястра пісьменніка Любоў Паўлаўна. Адкрыла і

вяла сустрэчу пляменніца Івана Паўлавіча, выпускніца філалагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна Ліля Мележ. І кожны з прысутных быў зачараваны каларытам мовы Палесся, глыбокім веданнем мележаўскай спадчыны, жывых вытокаў яго твораў. Было што пачуць, — скажам, той жа Ілья Дзмітрыевіч, былы франтавік, афіцэр запасу, падзяліўся малавядомымі фактамі работы пісьменніка над «Мінскім напрамкам», у прыватнасці, над вобразам маршала Чарняхоўскага. Як пісьменнік расшукаў

ад'ютанта загінуўшага маршала і толькі пасля шчырых гутарак з ім адважыўся сатварыць у рамане вобраз рэальнага чалавека. Як у адлігах жыцця вяртаўся раз-пораз да свайго героя, паглыбляючы яго літаратурную сутнасць.

Старшынёй калгаса «Кастрычнік» у маім Бабчыне доўга працаваў Анікаандр Дзмітрыевіч Мележ — адзін з тых мележаўскіх сваякоў, да якога пісьменнік меў асабліваю цікавасць. Ён паспрыяў некалі браценніку ўзяцца за нялёгкую і адказную справу — кіраваць калгасам. І

заўсёды, пры кожнай сустрэчы, заклапочана дазваўся: як ідуць справы, ці спраўляецца чалавек? Ці не падводзіць? Анікаандр Дзмітрыевіч спраўляўся — гэта шчаслівая былі гады майго школьнага маленства, — і Іван Паўлавіч быў задаволены ім. Анікаандр Дзмітрыевіч памятае многія рукапісы пісьменніка, скрэсленыя чарніламі ўсіх колераў. Як цярыліва, пакутліва працаваў Мележ над творамі, прагнуць мастацкае дасканаласці. І Анікаандр Дзмітрыевіч, хто багата праліў поту на зямлі сам, цаніў спаўна гэту засяроджаную нялёгкую братаву працу.

У нашай пісьменніцкай брыгадзе былі людзі, каго ў Глінішчах памятаюць. Неаднаразова бывалі тут крытыкі Дзмітрыевіч Бугаёў і Генадзь Шупенка, якія багата пісалі пра Мележа; прэзікі Генрых Далідовіч, лаўрэат літаратурнай прэміі імя Мележа; шчыры даўнішні сябар Івана Паўлавіча наш лімаўскі фатограф Уладзімір Андрэевіч Крук; паэтэса Ала Канапелька, зямлячка, якую ў Глінішчах любяць і называюць Любоўна, — сам чуў, — «наша Ганна»; паэты Алесь Пісьмянкоў — намеснік старшыні рады СП БССР, Валеры Грышановіч і Генадзь Пашкоў.

У Глінішчах, пад крымом недалёка адсюль Чарнобыля, вялася гаворка пра Івана Мележа, пра неацэнны ўклад мастака слова ў беларускую літаратуру — нашу духоўную скарбніцу, пра тое, наколькі патрэбны велічныя постаці нашаму духоўнаму адраджэнню. Тут Мележа памятаюць і любяць. Мікола МЯТЛІЦКІ.

Здымак на памяць з вучнямі Глінішчанскай школы.

Фота Ул. КРУКА.

ДАБРАЧЫННЕ НА КАРЫСЦЬ БАЦЬКАУШЧЫНЫ

Пасля чарнобыльскай катастрофы ў рэспубліцы становіцца ўсё больш людзей, якія маюць патрэбу ў перасадцы коснага мозгу. Сродкаў і магчымасцей у накіраванні на лячэнне за мяжу ў такіх людзей няма. Адзінае выйсце — будаўніцтва ў Беларусі Цэнтра трансплантацыі коснага мозгу.

Беларускае тэлебачанне і Рэспубліканскае таварыства Чырвонага Крыжа арганізуе збор сродкаў на будаўніцтва Цэнтра. Грошы ў рублях можна пераводзіць на р/р 100609511 у Рэспубліканскім жылсабанку г. Мінска МФО 400019, распарадчая дырэкцыя рэспубліканскага тэлебачання і радыёвяшчання: а ў замежнай валюце на рахунак № 066070546 у Белнешэканомбанку г. Мінска, распарадчая дырэкцыя рэспубліканскага тэлебачання і радыёвяшчання.

9 сакавіка 1991 года ў мінскім ДOME афіцэраў Беларускае тэлебачанне сумесна з таварыствам Чырвонага Крыжа Беларусі праводзіць і добрачыны вечар з удзелам Вялікага аркестра Дзяржтэлерадыё БССР і вядомага італьянскага спевака і артыста кіно Антоніо Раніеры.

ІНТЭРВ'Ю У НУМАР

«НАБАТ» У ДАРОЗЕ

Вочы разб'ягаюцца, калі падыходзіш сёння да кіёскаў «Саюздруку». Такая колькасць перыядычных выданняў! І на самы розны густ! На пачатку студзеня іх лік папоўніла яшчэ адно — штодзённая газета «Набат». З яе галоўным рэдактарам, вядомым беларускім публіцыстам Васілём ЯКАВЕНКАМ гутарыць наш няштатны карэспандэнт.

— Васіль Цімафеевіч, што падштурхнула вас ударыць «Набат»?

— Стварэнне «Набата» — аб'ектыўны працэс той дзейнасці, якой я займаюся апошнія гады. Гэтая дзейнасць, і грамадская, і літаратурная, сканцэнтравана вакол праблем, створаных чарнобыльскай катастрофай. Заканчваецца пяты год новай, па сутнасці, эпохі на нашай планеце і ў першую чаргу для народаў Беларусі, Украіны, Расіі, а мы спім у шапку. Ва ўсіх разе, дзеянні ўрадаў гэтых трох рэспублік зараз не адэкватныя той, утворанай Чарнобылем, сітуацыі, якая назіраецца ў прасторы і часу. Часе. Прычын няма. І адна з іх — слабае інфармацыйнае забеспячэнне, яўны недахоп галоснасці ў вырашэнні чарнобыльскіх праблем.

Сур'ёзнай перашкодай на шляху ўратавання з'яўляецца і раз'яднанасць трох найбольш пацярпелых суседніх рэспублік. Беларусы не ведаюць ці амаль не ведаюць, што робіцца ў гэтым кірунку сёння на Украіне і ў Расіі. У сваю чаргу, іх народы атрымліваюць недастат-

ковую інфармацыю пра сітуацыю на Беларусі. Даўно наспела пытанне каардынацыі ў змаганні з чарнобыльскай навалай названых рэспублік. Актыўна спрыяць гэтаму і будзе наша выданне.

— Як ствараўся «Набат»?

— Ва ўсіх трох рэспубліках віталі ідэю такога выдання. Сярод падзвіжнікаў магу назваць, напрыклад, старшыню камісіі па чарнобыльскіх пытаннях украінскага парламента пісьменніка У. Яварыўскага, старшыню расійскага дзяржкамітэта па ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай аварыі С. Валашчука, беларускага прэм'ер-міністра В. Кебіча.

Геаграфія заснавальнікаў «Набата» шырокая. У іх ліку Беларускі сацыяльна-экалагічны саюз «Чарнобыль», Гомельскі аблвыканком, японска-беларускае таварыства «Чарнобыль-Хірасіма», некаторыя расійскія і украінскія арганізацыі і ўстановы. Рэдакцыя штодзёніка будзе размяшчацца ў Мінску. Карэспандэнцкія пункты газеты плануецца адкрыць у Кіеве, Бранску, Магілёве, Маскве, Гомелі, Жытоміры.

— Што можна сказаць пра палітычную арыентацыю «Набата»?

— Перш за ўсё наша газета, зразумела, будзе мець выразны экалагічны накірунак. Шмат увагі мяркуецца ўдзяляць сацыяльным, эканамічным, маральным пытанням, навуцы. Няма патрэбы ды, бадай, і шкодна для справы, за якую мы бяромся, арыентавацца на адну нейкую партыю ці палітычны рух. Тым больш, што людзі, і гэта датычыцца жыхароў усіх трох славянскіх рэспублік, якія шмат зрабілі і робяць сёння ў чарнобыльскіх пытаннях, прычымліваюцца далёка не аднолькавых ідэйных поглядаў. Мяне, у прыватнасці, як кіраўніка рэдакцыйнага калектыву, менш за ўсё хвалюе думка, што і ў калектыве акажуцца прадстаўнікі розных палітычных сіл.

— У сённяшніх умовах наўрад ці лёгка ідзе станаўленне «Набата». А калі так, магчыма, у вас ёсць нейкая просьба да падпісчыкаў «Ліма»?

— Усіх яго чытачоў, а найперш літаратурную грамадскасць рэспублікі я хацеў бы запрасіць да творчага супрацоўніцтва з «Набатам». Банальна, але і вельмі надзёна гучыць ісціна аб тым, што літаратар павінен тварыць свой лёс. Асабліва гэта тычыцца маладых. Чыстыя старонкі «Набата» чакаюць іх артыкулаў і іншых твораў. Тым, хто хацеў бы падпісацца на газету паведамляю індэксы выдання — 63960.

Гутарку вёў Е. МІХАЛІЧ.

Хроніка

Адраджэння

У Мінску распачаў сталею дзейнасць народны ўніверсітэт «Гісторыя і культура Беларусі». Яго ўрэшце здолелі з'арганізаваць Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны і Беларуска-польскі народны фронт «Адраджэнне». Заняткі ва ўніверсітэце адбываюцца кожны чацвер ад 18.30 да 21-ай гадзіны ў памяшканні тэатральна-мастацкага інстытута. Ужо адбылося два пасяджэнні. Устаноўчую лекцыю чытаў М. Чарняўскі. У праграме — лекцыі і выступы А. Грыцкевіча, З. Пазняка, М. Ткачова, Ю. Хадзькі, А. Сідарэвіча, Г. Штыхава і іншых самастойных даследчыкаў. Мэта заняткаў — перагляд імперскіх канцэпцый гісторыі Беларусі і ліквідацыя «белых плямаў». Квітка можна прыдбаць у арганізацыях БНФ «Адраджэнне» і ТБМ імя Ф. Скарыны.

Мінскі клуб «Спадчына» ТБМ імя Ф. Скарыны выступіў са зваротам да ўсіх грамадзян Беларусі, грамадскіх і рэлігійных суполак, рэдакцый часопісаў і газет, каператываў, да ўсіх тых, у каго «сэрца на чым аб радзімай старонцы баліць», стаць добрачыннымі-фундатарамі ў стварэнні да сотых угодкаў Максіма Багдановіча сёлетня дома-музея паэта ў Яраслаўлі і ўстаноўцы помніка.

Для гэтага клубу патрэбна не менш як 25 тысяч рублёў. Ахвяраванні трэба пералічваць на р/р 700507 у Партызанскім аддзяленні Прамбудбанка СССР г. Мінска МФО № 40043, клуб «Спадчына» з пазначэннем: «На помнік Максіму Багдановічу ў Яраслаўлі».

Назва ўстаноў-мецэнатаў будзе адліты на бронзавай шыльдзе, якая замацуецца на пастаменце помніка.

У Свіслацкім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі адчынілася выстава «Імі ганарыцца Свіслацчына». Яна прысвечана знаным землякам, якія праславілі край сваёй навуковай і палітычнай дзейнасцю. У галерэі постацей — Кастусь Каліноўскі, імя якога напіла партызанская брыгада, што дзейнічала на тэрыторыі раёна, Валеры Урублеўскі — спадзвіжнік Каліноўскага, генерал Парыжскай камуны, Рамуальд Траўгут — адзін з несправядліва забітых кіраўнікоў паўстання 1863 — 1864 гг.

«Стафратэкс», «Метал-Меб» і іншыя

Першая міжнародная выстаўка ў выставачным комплексе гандлёва-прамысловай палаты БССР «Мінскэкспа» ў гэтым годзе прайшла з 12-га па 15-га лютага і называлася «Праэкспа-91». Летась падобную выстаўку арганізавалі сумесна фірма «Стафратэкс» з польскага горада Гданьска і вытворча-камерцыйная фірма «Лад» з Мінска. На гэты раз ім дапамагалі ў арганізацыі маляе — прадпрыемства «Камплект-сервіс» з Мінска і варшаўская фірма «Метал-Меб». Усяго звыш 60 фірм, многія з якіх ужо заваявалі рэпутацыю на сусветным рынку — «Бумар», «Палена», «Іглаполь» і іншыя — прадставілі прадукцыю, тэхналогіі, абста-

ляванне электратэхнічнай і хімічнай прамысловасці, сельскай гаспадаркі, а таксама адзенне, абутак, касметыку.

На прэс-канферэнцыі 11 лютага, на якую былі запрошаны разам з беларускімі журналістамі журналісты з Польскай Рэспублікі, ішла гаворка аб перспектывах беларуска-польскага эканамічнага супрацоўніцтва і аб тым, што яму сёння замінае. Здавалася б, цяпер, калі ўзаемныя разлікі вядуцца не ў міфічных «пераводных рублях», а ў доларах, гандлёвыя здзелкі могуць адбывацца хутчэй і прасцей. Аднак у параўнанні з мінулым годам, аб'ём гандлю паміж Беларуссю і Польшчай скараціўся. Справа ў тым, што да-

лёка не ўсе нашы прадпрыемствы маюць валюту. Таму беларускі ўрад, як гаварылася на прэс-канферэнцыі, выступае за зняцце забароны на бартэр і за развіццё прыгранічнага гандлю. Згадваўся і закон аб замежных інвестыцыях у рэспубліцы, які нядаўна прыняты Вярхоўным Саветам БССР у першым чытанні і які несумненна паспрыяе развіццю гандлёва-эканамічных адносін паміж Польшчай і Беларуссю.

На эканамічныя адносіны, на жаль, уплывае і палітычная сітуацыя. За напружанасці ў Прыбалтыцы некалькі польскіх фірм адмовіліся ў апошні момант ад удзелу ў выстаўцы. Але, як сказаў выступаючы на прэс-канферэнцыі ад імя Хрысціянска-нацыянальнага руху адзін з польскіх гасцей, усё больш людзей у Польшчы выступаюць за развіццё кантактаў з Беларуссю і рэспублікамі Прыбалтыкі.

НАШ КАР.

НА ПАВАРОЦЕ

ШТО ТАКОЕ ШЧАСЦЕ?

Днямі быў на вельмі прадстаўнічай нарадзе і пачуў там з вуснаў універсітэцкага прафесара словы, якім суджана стаць крылатымі. Імпровізуючы на тэму дружбы народаў, вучоны муж прывёў прыклад з уласнага жыцця: «Меня спрашываюць, хто я? А я отвечаю: а бог яго знае. Інтернаціоналіст».

17 сакавіка прафесар разам з мільёнамі іншых «маргіналаў» прыме ўдзел ва ўсеагульным рэферэндуме. Як вядома, пытанне ў бюлетэнях будзе сфармулявана наступным чынам:

«Ці лічыце Вы неабходным захаванне Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік як абноўленай федэрацыі раўнапраўных суверэнных рэспублік, у якой будучы ў поўнай меры гарантавацца правы і свабоды чалавека любой нацыянальнасці?»

Рашэнне аб правядзенні рэферэндума прынята на саюзным узроўні, прадубліравана на рэспубліканскім, абласным, гарадскім... Рухавік запушчаны, і можна з досыць вялікай доляй упэўненасці меркаваць, што рэферэндум шмат у чым будзе нагадваць колішнія выбары кандыдатаў «непарушнага блоку камуністаў і беспартыйных».

Мне могуць запырачыць, маўляў, парламенты рэспублік Балтыі, Арменіі, Грузіі, Украіны, РСФСР да ўсенароднага галасавання паставіліся неадназначна. Сапраўды, цяжка не заўважыць, што прапанаванае пытанне не надта карэктнае, нібы знорок забытае, супярэчлівае. Як, скажам, можна захоўваць тое, што яшчэ толькі мяркуецца абнавіць? Наколькі абцяжарана дэмакратычныя прынцыпы стасуюцца з ідэалагемамі «савецкасці» і «сацыялістычнасці»? Ці законна шляхам галасавання павязваць волю большасці насельніцтва — тым народам, якія імкнуцца да незалежнасці, карыстаючыся неад'емным правам на самавызначэнне? Не выключана, што рэферэндум будзе не толькі марнаваннем часу, сродкаў і сіл, але ўзбудзіць у грамадстве дадатковыя адмоўныя эмоцыі, узаемны недавер.

Відавочна, аднак, што вынікі гэтага рэферэндума прадвызначаны. Іначай ён проста б не праводзіўся. І пытанне сфармулявана менавіта так, як яго і хацелі сфармуляваць. Неабходная для рэферэндума большасць, няма сумнення, даць стануць адказ. І справа тут не ў «інтэрнацыяналісцкай ментальнасці» згаданага прафесара і нават не ў колькасці да яго падобных. Можна, некаму падасца здзіўным, але і ў сценах забарыкадзіраванага літоўскага парламента трывожнымі студзеньскімі днямі я не чуў, каб хто-небудзь казаў пра ізаляцыянізм, абсяканне ўсіх і ўсялякіх сувязей. А хіба працэс заключэння пагадненняў паміж рэспублікамі, у якім актыўна ўдзельнічае і Беларусь, — не аснова эканамічнага саюза палітычна суверэнных дзяржаў?

Увогуле, ці ведае хто хоць бы аднаго чалавека, які ўсур'ез задумаўся б над пытаннем, што лепш: быць бедным і хворым альбо багатым і здаровым? Мы ж праводзім рэферэндум з гэтай нагоды.

«Есць мноства пытанняў, якія ўрад не мае права перакладаць з уласных плячэй, ён павінен сам несці адказнасць за іх рашэнне, — піша вядомы эканаміст Б. Пінскер. — Наш ўрад, калі б ён сапраўды дбаў пра дабрабыт насельніцтва, пра росквіт краіны, быў бы абавязаны прадумаць дзейсны спосаб рэалізацыі рэформ і потым на свой страх і рызыку ажыццяўляць іх. А народ на рэферэндумах час ад часу вырашаў бы: захаваць яму гэты ўрад ці гнаць яго ў шыю. Так што рэферэндум, прапанаваны нам сёння, — гэта спосаб пазбегнуць рэформ, пазбыцца праблем. Вось у чым гора, вось у чым хітрасць...»

Але, відаць, галоўная «хітрасць», калі можна так казаць, не ў самім рэферэндуме, а ў трактоўцы, інтэрпрэтацыі яго будучых вынікаў. Відавочна, што цэнтр, які ўсё больш і больш паслядоўна пачынае выяўляць інтарэсы наменклатуры і ваенна-прамысловага комплексу, апынуўся ў пэўным вакууме, абпіраючыся не на саюзную супольнасць, а на ўладныя і рэпрэсіўныя структуры. Момант падвядзення вынікаў усенароднага галасавання, можна меркаваць, стане культурна-палітычнай барацьбай, у аснове якой паранейшаму — пытанне аб уладзе. Хутчэй за ўсё большасць насельніцтва краіны выкажацца на карысць захавання Саюза (невядома, праўда, якога), хоць жыхары шэрагу рэспублік і будучы супраць (вядома, існуючага). Гэта дасць магчымасць нейтралізаваць так званы «парад суверэнітэтаў», павесці гульні «ў абодзку» рэспубліканскіх парламентаў. Ужо цяпер прыняцце многіх важных рашэнняў адкладзецца — да правядзення рэферэндума. На прыкладзе нашага Вярхоўнага Савета відаць, як крок за крокам адбываецца па сутнасці рэвізія Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі.

...На пытанне, пазначанае ў бюлетэні рэферэндума, трэба адказаць адназначна — «так» ці «не». З іншага боку, на пытанне, што такое шчасце, найлепш адказаў, памятаецца, герой папулярнага калісцкі кінафільма: «Шчасце — гэта калі цябе разумеюць».

Андрэй ГАНЧАРОВ.

БСДГ: ПЕРАДЗ'ЕЗДАЎСКІЯ КЛОПАТЫ

Наш нарэспандэнт днямі меў кароткую гутарку з членам Арганізацыйнага камітэта па стварэнні Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады археолагам М. Чарняўскім.

Кар. У мінулым нумары нашай газеты паведамлялася, што ваш Аргкамітэт вырашаў праводзіць 2 і 3 сакавіка ў Мінску ўстаноўчы з'езд Грамады. Як ідзе падрыхтоўка да гэтай падзеі?

М. Ч. Галоўнае зараз, каб па месцы жыхарства, працы, службы або навучання арганізаваліся суполкі прыхільнікаў стварэння БСДГ і каб яны тайным галасаваннем выбралі на з'езд дэлегатаў, адпаведна аформіўшы ўсё гэта пратаколам. Копію пратакола, са спісам сяброў суполкі, іх адрасамі і годам нараджэння кожнага, трэба пераслаць заказным лістом, а лепш перадаць асабіста любому сябру Аргкамітэта, і пажадана гэта зрабіць да 25 лютага. Калі ў суполцы 3—10 сяброў, то яна выбірае аднаго дэлегата, калі 11—20 — двух, калі яна больш шматлікая — трох.

Калі ж казаць пра сённяшнія клопаты Аргкамітэта, то ён завяршае працу над праектам праграмы і праводзіць сустрэчы з прыхільнікамі БСДГ у розных гарадах і раёнах Беларусі. Мы мяркуем такую сустрэчу правесці і ў Мінску 19 лютага, пачаўшы яе ў 19 гадзін у канферэнц-зале мінскага Палаца мастацтваў, што на вуліцы Казлова.

За незалежную Лету прагаласавалі 9 лютага грамадзяне Літоўскай Рэспублікі

Выбарчы ўчастак № 75 — на планеце надпіс: «Беларусь — Літва: сябруем без пасрэднякаў».

Пасля студзеньскіх падзей гэтакі вынік прадказваць было няцяжка. «Дэмакратызацыя» з дапамогай танкаў і дэсантнікаў прымусяла задумацца многіх з тых, хто яшчэ вагаўся. І вось вынік — большасць беларусаў, палякаў, рускіх разам з літоўцамі аддалі свае галасы незалежнай Летуве. 90,47 працэнтаў з тых, хто прыняў удзел у апытанні, адказалі «так» на пытанне «Ці адбраеце вы тое, каб Літоўская дзяржава была незалежнай дэмакратычнай рэспублікай?» Факт гэты не вымагае каментаря.

Бюлетэнь апытання. Фота В. РУДЭНКІ.

рыў. Проста прапануем нашым чытачам здымкі, зробленыя ў Вільні 9 лютага.

АДГАЛОСКИ

ПАРТЫЯ ЗДАЕ КРЭПАСЦІ...

Напрыканцы мінулага года апарат Гродзенскага абкома пакінуў займаемы ім дагэтуль будынак — Новы замак, пабудаваны яшчэ ў XVIII ст. як карацельска-рэзідэнцыйны Рэчы Паспалітай. Легкадунна заняўшы ў колішнія часы дынастычнае ўладавае апірышча, сёлета ў партыі хапіла розуму і моцы пазбавіцца спадчынай прывілейнай нясыпласці. Выкрасліўшы са спісу «асабовага саставу» ладную частку апаратных пасадак, абком без лішніх хваляванняў здолеў размясціцца ў памяшканні зліквідаванага райкома. А змрочныя «калідоры ўлады» паводле рашэння абласнога Савета народных дэпутатаў пачынаюць аздабляць установы культуры.

Апекунном Новага замка стаў Дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей, які дагэтуль туліўся ў Старым замку Вітаўта Вялікага. Цяпер у Новы замак пераносіцца фондасховішча і бібліятэка музея, ствараецца даступны для адкры-

тага карыстання аддзел рэдкай кнігі, першая ў Гродне карцінная галерэя. Знайшла тут часовы прытулак і абласная бібліятэка.

Прыклад абкома не мог не падзейнічаць «уніз па камандзе». У прыватнасці, аналагічнае рашэнне «пацясніцца» прымае РК КПБ у Вялікай Бераставіцы. Пасля скарачэння штатаў вызвалілася крыло будынка райкома і яго адводзіцца цэнтральнай раённай бібліятэцы, якая знаходзіцца ў неспрыяльных умовах.

Хто наступны прадаўжальнік гэтых высакародных памкненняў?

ПРАКУРОР ПАЧЫНАЕ...

8 лютага г.г. рэспубліканская прэса не палічыла слушным перадрукаваць паведамленне Пракуратуры Саюза ССР, змешчанае ў «Известиях», «Рабочей трибуне» і іншых цэнтральных газетах. А

змест яго сімптаматычны: «У сувязі са... зваротамі народных дэпутатаў, выступленнямі сродкаў масавай інфармацыі па пытаннях замоўчвання даставернай інфармацыі аб узроўнях радыяцыі ў забруджаных радыёнуклідамі рэгіёнах праведзена дадатковая праверка выканання законнасці пры ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС...» Далей гаворыцца аб узбуджэнні Генеральным пракурорам СССР М. Трубіным кримінальнай справы ў адносінах да пасадавых асоб міністэрстваў і ведамстваў, якія своечасова не ацанілі маштабы катастрофы, яе магчымых наступстваў і не прынялі неабходных захадаў па абароне насельніцтва ад уздзеяння радыяцыі. Справа ўзбуджана, у прыватнасці, і па арт. 168 КК БССР. У следстве ўдзельнічаюць следчыя пракуратуры рэспублікі.

Урэшце мы дачкалілі «гласа» зверху. М. Трубін, прынамсі, дзейнічае адэкватна створанаму сабою ж у тыднёвіку «Неделя» іміджу. Будзем чакаць і прозвішчаў усенародных падманшчыкаў. Ці хопіць у Феміды мужнасці выкарыстаць свой паспаліты меч, каб пакараць аўтараў антыпаспалітых дзеянняў?

ЭКЗАМЕН НА РОДНАЙ МОВЕ

Курс тэорыі літаратуры (уводзіны ў літаратуразнаўства) на факультэце журналістыкі Белдзяржуніверсітэта імя У. І. Леніна чытаюць выкладчыкі... рускай літаратуры з філалагічнага факультэта. Мелі рацыю тыя студэнты, хто сёлета адважыўся здаць традыцыйна «рускамоўны» іспыт па-беларуску. Якое ж было іх здзіўленне, калі экзаменатары зусім прыхільна паставіліся да пажаданаў студэнтаў і... самі перайшлі на беларускую мову. Гэта яшчэ больш ганарова, бо падручнікі і вучэбныя дапаможнікі напісаны толькі па-руску.

Дэкан факультэта прафесар А. Слуква аўтарытэтна запэўніў, што ўсе выкладчыкі з філфака, якія чытаюць лекцыі будучым журналістам, могуць весці заняткі па-беларуску ўжо цяпер, нават без адпаведных змен у структуры выкладання.

Нарэшце абвергнуты міф аб няведанні мовы выкладчыкамі! Аказваецца, гэта справа асабістага гонару. Падрыхтаваў Юрась ЗАЛОСКА.

НАВАТ І Ё ЛЕПЕЛІ...

ВЫДАВАЛІСЯ НАВУКОВЫЯ ЧАСОПІСЫ ДА РЭВАЛЮЦЫІ. А СЁННЯ?

Хачу звярнуць увагу на адзін аспект арганізацыі сістэмы перыядычнага друку ў Беларусі, яго тэматычнай структуры, у прыватнасці, на выданне галіновых часопісаў па прыродазнаўчых навук, медыцыне, сельскай гаспадарцы. Зазірнём у каталог перыядычных выданняў БССР на 1991 год (дарэчы, ён чамусьці пачаў друкавацца на рускай мове). Колькасць рэспубліканскіх, абласных, гарадскіх, раённых і ведамасных часопісаў і газет з кожным годам павялічваецца і сёння складае больш за 200 назваў. Гэта вельмі шырокае кола разнастайных выданняў, але галоўным чынам сярод іх прадстаўлены газеты грамадска-палітычнага характару. У адной Віцебскай вобласці выходзіць 21 раённая газета. А колькі варыянтаў назваў сярод раённых газет толькі са словам «камунізм»: «Знамя камунізма» (Баранавічы), «Маяк камунізма» (Бяроза), «Прамень камунізму» (Гарадок), «Трыбуна камунізму» (Чачэрск), «Агні камунізму» (Светлагорск), «Свято камунізму» (Мінск) і інш. Нават багатая фантазія стваральнікаў гэтых шматлікіх газет не дазволіла пазбегнуць паўтораў у іх назвах. Напрыклад, газеты з назвай «Зара камунізму» выходзяць у Пружане і Бялінічах, «Сцяг камунізму» — у Полацку і Касцюковічах і г. д.

Колькасць галіновых выданняў па прыродазнаўчых, тэхнічных, медыцынскіх і сельскагаспадарчых навук вельмі нязначная: 7 часопісаў па фізіка-матэматычных навук, 3 — па біялогіі і хіміі, 2 — па тэхніцы, 2 — па сельскай гаспадарцы і адзін часопіс па ахове здароўя. Вось і ўсё.

Мне здаецца, што было б цікава параўнаць цяперашні стан галіновага перыядычнага друку з выданнем аналагічных часопісаў і газет у пачатку XX стагоддзя, ва ўмовах так званай рэакцыйнай палітыкі царызму. У Беларусі з 1901 па 1917 г. было прыблізна 20 назваў перыядычных выданняў галіновага тыпу: 8 часопісаў сельскагаспадарчага профілю, 6 — па медыцыне, 3 — па балотазнаўстве, па адным часопісе па лесагаспадарчых навук, чыгуначным транспарце і агульных праблемах прыродазнаўства.

Пераважнае развіццё ў Беларусі сельскагаспадарчай вытворчасці вымагала адпаведна выдання часопісаў па сельскай гаспадарцы. Тут былі «Запіскі Горы-Горечкага земледельческага інстытута», якія выходзілі яшчэ ў пачатку XX ст., крыху пазней «Могілеўскі лісток сельскаго хозяйства и охоты» (Магілёў, 1902 — 1904), «Сельскохозяйственная жизнь» (Віцебск, 1912 — 1915), «Саха» (Вільня, 1912 — 1913; Мінск, 1914), «Агрономический листок» (Віцебск, 1912) і г. д.

Распаўсюджаннем медыцынскіх ведаў у Беларусі займаліся часопісы «Минские врачебные известия» (Мінск, 1910 — 1915), «Врачебно-санитарная хроника Ви-

тебской губернии» (Віцебск, 1912 — 1915; часопіс выдаваўся і ў 1907—1911 гг., але нумары часопіса за гэты перыяд пакуль знайсці не ўдалося), «Ветеринарная хроника Витебской губернии» (Віцебск, 1912—1915) і г. д., а таксама працы і прамакты пасаджэнняў медыцынскіх і санітарных таварыстваў. І мянавіта таму ў дарэвалюцыйным Мінску, нягледзячы на адсутнасць у Беларусі вышэйшай медыцынскай школы, мінскія ўрачы былі на вышнім сусветнай навукі. У горадзе, як указвае адзін з даследчыкаў гісторыі медыцыны Беларусі А. Малчанав, працавала нямаля ўрачоў са ступенню доктара медыцыны, што сведчыла аб іх высокай кваліфікацыі. Сёння ў рэспубліцы выдаецца толькі адзін часопіс медыцынскага напрамку.

У 1912 — 1916 гг. выдаваўся першы ў Расіі часопіс па культуры балот — «Болотоведение», прысвечаны ў асноўным дзейнасці Мінскай вопытнай балотнай станцыі. Але яго змест быў значна шырэйшы: на старонках часопіса друкаваліся нават матэрыялы даследаванняў замежных вучоных. Праблемамі навуковага даследавання балот, іх выкарыстання ў сельскагаспадарчых і тэхнічных мэтах (што мела для Беларусі асаблівае значэнне з прычыны яе географічнага месцазнаходжання) займаліся таксама такія выданні, як «Труды Минской районной опытной болотной станции» (Мінск, 1914 — 1916), «Труды болотного опытного поля Волынского губернского земства» (Мінск, 1914 — 1915). Трэба адзначыць, што цяпер у БССР часопіс такога профілю няма, «Научно-техническая информация по мелиорации и водному хозяйству» выконвае крыху іншыя функцыі.

Сярод сучасных галіновых выданняў шырока прадстаўлены часопісы па фізіка-матэматычных і хімічных навук. У дарэвалюцыйны перыяд непасрэдна на тэрыторыі Беларусі выданняў гэтай тэматыкі не было. Аднак трэба ўлічваць, што ў разглядаемы перыяд горад Вільня з'яўляўся культурным і адміністрацыйным цэнтрам усяго Паўночна-Заходняга краю. Таму ў Беларусі шырока распаўсюджваліся многія выданні, якія друкаваліся ў Вільні.

Яшчэ ў 1860 г. астраном М. Гусеў пачаў выдаваць у Вільні першы ў Расіі спецыяльны матэматычны часопіс — «Вестник математических наук». Часопіс адыграў вялікую ролю ў развіцці матэматычных ведаў у Беларусі, у павышэнні кваліфікацыі настаўнікаў матэматыкі. У часопісе змяшчаліся таксама працы па механіцы, астраноміі, геадэзіі, фізіцы, фізічнай географіі, бібліяграфічных матэрыялах.

У 1900 — 1902 гг. у Вільні выходзіў штотыднёвік «Химик. Вестник химической технологии и лабораторной практики». Акрамя арыгінальных і перакладных артыкулаў, часопіс публікаваў рэфераты па аналітычнай, неарганічнай і

арганічнай хіміі, па хімічнай, цукровай, фарбавальнай, металургічнай і іншых вытворчасцях, агляд прывілей (патэнтаў).

Некаторыя з часопісаў, якія друкаваліся ў Вільні, прызначаліся ў першую чаргу для насельніцтва Беларусі. Так, «Вестник Полесских железных дорог» (1912 — 1915) выдаваўся ў Вільні, дзе ў той час знаходзілася Упраўленне Палескай чыгункі, якая праходзіла галоўным чынам па тэрыторыі беларускіх губерняў. На старонках часопіса друкаваліся нямаля артыкулаў, напісаных беларускімі аўтарамі. Такага ж роду выданнямі былі «Записки Виленского отделения Императорского русского технического общества» (1902—1906), «Северо-Западный торговно-промышленная жизнь» (1913—1915), «Записки Северо-Западного отдела Императорского русского географического общества» (1910 — 1913).

Трэба адзначыць, што пераважна большасць сучасных галіновых выданняў з'яўляецца арганамі Акадэміі навук БССР і Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і арыентавана на спецыялістаў, а навукова-папулярных часопісаў амаль што няма. Дарэвалюцыйныя выданні, наадварот, прызначаліся шырокаму колу чытачоў і выконвалі функцыю прапаганды навуковых ведаў. Можа, было б карысна і цяпер наладзіць выданне навукова-папулярных часопісаў па прыродазнаўстве. Дарэчы, няма ў нас і спецыяльнага гістарычнага часопіса.

Імкненне быць як мага бліжэй да народных мас, навучыць сялян, як выкарыстоўваць навуковыя метады вядзення гаспадаркі, прымусіла рэдакцыю часопіса «Саха» (1912—1914) выдаваць яго на беларускай мове, а сучасны сельскагаспадарчы часопіс «Сельское хозяйство Белоруссии», як вядома, з'яўляецца рускамоўным, хоць і прызначаецца перш за ўсё сельскаму насельніцтву.

І яшчэ адзін цікавы факт. Сучасныя галіновыя выданні па прыродазнаўчых і тэхнічных навук выходзяць толькі ў Мінску; да рэвалюцыі, апрача Мінска, друкаваліся аналагічныя часопісы ў Віцебску, Гродне, Магілёве, Бабруйску і Лепелі.

Такім чынам, калі разглядаць увесь комплекс галіновых выданняў Беларусі і Вільні, можна сказаць, што інфармацыйныя патрэбы насельніцтва Беларусі ў дарэвалюцыйны перыяд усебакова задавальняліся. Нельга, зразумела, супастаўляць навуковы ўзровень публікацый у сучасных і дарэвалюцыйных часопісах, як нельга параўноўваць і маштабы развіцця навукі і тэхнікі і ступень падрыхтаванасці чытальніцкага кантынгенту. Але, на жаль, змест сучаснага перыядычнага друку абмяжоўваецца толькі матэрыяламі навуковага характару, вельмі мала ўвагі звяртаецца на папулярныя навуковыя ведаў. На мой погляд, неабавязкова мець у кожным раённым цэнтры сваю газету (асабліва цяпер, калі ў нашай краіне такія вялікія цяжкасці з выданнем перыядычнага друку), а за кошт скарачэння колькасці раённых газет стварыць навукова-папулярныя выданні па розных галінах ведаў.

Н. БЯРОЗКІНА,
загадчыца навукова-метадычнага аддзела Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа АН БССР.

ПА СЛЯДАХ ВЫСТУПЛЕННЯЎ «ЛіМа»

«ЯКІ Ж СЭНС?»

У 4 нумары «ЛіМа» за 25 студзеня г. г. пад такой назвай быў змешчаны артыкул, з такімі, у прыватнасці, радкамі: «Закон аб мовах і праграма развіцця беларускай мовы застаюцца толькі папяровымі актамі, яны так і не набылі дзейнай сілы... Абрэда гаварыць і пісаць, скажам, пра тое, што апошнім часам робіцца на нашых дарогах. Там паўсюдна стаяцца новыя ўказальнікі. Але якія? Назвы населеных пунктаў падаюцца спачатку на рускай мове, а пасля перакладаюцца на беларускую...»

Нечакана на лімаўскую публікацыю адгукнулася Міністэрства будаўніцтва і эксплуатацыі аўтамабільных дарог БССР. Вось што піша нам намеснік міністра С. П. Яцута:

«Міндарбудам БССР разгледжаны артыкул «Які ж сэнс?» з нагоды надпісаў на дарожных знаках.

Адпаведна з рашэннем Камісіі па нацыянальных пытаннях і міжнацыянальных адносінах Вярхоўнага Савета БССР ад 18.05.89 г. дарожныя арганізацыі прыступілі да работы па ўстаноўцы дарожных указальнікаў з надпісамі назваў на беларускай мове.

Згодна дзейнаму ДАСТу надпісы на указальніках выконваліся на рускай мове і дубліраваліся на беларускай на дарогах агульнадзяржаўнага і рэспубліканскага значэння. На дарогах абласнога і месцовага значэння па ўзгадненні з Дзяржстандартам СССР надпісы выконваюцца толькі на беларускай мове.

Пасля прыняцця Закона Беларускай ССР аб мовах у Беларускай ССР дарожныя арганізацыі даручана арганізаваць работу па ўстаноўцы на дарогах агульнадзяржаўнага і рэспубліканскага значэння інфармацыйна-ўказальных знакаў з надпісамі назваў на беларускай мове і дубліраваннем на рускай. Гэта работа будзе праводзіцца адначасова з заменай устаноўленых указальнікаў, што сталі непрагоднымі.

Як бачым, сэнс усё ж ёсць.

Малюнак А. ГУРСКАГА.

РАДКІ З ПІСЬМАЎ

Хачу падзяліцца сваёй радасцю: пашчасціла паглядзець «Тутэйшых». Для мяне гэты дзень стаў святам, святам душы.

Гэты спектакль павінен паглядзець кожны беларус. Спачатку пасмяяцца над сабой, адчуць боль, а потым горда ўзняць галаву і вітаць сваю маці-Беларусь.

На гэтым спектаклі глядачы пачынаюць «людзьмі звацца» — вось галоўнае, на мой погляд, дзеля чаго і патрэбна пастаноўка.

Дзякуй артыстам тэатра, дзякуй Янку Купалу!

Алесь ЦЫБІН,
учрач-педыятр.

г. Мінск.

Дзе мы згубілі тое імя, што дала маці ў дзяцінстве, дзе мы згубілі тую мову, што пілі разам з малаком? Калі гайдаліся над намі рудыя вершаліны хвояў, калі з крыніц прарытых пілі, як мы маглі забыцца тое, што продкі захавалі нам? А тое, што згубіў аднойчы, знайсці, вярнуць назад так цяжка, і, мне здаецца, што ніколі мы ўжо не вернем тых часоў, калі дарыла сонца радасць, і не палыхаліся ежы з тых, незабруджаных, палёў, дзе жыта колас налівала і дзе валожкі, быццам неба, раскрылі вочкі ля дарог.

Няўжо ніколі час той дзіўны з блакітам чыстага паветра і песняю на роднай мове ўжо не вернецца? Чаму? А кожны дзень далей нас кліча ад каранёў сваіх і хаты, усё далей, за небасхіл. І ўсё ця-

жэй успомніць казку, якую маці ў дзяцінстве казала нам на добры сон. І хто дапамагчы павінен нам, беларусам, эню вярнуцца да цяжкай справы аднаўлення таго, што марнавалася тым, каму не лень было глуміцца над беларускаю гаворкай, над беларускай песняй дзіўнай, над беларускаю душой? Я ведаю, ніхто не можа дапамагчы ў гэтай справе, калі не возьмемся мы самі — зусім загіне Беларусь.

Насця ГУЛІС,
навучэнка тэхнікума.

г. Мінск.

Хачу прапанаваць нашым пісьменнікам, журналістам стварыць кнігу нарысаў пра ліквідатараў чарнобыльскай катастрофы. Расказаць пра іх лёс, іхнія сённяшнія праблемы і клопаты. Няхай гэта будзе нешта нахштальт кнігі Адамавіча Гранны, Алексіевіч. Людзі павінны ведаць пра Чарнобыль усё. Бо большай

трагедыі, чым Чарнобыль, няма. Ён яшчэ доўга будзе адзвацца рознымі бедамі ў лёсах многіх пакаленняў.

В. БАБЕЙ.

г. Мінск.

Два месяцы назад майго брата прызвалі служыць у войска. Воляй лёсу ён апынуўся ў Літве ў шэрагах паветранадэсантных войска.

Наша маці пыталася ў мяне, чаму наш Сяргей служыць у Літве, а не ў Беларусі. Што мне ёй адказаць?

Я б стаў значна больш паважаць наш Вярхоўны Савет, калі б заклікаў беларусаў, якія служыць па-за межамі рэспублікі, не ўдзельнічаць у акцыях «па навадзненні парадку». Бо сёння зрынуць законныя ўлады, напрыклад, у Прыбалтыцы, а заўтра дойдзе чарга і да нас. Так пачынаецца дыктатура.

У. ЗАВАДСКІ.

г. Магілёў.

НЯТЛЕННЫ СКАРБ

Зноў праскрыгата гусеніцамі таталітарная сістэма. Сярод студзеньскай начы яшчэ раз прабучыла яе любімая музика — стрэлы з аўтаматаў. Агучыла ў Вільнюсе штурм тэлевежы — не такі гістарычны, як штурм Зімянга, але ў гэтай аналогіі ёсць свая логіка і свая паслядоўнасць: і там і тут — гвалт і грубая сіла.

Шкада забітых, параненых, сціхаеш перад вялікім смуткам і адчаем іх родных і блізкіх. Але і адначасна шкада і ад іх селдацікаў, якія па загаду сваіх камандзіраў утрапілі рваліся праз шчыльны на-тоўп назлектрызаваных абаронцаў тэлевышкі. Гэтыя дэсантнікі — яшчэ амаль падлеткі, што пакінулі рудэнта школьную парту. Трымаючы дрыжачымі рукамі аўтамат, маглі страляць проста ад страху, не спасцігаючы, што яны творачы. Не, не могуць яны быць «зьялёнымі берэтамі», каб дзейнічаць супраць свайго народа. Хаця, можа, хто і спадзяецца на гэта з іх высокіх камандзіраў. Ці не залішне самаўпэўнены тыя, хто мяркуе і далей выкарыстоўваць маладых дэсантнікаў у канфліктах, дзе павінны браць удзел у меру сваёй кампетэнцыі міліцыя і ўнутраныя войскі? Што будзе, калі мабілізаваныя маладыя людзі нарэшце адчуоць сабе ашуканымі ў нячыстай гульні і адмовяцца падпарадкоўвацца загадам сваіх генералаў, якія могуць абвясціць вайну чаламу народу, рэспубліцы — па просьбе нейкага аняматнага авантюрыста «камідэнта»?

Каму выгадна такое трагічнае развіццё падзей у Літве? Хто выйграе ад гэтага? Міфічны «камідэнт нацыянальнага выратавання»? Ён калі і мог разлічваць на нейкую ўвагу некарэктнага насельніцтва, то толькі не цяпер — пасля крывавай начы. Гарбоўчы? Не прыходзіцца сумнявацца, што наш шанюны Прэзідэнт нарэшце вырашыў даказаць: ягонныя словы, Указ, папярэджанне ці ультыматум — не пустякі гукі, не бравада папулярнага дзяржаўнага дзеяча. «Апошні акомп», які ён аднойчы выказаўся, не дазваляе больш адступаць перад «дэструктыўнымі» сіламі, якія хочучы разваліць Саюз. Але дзе гэты Саюз на сённяшні дзень? Што ад яго засталася? І ці ў Саюз, хай і новы, абноўлены, заганяць міліцэйскай дубінкай, а тым больш аўтаматам?

І тут узнікае даволі надзвычайнае пытанне: на каго разлічвае Прэзідэнт, ставячы неймаверна цяжкую задачу — любімымі сродкамі захаваць Саюз? Мы ведаем, як горача падтрымала перабудову інтэлігенцыя, прэса, якія зрабілі вельмі многа для таго, каб галоснасць, плюралізм, дэмакратыя сталі рэальнасцю нашых дзён. Менавіта інтэлігенцыя ў многім дапамагла М. С. Гарбачову стаць такім папулярным лідэрам краіны. Неаднаразова яго супраць з дзеячамі культуры былі п'яніны для абодвух бакоў і значналі пэўнае ўзаемааруменне. Як помніце, нядаўна адбылася зноў такая сутэчка. Ці не ўлоўліваем мы першыя сімптомы пахлападання?

Зноў жа напрашваюцца гістарычныя паралелі. У свой час усе тры рэвалюцыі ў Расіі, уключаючы Кастрычніцкую, у значнай меры рыхтавала інтэлігенцыя. Яна была вельмі патрэбнай, пакуль уладу не захапілі большавікі. А вось з гэтага часу адносіны да інтэлігенцыі сталі іншымі, таму што ў гады грамадзянскай вайны яна зрабілася значнай маральнай перашкодай на шляху большавікоў да поўнай дыктатуры і беззаконня. «Рэвалюцыйны бра-няпоезд» жадаў бачыць інтэлігенцыю на абочыне — паралізаваную, а то і раздушаную. Ці не можа паўтарыцца і зараз такая сітуацыя?

Калі наш Прэзідэнт і яго каманда чамусьці расчараваліся ў інтэлігенцыю, дык на каго цяпер спадзяюцца? На рабочых? У нейкай ступені. На сялян? Цяжка сказаць. Апошнія факты сведчаць аб тым, што галоўную стаўку Прэзідэнт сёння робіць на армію. Ён дзейнічае тут самастойна, ці пад уплывам генералітэту? Не сакрэт, што наш ваенна-прамысловы комплекс апошнім часам вельмі актывізаваўся.

У нейкай ступені раздражнены развалам сацыялі-стычнай сістэмы, кампрамісамі дагавораў па скарачэнні ўзбраенняў у Еўропе і вывадзе нашых войск з усходне-еўрапейскіх краін, фарсіраваным аб'яднаннем Германіі і ўзнікненнем у сувязі з гэтым розных стратэгічных і бытавых праблем — ваенна-прамысловы комплекс, здаецца, вырашыў перахапіць ініцыятыву ў парламента і Прэзідэнта.

З якой мэтай? Можа, літоўскага трагедыя пэўнымі ваеннымі коламі якраз і планавалася, як рэпетыцыя да наступных акцый — у той жа Рызе, Таліне, а потым у Кішынёве, у заходніх абласцях Украіны, у Грузіі, Арменіі... І чым больш беспарадкаў у не-абразных рэгіёнах, чым большая «непашука-насць» тутэйшых парламентаў і мясцовых Саветаў, тым, можа, лепш для пэўных ваенных «стратэгаў». У такой няпэўнай сітуацыі і можна абвясціць надзвычайнае становішча ў краіне, згарнуць нашу кволю дэмакратыю, часова (?) распустіць усе парламента, нарэшце прыбраць да рук ненавісную «жоўтую» прэсу...

Але што гэта дасць? Хлеба, мяса, вопраткі? Зму-сіць людзей па-іншаму працаваць, зробіць эканоміку эфектыўнай, усталое жадаюць парадак? Вельмі сумняваюся. Нашто ваенным улада ў краіне, якую могуць уратаваць ад краху толькі кампетэнтныя палітыкі і эканамісты? Пацешыць генеральска-мар-шальскія амбіцыі? Захаваць Саюз у ягоным ады-зным выглядзе? А можа, а дыбэным для нас, цы-вільным? А для ваенна-прамысловага комплексу як-раз гэты Саюз — зямны Эдэм, поўная свабода дзе-яння ад Брэста да Курыль?

І тут мы лагічна падышлі да такога, здавалася б, банальнага слова, як свабода. Свабода — вялікая сіла, здольная максімальна мабілізаваць душэўную энергію як асобнага чалавека, так і цэлай нацыі. Свабоду чалавеку дае не цар, не праводы, не добры прэзідэнт. Яна, як часам кажуць, завешчана кожнаму з нас самім Богам — ад пачатку самога жыцця, і мы самастойна вырашаем, прыкідваем, згодна са сваім сумленнем, перакананнямі, як рас-парадзіцца ёй; імкненне нейкім чынам каардына-ваць, карэктываць яе збоку, з «цэнтра» — ілюзія, не больш.

Калі вялікая супольнасць свабодных людзей за-хоца ісці сваім нацыянальным шляхам — гэта яе суверэннае права, ніякія аўтаматы і танкі гэтаму не змогуць перашкодіць. Думаць іначай — значыць бьць, прабаць, палітычным прафанам, нічога не цяміць у сацыяльнай псіхалогіі — навуцы, да якой многія дзесяцігоддзі наша сярэдняя і вышэйшая наменклатура, не гаворачы ўжо пра бравых ге-нералаў (і палкоўнікаў тыпу Алксніса), адносілася абьякава, калі не варожа.

Тыя з дэпутатаў нашага беларускага парламента, хто ездзіў у Літву пасля крывавай падзей, якраз і

гаварылі, наколькі важна зараз улічваць псіхалагіч-ны фактар у Прыбалтыцы. Людзі гатовы на ўсё, ты-сячы і тысячы іх клянучца абараняць свой яшчэ кво-лы нацыянальны будынак. А значыць, толькі аванту-рысты могуць разважаць аб эскалацыі радыкальных мер у гэтым рэгіёне.

Колькі слоў пра стратэгію і тактыку. Чаму так атрымліваецца, што мы часам неабліжкі стратэгі, але зусім нявартыя тактыкі? Хто з нас, скажыце, асаблі-ва сумнявецца ў тым, што стратэгічныя накірунак перабудовы выпіраны правільна? Але колькі мы нала-мералі дроў, ступіўшы на свой жадаюны шлях, утрапілі прадзіраючыся праз джунглі штодзённых нечаканых праблем? Напомніць? Вайна з цёткамі, якія прадава-лі тую ж салату, вырашчаную на ўласным гародчыку. Пампезная барацьба за цяжарнасць, што прывяла да знішчэння лепшых вінаграднікаў, рэзкага пашырэння самагонаварэння, цукровага дэфіцыту, наркаманіі. Шматварыянтныя законы аб прадпрыемстве, што рэзка скарацілі колькасць — ды і якасць — спажы-вецкіх тавараў. Рэанімацыя «цывілізаваных каапера-тараў», якія аказалі зусім не тымі, каго чакалі, а тымі, хто хацеў адмыць брудныя грошы і цалкам паралізаваць дзяржаўны гандаль, спраўна перацэна-шы з паліц, падсобак і баз усе тавары на чорны рынак. А спроба навазаць з Цэнтрам Саюзна дагавор пад настойлівую дыктоўку Прэзідэнта, у той час калі рэспублікі недвухсэнсоўна заявілі аб сваім намеры распрацаваць яго «знізу»?

Хопіць прыкладаў? У сувязі з гэтым звернемся зноў да прыбалтыйскіх рэспублік. Што можа быць высакроднай задачай нацыянальнага адраджэння, стварэння суверэннай дзяржавы? Але колькі тактычных пралікаў дапусціла кіраўніцтва гэтых дзяржаў. І ў першую чаргу ў дачы-ненні да некарэктнага насельніцтва. Пэўныя законы, прынятыя тутэйшымі парламентамі, усё-ткі ігнаравалі правы нелітоўцаў, нелатышоў, незстонцаў, рабілі іх людзьмі другога гатунку. І які маглі пасля гэтага складацца адносіны паміж людзьмі розных нацыя-нальнасцей на бытавым узроўні? Не будзем забываць, што ў той жа Літве дзесяткі ты-сяч беларусаў, і лёс іх нас не можа не хва-ляваць. Я цалкам згодзен з народным дэпутатам СССР Барысам Алейнікам, які ў інтэр'ю харэспандэ-нту Цэнтральнага тэлебачання гаварыў, што адной з галоўных прычын грамадзянскага неспакою ў Літве з'яўляецца занябанне правоў чалавека, ім-кненне паставіць нацыянальныя інтарэсы вышэй агуль-началавечых. А правы чалавека маюць усё ж такі прырытэтнае значэнне. Тая канстытуцыя, тыя зако-ны, якія робяць ізгоямі некарэктнае насельніцтва, — адназначна заганныя, няпленнаваць. Найбольш верны шлях — аб'ядноўваць, цэментываць усіх лаяльных жыхароў краю з карзнымым насельніцтвам, надаючы ім статус сталага грамадзянства. Толькі ў такім выпадку можна найбольш паспяхова рашаць самыя фундаментальныя нацыянальныя задачы.

Чаму кіраўніцтва Літвы, ды і іншыя прыбалтыйскія дзяржавы, загадае не прадабчыла сумныя вынікі не-кастрычак сваіх непрадуманых тактычных ходоў? Зноў жа, як у нас павялося, не ўлічыла сацыяльна-псіхала-гічны фактар?

І апошняе пытанне. Ці навучымся мы на балючыя пытанні даваць своечасовыя адказы?

Студзень 1991 года. На вуліцах Рыгі.

Фота С. ШАПРАНА.

ДАЗВОЛЬЦЕ, ДЗЯДЗЕЧКА!

«РАСПЛАТА ЗА СОДЕЯННОЕ»,

або Часопісныя здарэнні

Апошнім часам, каб прывабіць да сябе ўвагу чытача, многія выданні не грэбуюць ніякімі прыёмамі. Чаго варта, напрыклад, артыкул І. Загарадніка «Курапа-ты: фальсіфікацыя ста-годдзя?», апублікаваны летась у пятым нумары «Мы і врэмя», штоме-сячным дадатку да газе-ты «Луч», што выдае партком Мінскага гадзі-нікавага завода. Па-ды-летаніцу бездапаможныя разважання аўтара арты-кула рэдакцыя выдае за вынікі «незалежнага рас-следавання», і выступае за перагляд урадавага заключэння па расследа-ванні абставін гібель люд-зей у Курапатах, па-ноўлай там, які сцвярджае І. Загараднік, «ні адной жергавы органу НКВД не!!!»

Вось так, з трыма кліч-нікамі, і напісана. І усё ж трэба пры-знаць, што палітыка пер-шыня па снадальных публікацыях у рэспублі-цы ўпаўнава і трывала трымае «Політычскі

собеседнік». Супраць яго тэндэнцыйна-крыклівых публікацый аргументава-на выступіў шэраг пісь-меннікаў, у прыватнасці, Васіль Быкаў. А апублі-каваны ў 11-м нумары часопіса за мінулы год разважана-дэбашырска ар-тыкул Л. Пілатовіча «Слова да вас, пісьменні-кі!» стаў нават прадме-там абмеркавання ў ЦК Кампартыі Беларусі. Кры-тычна паставіўшыся да артыкула Л. Пілатовіча, ЦК КПБ звярнуў увагу рэдакцыі і рэдакцыі ча-сопіса на недапушчаль-насць публікацыі, якія носіць тэндэнцыйны і неаб'ектыўны характар. Крыху пазней, у 1-м нумары за гэты год, «По-літычскі собеседнік» паведаміў сваім чытачам, што яго рэдакцыя за ар-тыкул «Слова да вас, пісьменнікі!» назвала Л. Пілатовіча адным з лепшых аўтараў года ды яшчэ ўзнагародзіла яго ганаровай граматай. Відаць, «Політычскі собеседнік» збіраецца ўдасціць такіх жа лаў-

сведкам? «Разве теперь лонь и фальсификация из нашей жизни выпали?» — пытаецца аўтар. У пацярджэнне, што «не выпалі», С. Жданаў спасылца на «разну-зданную дэзінфармацый-ную дзейнасць» сродства масовай інфар-мацыі... а такіх многіх «народных» дэпутатаў, абразуючых антыконс-тытуцыйнае лобі». Да разважанняў прафе-сара варта, відаць, ад-несці і наступнае: «галос-насць» ды «плюралізм» — чудовішчае породж-ненне перестройкі». Маг-чыма, у С. Жданава ёсць і іншыя разважання, але яму не было дзе іх выкл-ласці: з вельмі дзіўна, шчодра прадстаўленых «Політычскім собе-седніком», пад аўтарскі тэкст ён адваў толькі дзве, астатнія жэсць — пад канспітыўнае вы-кладанне ўзятых з «Су-дебнаго отчета по делу антисоветского «Правотроїстского блока», разгледжанага Ваеннай Калегіяй Вярхоўнага Су-да Саюза ССР 2—13 са-кавіка 1938 года, пака-заніў і апошнімі слоў-мі І. Бухарына, В. Ф. Шарагановіча і іншых падсудных.

С. Жданаў з нейкім не-эразумелым задавальнен-нем цытуе прызнанні Бухарына і ягоных коле-гаў па іяшчэ ў здзіўнен-ні інкрымінуемых ім шматлікіх злачынстваў. Ён ніколі не сумнява-ецца ў праўдзівасці па-казанняў і былога пер-шага сакратара ЦК Кам-партыі Беларусі В. Ф. Шарагановіча ў тым, што той «давал вредительские установки... запутывали посевные площади... рас-пространяли чуму среди свиней», рыхтаваў замах на Варшавылава.

Гэтак жа пачварна працываўшы «пры-знанні» яшчэ дваццаці абвінавачаных, аўтар робіць дзіўную высно-ву: «Из «Судебного отчета» следует, что подкупленные посевные площади... да-это и невозможно, пото-му что в зале заседаний присутствовали посторонние (? — І. Б.) люди, в том числе иностранные граждане».

Цытаванне ж фрагмен-таў апошніх (у трагіч-ным і поўным сэнсе — апошніх!) слоў падсуд-ных патрабавала яму дзеля таго, піша прафе-сар, «чтобы почувство-вать искренность их пе-реживаний перед неиз-бежной расплатой за со-деянное».

Здаволіўшыся «покаян-нымі» прамовамі нявін-ных ахвяр, С. Жданаў ро-біць ашаламляную і галоўную — дзеля якой і напісаны артыкул — вы-снову: «не судейные про-цессы тридцатых, соро-ковых годов были фаль-сифицированы, а так на-зываемая «реабилита-ция».

Каментарыі, відаць, лішні: занадта непісь-менныя, кашчунныя і ам-біцыйныя разглаголь-стваванні прафесара С. Жданава.

Заўважым яшчэ, што мова шэрагу фрагментаў прафесарскага артыкула нагадвае падрэдакцыйны тарабарскі. Напрыклад: «Государственный орга-низм сотривает родовые схватки, вызванные на-рождением капитализма с наложением на этот процесс противоестественного процесса обрат-ного».

Нядаўна «Литературная газета» адкрыла новую рубрыку — «Книжные происшествия» — скар-боку кур'ёзаў і парадок-саў. Ці не рыхтавала рэ-дакцыя «Політычскаго собеседніка» артыкул прафесара С. Жданава ў «герой» іншай рубрыкі — «Часопісныя здар-энні»?

І. БАРЫСАУ.

А ЧЫТАЧ І НЕ ЗАЎВАЖЫЦЬ?..

Часопісы напрыканцы 1990-га

Беларускія газеты і часопісы, у тым ліку літаратурныя, у апошнія гады вядуць зацятую барацьбу за існаванне. Іх рэдактары выступаюць у друку і публічна, літаральна б'юць у званы, каб прыцягнуць увагу грамадскасці да незайздроснага стану «сваіх» выданняў. Аднак, змагаючыся за тыражы, ці заўсёды дбаюць яны пра ўзровень надрукаванага? Ці няма ў іх тайнага спадзявання ці нават пераконання, што чытач-патрыёт «з'есць» усе, што б яму ні прапаноўвалі толькі таму, што напісана на роднай беларускай мове?

Такія думкі ўзніклі, калі я знаёміўся з апошнімі нумарамі 90-га года некаторых нашых часопісаў. Пачну, бадай, з «Полымя», галоўны рэдактар якога гераічнымі намаганнямі спрабуе пераадолець інерцыю застойнага часу, калі кожны наш літаратар лічыў сваім святым абавязкам надрукаваць кожнае ім напісанае слова. Трэба сказаць, што звычайна гэта стала другой натурай і высараняецца з цяжкасцю. Цудоўная маленькая сага Янкі Брыля «Муштук і папка», цікавыя артыкулы Вітаўта Чаропкі ды Аляксандра Кляўчэні да 800-годдзя з дня смерці Кірылы Тураўскага, на жаль, не пераважаюць сабой шэраў масы астатніх публікацый.

Як усё ж растлумачыць, што ў тым жа нумары (каму-каму, а «Полымя»), пэўна ж, ёсць з чаго выбіраць надрукаваны пасрэднёны раман Алесь Рыбак? Ах, як хацелася пацешыць сябе думкай, што гэта чыстая выпадковасць...

Але ж, калі пагартаць усю леташнюю падшыўку «Полымя», можна знайсці ня мала невыразных праявіўшых твораў. І тады пачынаеш схіляцца да іншай думкі: мабыць, наўна было спадзявацца, што разам са свабодай творчасці на чытача, як град, насыплюцца цікавыя, таленавітыя творы. Зразумела, часопіс друкуе тое, што ёсць у яго рэдакцыйным партфелі, а не тое, што яму, можа, хацелася б там мець, але... Як, напрыклад, растлумачыць той факт, што ў мінулым годзе (я ўжо не кажу пра канкрэтны дванаццаты нумар) не надрукаваны ніводзін твор маладога празаіка? (Аддзел пазііі таксама не дужа запесціў маладых сваёй увагай, ды ўсё ж летась знайшоў месца аж для двух не членаў СП).

Што датычыць артыкула Вітаўта Чаропкі «Праўда» неабвержных фактаў, то як тут не пашкадаваць, што ён не з'явіўся ў часопісе хаця б гады чатыры назад. Ды і з друкаваннем Грэма Грыма рэдакцыя таксама крыху спазнілася. Багата месца ў дванаццатых нумарах аддадзена пазііі. У «Полымі» Мікола Арошка надрукаваў усяго тры вершы, але, прызнацца, даўнавата я ўжо не атрымліваў падобнай асалоды ад сустрэчы з пазііі.

Звяртае на сябе ўвагу і маладосцеўскі абразок Міколы Арошкі «Спрэчка нігіліста з Багушэвічам». Хоць ён і закоччываецца словамі класіка «Цудоўнай беларускай нашай мовы. Не пакідай, мой край, Калі ты хочаш жыць», як бы

падводзячы нейкую рысу пад усёй гаворкай, усё ж, думаецца, Багушэвічу так і не ўдалося пераканаць таго нігіліста. Сама ж тэма верша вельмі цесна пераплітаецца з сённяшнімі бясконцамі, па сутнасці сваёй, жаклівымі спрэчкамі беларусаў з беларусамі, ці трэба нам родная мова. І спрэчкам гэтым не відаць канца.

Міхась Скобла, паспеўшы нажыць ня мала ворагаў у асобах калег-творцаў, дзякуючы сваім зубастым пародыям, летась паспяхова дэбютаваў зборнікам «Вечны Знік», які выйшаў у бібліятэцы часопіса «Маладосць» і хутка знік з гарадскіх кіёскаў. І зборнік, і пяць вершаў у снежаньскім нумары «Полымя» даказваюць, што ў літаратуру ідзе яшчэ адзін таленавіты, удумлівы паэт.

З вялікай падборкай выступіў Віктар Ракаў. Заінтрыгаваўшы чытача цікавым вершам «На соснах рубцы і пад соснамі», у якім былі і гэтыя балючыя радкі пра Чарнобыль:

...Ну што я, ну што я цяпер прывязу
Адтуль, дзе ляжаць мае прадаеды? —
Салёную, горкую з жалем слязу,
З начынай смяротнаю — ядзернай,
наступнымі вершамі тут жа і расчараваў яго. Чытаеш некаторыя радкі і такое ўражанне, што пісаліся яны ў далёкія 50-я гады:

Задумна дзед глядзіць удалы,
Камбайны бачыць і не бачыць.
Калісь усё было іначай.
А вось, глядзі, працуе сталь.

А суседства верша «Гнёзды птушай пластыкі» з творамі вышэйзгаданага Міхася Скоблы небяспечнае ў тым плане, што апошні, пэўна ж, не прапусціць яго і, магчыма, напіша чарговую пародыю:

Было, было яднанне ў нас
з прыродаю,
Калі мы ўсе падлеткамі былі.
Былі падлеткамі, былі нягродзя,
На усё садзіліся, як матылі.

Калі гаварыць пра крытычныя агляды кніжных навінак (зрэшты, не толькі змешчаных у дванаццатых нумарах,

то іх, здаецца, хутка перастаюць чытаць нават тыя, чые кніжкі аналізуюцца, — настолькі яны бываюць шаблонныя і нецкавыя. За імі цяжка ўбачыць асобу крытыка, яго індывідуальнасць і індывідуальнасць таго, пра каго крытык вядзе гаворку. Рэцэнзіі перасталі быць творамі літаратуры, творамі, якія павінны чытацца, выклікаць нейкія думкі, спрэчкі, узбагачаць чытача. Творамі, якія павінны стаяць значна вышэй, чым звычайны пераказ сюжэта рамана ці аповесці альбо пералік добрых і слабых вершаў.

Часопіс «Маладосць», якому раней шмат даставалася за тое, што мала друкуе маладых і які сёння шырока расчыніў свае дзверы для ўсіх жадаючых, як ні дзіўна, у саміх маладых асаблівай папулярнасцю не карыстаецца і служыць, галоўным чынам, добрым сродкам, каб хутка выдаць кніжку. Магчыма, прычына гэтага ў невысокай патрабавальнасці рэдакцыі да сваіх (у тым ліку і сталых) аўтараў?

Так ці не, але вось і ў тым жа снежаньскім нумары побач з цікавымі фрагментамі з паэмы Міколы Пракаповіча «Прыходзіў час» надрукаваны слабенькія вершыкі Уладзіміра Цішурова з радкамі, нахталат:

Але кім і чым бы я ні быў,
Больш за ўсё мне б хацелася быць
патрэбным людзям
на Зямлі!

Падборка Людмілы Забалоцкай не горшая за ўсе тыя, што друкуе на сваіх стронках «Маладосць», а аказваецца побач з вершамі У. Цішурова, наогул здаецца ледзь не класічным узорам. Ды, на жаль, сучаснае ў гэтым малое... Увогуле ж, з такімі вершамі заўсёды няёмка сутыкацца рэцэнзенту, бо яны, як правіла, не выклікаюць аніякіх пачуццяў з-за іх манатоннасці і залішняй «правільнасці».

Словам, пазіія снежаньскага нумара

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

НАШ КАЛЯНДАР

85 гадоў споўнілася з дня нараджэння Андрэя Александровіча, творцы і чалавека нялёгкага, складанага лёсу. Ці не афіцыйна прызнаны «першым беларускім паэтам», А. Александровіч з 1924 па 1936 год выдаў амаль сорак кніг. Сярод іх і ў перакладзе на рускую, лўрэйсую, польскую, узбекскую мовы. І гэта ў трыццацігадовым узросце! Прымаў удзел у арганізацыі «Маладняка», у 1934—1938 гадах — намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, выбіраўся членам ЦВК БССР, кандыдатам у члены ЦК Кампартыі Беларусі. На жаль, А. Александровіч быў і сярод тых, хто сваёй залішняй «прыныповасцю» садзейнічаў рэпрэсіям. Прынамсі, у сваіх шматлікіх выступленнях, у паэме «Цені на сонцы». Сам таксама стаў ўрэшце ахвярай сталінізму. У Мінск вярнуўся ў 1955 годзе. Памёр А. Александровіч 6 студзеня 1963 года.

80 гадоў было 6 7 лютага Уладзіміру Ляўданскаму (памёр 18 верасня 1973 года). Працаваў у выдавецтвах (з 1963 па 1969 год быў дырэктарам выдавецтва «Народная асвета»), загадваў сэнтарам перакладу твораў класікаў марксізму-ленінізму Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ. Займаўся перакладчыцкай дзейнасцю, аўтар шэрагу кніг апаўданаў для дзяцей («На берэзе ракі», «На прывале», «Пад старым дубам» і іншыя).

100 гадоў з дня нараджэння крытыка і літаратуразнаўцы Міхася Пятуховіча спаўняецца 23 лютага. Распрацаваны ім універсітэцкі курс склаў аснову «Нарысаў гісторыі беларускай літаратуры. Ч. I» (1928). Месцамі аўтар, праўда, не здолеў пабегнуць сацыялагічнага схематызму, але тым не менш яго нарысы мелі для свайго часу немалае значэнне. Напісаў шэраг артыкулаў пра дзейнасць Ф. Скарыны, творчасць Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча і іншых пісьменнікаў. Рэдагаваў, напісаў уступны артыкул да першых зборак твораў П. Труса. У Цэнтральным дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва БССР захоўваецца праца М. Пятуховіча «Рукапісы Рыпінскага». Памёр 5 кастрычніка 1938 года.

180 гадоў назад нарадзіўся беларускі фалькларыст і этнограф Рамуальд Зянькевіч. Аўтар даследавання «Пра ўрочышчы і звычай піснага люду, а таксама пра характар яго песні» (1852). У зборніку «Народныя песні піснага люду» (1851) змешчана 219 твораў, апісаны мясцовыя абрады. Р. Зянькевіч пісаў вершы, даследаваў польскую літаратуру.

85 гадоў з дня нараджэння вядомага беларускага гісторыка, археолага Міхала Улашчыка (нарадзіўся 14 лютага 1906 года, памёр 14 лістапада 1986 года). Пераклаў на рускую мову «Хроніку Быхаўца» (1966), выдаў кнігу «Уводзіны ў вывучэнне беларуска-літоўскага летапісання» (1985), аўтар шматлікіх рэцэнзій, нарысаў-успамінаў пра родныя мясціны. У 1989 годзе выдавецтва «Мастацкая літаратура» выдусіла кнігу М. Улашчыка «Была такая вёсна» (пераклад У. Арлова) — расказ пра родную вёску Віцькаўшчына, што ў Дзяржынскім раёне.

Беламорканал: шляхам пакут і трывог...

Імя Івана Іванавіча Чухіна — народнага дэпутата РСФСР, падпалкоўніка міліцыі — добра вядома ў Карэліі. На працягу многіх гадоў супрацоўнік рэспубліканскага Міністэрства ўнутраных спраў нястомна збірае матэрыялы па гісторыі будаўніцтва Беламорканала — першай вялікай школы «перековки» ў Савецкім Саюзе. Сотні, тысячы дакументаў прайшлі праз рукі даследчыка, дзесяткі артыкулаў былі апублікаваны ў рэспубліканскім і ўсесаюзным друку, за мяжой, перш чым убачыла свет яго кніга «Каналармейцы» (Петразаводск, 1990).

Перад намі не проста літаратурна-мастацкае выданне, а сапраўдны гісторыя будаўніцтва Беламорканала ў дакументах, лічбах, фактах, фатаграфіях, сведчаннях удзельнікаў і відэаочыяў. Аўтар паставіў задачу паказаць як асноўныя моманты будаўніцтва Беламорска-Балтыйскага канала, так і жыццё канала-армейцаў у Белбалтлагеры. У кнізе выкарыстаны шматлікія дакументы з фондаў Цэнтральнага дзяржаўнага архіва і архіва МУС Карэліі АССР, пісьмовыя і вусныя сведчанні ўдзельнікаў тых падзей, фотаздымкі з фондаў карэліска-

га краязнаўчага музея, якія публікуюцца ўпершыню. Улічвае І. Чухін і думку сучаснікаў: прыводзяцца ўрыўкі са зборніка «Канал імяні Сталіна», іншых мастацкіх і дакументальных крыніц.

Чытаючы кнігу, не перастаеш абуралася «дальнябачнасці» і «мудрасці» вялікага «настаўніка і друга народаў». У краіне існавала беспарадоўе сярод дарослых, былі бяздомныя дзеці, а 18 лютага 1931 г. Савет Працы і Абароны Саюза ССР прыняў рашэнне аб пачатку «звышударнай будоўлі» — Беламорска-Балтыйскага воднага шляху. І. Сталіну, які не быў гэтазрэтыкам марксізму, не меў вялікіх заслуг перад партыяй, патрабавалася слава палітычнага дзеяча, арганізатара перамог на фронце сацыялістычнага будаўніцтва. У святле прынятай тады ідэалогіі ў Савецкай краіне усё павінна было быць «самае-самае». І калі недзе ў Амерыцы Панамскі канал даўжынёй 80 км будавалі 28 гадоў, а ў Азіі — Суэцкі канал даўжынёй 160 км будаваўся 10 гадоў, то ў СССР, дзе «труд из зазорного и тяжкого бремени, которым он считался раньше, превратился в дело чести, в дело славы, в дело доблести и героизма», Беламорканал даўжынёй у 227 кіламетраў пабу-

Каб менела «белых плям»...

Літаратурна-крытычныя артыкулы, інтэрв'ю, якія склалі кнігу Барыса Сачанкі «Сняцца сны аб Беларусі...», выпушчаныя выдавецтвам «Мастацкая літаратура», знаёмы чытачу па часопісных і газетных публікацыях (ці не добрая палова з іх ўпершыню ўбачыла свет на старонках «ЛіМа»). Аднак, сабраныя разам, пад адной вокладкай, яны набываюць як бы новае, больш моцнае гучанне. Старонка за старонкай паўстае ўражлівы малюнак ганенняў на беларускую літаратуру, найперш у трыццатыя гады, бачацца зламаныя пісьменніцкія лёсы, адкрываюцца імёны, пра якія яшчэ зусім нядаўна, на жаль, чулі і ведалі ў пераважнай большасці сваёй толькі назву ўчы-даследчыкі, ці тыя, каму праўдамі і няпраўдамі ўдавалася натрапіць у архівах і бібліятэках на забароненыя рукапісы альбо зборнікі.

Кніга і пісалася аўтарам з адзінай.

высакароднай мэтай — зрабіць усё магчымае, каб на літаратурнай карце рэспублікі паменела так званых «белых плям». Гэтага дасягнуць Б. Сачанку ўдалося. І спрыяла таму не толькі творчая актыўнасць пісьменніка, але і яго вялікая эрудыраванасць, энцыклапедычнасць ведаў і, зразумела, магчымасць мець пад рукой выданні, якія ёсць далёка не ў кожнага, — «выратоўвала» асабістая бібліятэка.

Першаадкрывальнікам бачыцца Б. Сачанка ў артыкуле «Беларуская эміграцыя: факты і меркаванні», які ўпершыню публікаваўся ў часопісе «Маладосць». Нават і «русскае зарубежжэ» не надта вядома шырокаму чытачу, а што тычыцца беларускай эміграцыі, дык пра яе наогул не згадвалі. Беларусы апынуліся ў эміграцыі пераважна ў пасляваенны час, значыць, не ўсё ў біяграфіях уяўлялася «чыстым».

давалі за 1 год і 9 месяцаў! Грандыёзнае, нават па сучасных мерках, гідратэхнічнае збудаванне было пабудавана пры самых мінімальних затратах у метале і цэменце, без асаблівай тэхнікі — сякерай і рыдлёўкай, кіркай і зубілам. Аднак праславіўся Беламорканал не столькі сваімі тэхнічнымі дасягненнямі. Канал будавалі больш за сто тысяч вязняў І, як сядарджалася ў Пастанове ЦВК СССР ад 4 жніўня 1933 года, дзякуючы гэтаму «...полностью освобождены от дальнейшего отбывания мер социальной защиты 12484 человека, как вполне исправившиеся и ставшие полезными для социалистического строительства, и сокращены сроки отбывания мер защиты в отношении 59 516 человек, ...проявивших себя энергичными работниками на строительстве».

Чаго тут было больш? Прызнання мудрасці карнай палітыкі дзяржавы ці адкрыццё новага метаду «перековки» свя-

Б. Сачанка падрабязна расказвае пра Н. Арсеньеву, А. Салаўя, М. Сяднёва, К. Акулу і іншых пісьменнікаў. Аднача-

«Маладосці» асаблівай асалоды не прынесла.

Не лепшае ўражанне засталася і ад прозы 12-га нумара, дзе на гэты раз выступілі Лідзія Арабей, Іна Казлова, Аляксей Капцюг (усе надрукавалі па два апавяданні). Самы «замежны» на сённяшні дзень наш пісьменнік Валянцін Лукша надрукаваў апавесць для сцэны ў 2-х частках «Прывіды ў могільніка аўтамабіляў», дзеянне якой адбываецца ў адной з замежных краін. (Згадаю яшчэ, што замежныя вершаваныя цыклы пісьменніка надрукаваны ў дванаццатым нумары «Беларусі»).

З надрукаваных найбольш удалым мне здалася апавяданне Лідзіі Арабей «Маці — не сведка». Досыць цікавым атрымаўся вобраз старой Мар'яны, сын якой трапіў у турму. Трапіў выпадкова, па нагавору былых сяброў, з якімі адмовіўся ісці красці ў вязковую краму і якія яму адпомсцілі. Праўда, канец апавядання атрымаўся вельмі ўжо спрошчаны і не тыповы. Саша прыслае маці ліст, у якім... прызнае сваю віну. «Не лазіў я ў магазін. Але вінаваты ў другім. Што піў, што вадзіў кампанію з тымі нелюдзьмі, на судзе добра пазнаў, якія яны. Так што пакаранне я заслужыў». Нічога сабе заслужанае пакаранне — пяць гадоў зняволення за сяброўства з п'яніцамі!

Апавяданні Іны Казловой напісаны больш вопытнай рукою, чым апавяданні Аляксея Капцюга, і ўсё ж гэтага вопыту недастаткова, каб весці гаворку пра сапраўдную прафесійнасць. Адчуваецца штурчэньне, прыдуманасць сюжэтаў у маладых пісьменнікаў. Чытаючы, ніяк не можаш пазбавіцца няёмкага ад-

чування прысутнасці саміх аўтараў у творах, якія, нібы сляпых, вядуць сваіх герояў па жыццёвых сцежках...

Апошнім часам шмат цікавых матэрыялаў прапануе сваім чытачам часопіс «Беларусь». Чаго варта адно друкаванае «Новага завету» ці з'яўленне рубрык «Анталогія беларускай паэзіі 20-х гадоў» і «Анталогія беларускага апавядання 20-х гадоў». А нядаўна часопіс адкрыў на сваіх старонках яшчэ і «Анталогію беларускай старажытнай літаратуры». У дванаццатым нумары пад гэтай рубрыкай змешчаны ўрывак з вядомага твора Мялеція Смярыцкага «Трэнас» у перакладзе і з прадмоваю Уладзіміра Кароткага. Са спадчыны таксама друкуюцца заканчэнне дарожных нататкаў Міхася Чарота «1200 вёрст па Беларусі» і лісты Я. Пушчы, У. Жылкі, Л. Калюгі, П. Галавача, В. Стэшэўскага — ці не лепшы прыклад, што рабіць, калі рэдакцыйны партфель перапоўнены не лепшымі творамі жывых «класікаў»?

Памятаецца, на апошнім пісьменніцкім з'ездзе прагучала заўвага, што вось, маўляў, хоць апошні час апарат СП працаваў і не ў поўным складзе, ды саюз ад гэтага не разваліўся і ніхто з пісьменнікаў нават не адчуў гэтага на сабе. А мне зараз падумалася аб іншым. Вельмі не хацелася б, каб чытач, калі б раптам у наступным месяцы не выйшаў з друку адзін з часопісаў, на сабе гэтага таксама не адчуў. А, як гэта ні горка, сёння існуе рэальная пагроза і таго, і другога: могуць узяткі і закрыцца часопісы (пра гэта ўжо нямаю пісалася), а чытач... Чытач і не заўважыць?

Алесь БАДАК.

домасці людзей, знясільваючай працай і адпаведнай выхавальчай работай? Менавіта пра ўсё гэта і гаварылася ў шматлікіх выданнях афіцыйнай прапаганды. Максім Горкі, напрыклад, пісаў, што «к числу подвигов... уже обычных в нашей стране, присоединено создание Беломорско-Балтийского водного пути. Это одна из наиболее блестящих побед коллективно организованной энергии людей над стихиями суровой природы севера». І хіба толькі «бурлескны рэвалюцыі» так тады пісаў?! У кнізе «Канал імяні Сталіна» (1934) 120 савецкіх пісьменнікаў, сярод якіх былі М. Зошчанка, В. Інбер, В. Катаеў, А. Ціханаў, А. Талстой, Б. Ясенскі, В. Шклоўскі і іншыя, уявілі новую перамогу савецкага народа. Праўда, пры гэтым не гаварылася, якой цаной дасталася перамога. Беламорканал на працягу ўсёх 227 кіламетраў усеяны дзесяткамі вядомых і безыменных могілнікаў, касцамі соцен і тысяч прадстаўнікоў розных народаў. Сярод іх было і шмат беларусаў, асабліва сялян. У адным з прыведзеных у кнізе дакументаў чытаем: «Фамілія і клічка: Лавренев Ефим; Лета: 33; Национальность: белорус; Работа до заключения: единоличник». І тут жа копія прыгавору народнага суда Сіроцінскага раёна, якім Лаўранев асуджаны па арт. 94 УК БССР на тры гады: «До хозяйства Лавренева было доведено план по весеннему севу, согласно котораго он должен засыпать овса — 7 п., засыпал 4 п., бульбы — 70 п., не засыпал, а так-сама не засыпал льносемя... саботировал, заявляя, что в его хлеб не урядил, что заявляется кулачковою

вылазкой на зрыв посевной кампании».

Асабліва цяжкае эмацыянальнае ўражанне пакідаюць такія раздзелы з кнігі, як «Больш ББЛАГа: жанчыны і нацмены», «Сюда не ступала нога прокурора», «Плюсы и минусы процесса «перековки». У кожным з іх — жудасныя ўмовы жыцця і побыту вязняў, здэкі і катаванні над бязвіннымі ахвярамі сталінскай рэакцыйнай сістэмы, боль і туга па згубленых гадах...

Кніга «Каналоармейцы» завяршаецца «Дыялогам з чытачамі», у якім аўтар прыводзіць паасобныя фрагменты перапіскі з блізкімі і сваякамі былых вязняў, што загінулі або прапалі без весткі на будаўніцтва Беламорска-Балтыйскага канала. Па нашай просьбе рыхтуе ён і спецыяльны артыкул аб лёсе вязняў-беларусаў.

У час асабістай гутаркі І. Чухін раскажаў, што па-ранейшаму ў яго на стале знаходзіцца шматлікія дакументы найбольш страшнага перыяду нашай гісторыі — будаўніцтва Беламорска-Балтыйскага канала. Па нашай просьбе рыхтуе ён і спецыяльны артыкул аб лёсе вязняў-беларусаў.

І апошняе. Калі ў каго з вас узнікнуць пытанні, вы захацеце высветліць што-небудзь з жыцця блізкіх і знаёмых, якія працавалі на Беламорканале, можна напісаць асабіста Івану Іванавічу Чухіну ў МУС Карэльская АССР (185000, г. Петра-заводск). Па магчымасці, ён імкнецца дапамагчы кожнаму.

Мікалай ПРЫГОДЗІЧ,
дацэнт БДУ імя У. І. Леніна.

сва знаёміць з мастакамі, кампазітарамі, спевакамі, вучонымі, хто таксама апынуўся за мяжой. Ягоны артыкул — проста дапаўненне да «ЭЛІМБела», напісанае пры тым не калектывам аўтараў з навуковымі ступенямі, а адным чалавечкам, да ўсяго ж напісанае падрабязна, з магчымай на сённяшні дзень вычарпальнай інфармацыяй.

Мае магчымасць чытач перагарнуць старонкі і «лімаўскіх артыкулаў» Б. Сачанкі — «Бэндэ» (30-я ў абліччах і дакументах), і «Сняцца сны аб Беларусі (загадка смерці Янкі Купалы)», якія мелі вельмі шырокі грамадскі рэзананс. Аўтар пасля публікацый атрымаў шматлікія водгукі, якія дазволілі ўдакладніць асобныя спрэчныя ці загадкавыя моманты, што тычыліся і лёсу канкрэтных асоб і ў цэлым літаратурнага жыцця пад сталінскім каўпаком.

У гэтым шэрагу і артыкул «Гараць ці не гараць рукапісы?», перачытваючы які, не можаш не здзіўляцца дасведчанасці Б. Сачанкі і разам з тым яго апантанасці ў пошукавай рабоце. Тое, пра што раскажае пісьменнік, на паверхні не ляжыць, да ўсяго неабходна дайсці само-

му, нямаю прапрацаваць у архівах, перагарнуць падшыўкі дзесяткаў газет і часопісаў, звярнуцца да ўспамінаў відавочцаў падзей, асабіста пагутарыць з тымі пісьменнікамі, што засталіся ў жывых.

Кніга «Сняцца сны аб Беларусі...» — гэта, хоць і кароткія, але досыць вычарпальныя характарыстыкі творчасці Алесь Гаруна, Вацлава Ластоўскага, Казіміра Сваяка і іншых пісьменнікаў; гэта і роздум аб нашым хуткаплынным жыцці і літаратуры («Край, дзе мы жывём...», гэта і водгук на кнігу А. Вярцінскага «Нью-Йоркская сірэна» («Папаўненне беларускай амерыканіяны»), і згадка пра жыццёвы і мастакоўскі шлях старэйшага калегі і сябра («Дарогамі Максіма Лужаніна»), і шмат якія іншыя матэрыялы, з якіх паўстае сённяшні і ўчарашні дзень літаратуры і з якіх адначасова выразна бачыцца пазіцыя аднаго з таленавітых яе прадстаўнікоў.

На завяршэнне нельга не сказаць вось пра што. Кніга выйшла летась, а многія публікацыі пазначаны 1988 і 1989 годам. Зайздросная аператыўнасць! Аказваецца і мы ўмеем выдаваць кнігі хутка?

А. М.

ДУХ НА СКРАЗНЯКАХ ЧАСУ

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Элегія зыходу. XX век

А маці ўсе падобны — хоць імгла
Сячэ іх твар, хоць ссушае задуха —
На дзеву, на Марыю, што змагла
Зачаць бязгрэшна ад Святога Духа.

Я сёння бачыў той свяцейшы лік,
Што паўтарае твары нашых маці.
...Нямелі вусны, каб не выдаць крык,
І сохлі слёзы, каб з вачэй не ўпасці...

Стаяла, нібы месяц ясным днём,
З працягнутай рукой — душа на ўлонні...
І медзь і срэбра мы ў руку кладзём,
Усё забраўшы з гэтага далоні.

...Праходзім мы ў красоўках «Адзідас»
І ў выцертых да бляску джынсах
«Левіс»...
О, Маці Боская, хто пашкадуе нас,
І хто падзеліць нам пароўну хлёб?
Дзе сын-прарок твой, хоць на гэты час?

У вёсцы малалюдна і прасторна.
Свавольце дух на чыстых скразняках.
І лёгкі рух, і важкі крок змястоўна
Агукаюцца ў сэрцы і ў руках.

І ў рэдкі час з вачэй замілаванне
Прагляне, нібы месяца сляво.
Прыгоннымі зямлі жывуць сяляне,
Не меўшы ні чужога, ні свайго...

Не плачу я аб вас і не шкадую
Суровай долі вашай слепаты.
Пра вас бядуць розныя бядулі
Пад зван нагрудных зорак залатых.

...Зноў лёгкі снег жытла засыпаў кронны,
І кожны след глыбокі ваш відзён —
Нікім незатапаны, непаўтарны —
Ад зямлі дзён і да растанных дзён.

Заліты чырванню экраны.
Крывёю змочаны сцягі...
Талмуда, Бібліі, Карана
Нас не трымаюць берагі.

Стаю ля форці прыакрытай.
Куру, насвістаю пад нос
Матыў мелодыі забытай
Пра наш лятучы паравоз.

Гляджу скрозь стылыя прысады,
Скрозь гмахі спальных камяніц
На вашы парты, пасады,
На слуг і служак, паўшых ніц,
З байніцы пятага паверха,
Без маскі гуна і тварца...
...І дом мой носіцца пад ветрам,
Дом без падмурка і вянца...

Самому сабе

Калядны час, а — снегу ўсё няма.
І ноч даўно, а — сон вачэй не засціць.
Жаданага чакаць — зусім дарма.
Аб шчасці мроіць — нібы кужаль прасці...

Чым жыць тады? — таптаць наўсцяж траву,
Чакаючы уласнага зыходу,
І рыфмамі туманіць галаву,

І падрадкоўна жаліцца народу,
Што ты паэт, народжаны не ў час,
Што слоў атрутных дапіваеш чашу,
Што сіл няма...

Душою, напружана гучаць
як струной, пад гнётам часу...

Чые я жыцці паўтараю,
Чые я словы паўтараю,
Чаму я тлею — не згараю,
Шляхоў другіх не выбіраю?

Чаму не ўперадзе, не з краю
Сябе на вартасць вывяраю,
Чаму не слаўлю і не лаю
Ні гэты сход, ні тую зграю?

Чаму я зжыўся з тым, што маю,
Сяброў-двурэшнікаў трываю,
Чаму і тую, што кахаю,
Ні ў рай, ні ў пекла не штурхаю?

Чые я словы паўтараю,
Чые я рыфмы падбіраю,
Чаму я тлею — не згараю —
Святло і цемру прыміраю...

Які прасветлены смутак —
Блукаць па счарнелым лесе...
Вось падае ліст згарэлы,
Апошні — АДЗІНЫ — ліст...

Звычайны, знямоглы сведка
Агоніі і падзення —
Як ліст той, і я не вечны —
Вось-вось і я дагару.

Хто скажа пра нашу бытнасць,
Пякельную нашу сутнасць?
Агонь, у якім згараем?
Святло ад таго агню?

У гармоніі той стыхіі
Палаючых зор-планетаў —
ХТО Розум прасторы й часу,
ХТО вечны пастыр агню?

Паэтам — перабудуоўшчыкам

Сышло цяпло.

Зіма...

Цяпер давай —

Рыфмуй, а лепш наогул без рыфмоўкі
Свабодна белым вершам адбывай
Надзённую лірычную радоўку.

...Вунь, пад акном счарнеў ажыны куст.
Ці выпнецца ён зеленню налета?
А ў кусте тым касцей ці голля хруст,
І вэрхал там, і хрып, і — песня спета...

...Альбо на кухні жончын цяжкі ўздых
І бразгат місак, лыжак і талерак...
О, колькі іх — прыгожых, маладых —,
Як і твая, гугнявца: «Недамерак...»

...Ці вуха, вунь, на радыё настрой,
Ці прэсай абкладзіся ўраз абложна...
Грамі Хусейна, мафію з ікрой,
І Пазняка, і Ельцына — што можна...

А ўсё, што нельга, лічыш, — не чапай.
Аб тым напішуча новыя паэты.
...Зіма прыйшла...

Вось так і пачынай:
«Прышла зіма. Люблю зімы
прыкметы...»

справаканую палітычным кіраўніцтвам краіны.

У размове пра раман К.Чорнага ёсць яшчэ адзін момант, высвятленне якога дазваляе глыбей разабрацца ў псіхалагічных вытоках боязі даследчыкаў «перахваліць» гэты твор: яго высокая ацэнка не ўкладваецца ў існаваўшую схему станаўлення беларускай вясковай прозы, росквіт якой нібыта пачаўся разам з мастацкім асваеннем тэмы калектывізацыі. Маўляў, толькі са зваротам пісьменнікаў да гэтай тэмы ў літаратуры з'явіўся сапраўдны сацыяльны канфлікт, так патрэбная буйному жанру вастрыня сутыкненню, бо ўдзельнікамі канфлікту аказаліся прадстаўнікі антаганістычных класаў — беднаты і кулацтва. І структура твора нібыта толькі цяпер набывала раманічную форму, бо ў аснову сюжэта быў пакладзены не вясковы побыт, не сялянская паўсядзённасць, а падзеі «гістарычнага маштабу» — калектывізацыя, ломка старых традыцый і ўяўленняў.

Падобныя разважанні слухныя толькі ў фармальным плане, бо, як паказвае змест многіх твораў 30-х і наступных гадоў, вастрыня сацыяльных канфліктаў мае там, як правіла, не эстэтычную, а ідэалагічную прыроду, яна створана штучна з мэтай пацвердзіць жыццёвую неабходнасць лозунга пра абвастранне класовай барацьбы ў савецкім грамадстве.

Гэтая акалічнасць у працэсе перагляду ранейшых гісторыка-літаратурных ацэнак павінна быць ўлічана, каб не трапіць у пастку, якую расставіла нам эпоха таталітарнай улады: яна дэфармавала сістэму мастацкіх каштоўнасцей і нашы ўяўленні аб літаратуры, прынізіла значэнне такіх глыбокіх твораў, як раман «Зямля».

Аб'ектыўна ацаніць раман К.Чорнага перашкаджае яшчэ і тое, што мы і да гэтага часу не разбілі тавары (поўнасна альбо часткова) многія беспадстаўна зганьбаваныя ў 30-я гады тэарэтычныя канцэпцыі, такія, напрыклад, як тэорыя жывога чалавека. Што датычыць рамана «Зямля», дык ён якраз і быў напісаны ў той час, калі Чорнымастак захапляўся гэтай тэорыяй. У аўтабіяграфічным лісце да Л. М. Клейнбарта ад 27 лютага 1928 года К.Чорны пісаў: «Апроч рамана і апавесці, займаюся цяпер драматургіяй, дзе імкнуся даць жывых людзей, як самае важнае, што жыве і дзейнічае сярод падзей на свеце, у іх, з імі і на фоне іх. Праблема жывога чалавека займае мяне ўвесь час. Гэтае фактычнае наватарства ў беларускай літаратуры прымушае шукаць новых формаў, працаваць над імі. У гэтых маіх імкненнях, якіх у Мінску некаторыя асобы не хочуць зразумець, падтрымалі мяне ідэі нашай сучаснай культурнай рэвалюцыі».

Прыгаданне тут выказанне часта цытуецца, але бяда ў тым, што на аўтарства тэорыі жывога чалавека ў свой час прэтэндавалі рапшаўцы, а рапшаўская тэарэтычная спадчына была, як вядома, асуджана. У выніку пад падазрэннем на доўгія гады аказаліся і творы, напісаныя пад уплывам гэтай тэорыі. А між тым тэорыя абагуліла жывую практыку не толькі рускай літаратуры (Ус.Іванаў, А.Фадзееў, Л. Ляонаў), але і беларускай (К.Чорны, М.Зарэцкі, А.Мрый, С.Баранавых і інш.).

Аб тым, як К.Чорны разумеў сутнасць тэорыі жывога чалавека, можна бачыць са зместу рамана «Зямля», тых яго старонак, дзе абмяркоўваецца пытанне пра рэпертуар вясковага драмгуртка. Вось шматзначны дыялог актывісткі Волькі і вясковага настаўніка Цімашука.

«— Каб п'ес добрых маглі адшукаць. А то ўсё ў нас выпорваюць застарэлыя — з порахам, з віноўкамі. Трэба якую-небудзь новую п'есу, каб з людзьмі...»

Настаўнік раптам ажывіўся:

— Ага, з людзьмі? Вітаю гэта, так сказаць, пачынанне. Патрэбны жывыя людзі, а не порах. Порахам чалавека не падменіш. Порахам, так сказаць, чалавека можна знішчыць, а каб паказаць яго жывога, дык гэта куды цяжэй. Тут патрэбна культура. Культура патрэбна!..»

Па сутнасці, героі рамана працягваюць тут размову, распачатую пісьменнікам у лісце да Л.М.Клейнбарта. Пра неабходнасць ачалавечвання літаратуры гаворыць К.Чорны, адмаўляючы ўстаноўку на яе мілітарызацыю, бо такая ўстаноўка можа загубіць мастацкае слова і знішчыць чалавека. І гэтыя прадчуванні пісьменніка-гуманіста, на жаль, шмат у чым спраўдзіліся...

Казімір КАМЕЙША

ДРАЎЛЯНЫ АНЁЛ

Мне сніцца драўляны анёл
У белым пушчанскім касцёле.

Нікуды ён не ляціць,
Ён з дому мяне не пускае.
І сумная свечка мігіць
І ў нечым мяне папракае.

Высокае неба было,
Высока сягала і крыўда.
У белге пене аблок
Яго растварыліся крылы.

Не, гэтаму роўных няма —
Драўляная воля такая!
Анёлаў пабачыў я шмат,
Што з неба пасля паўцякалі.

Як толькі з аблок тых сышлі
І выпілі келіх вясёлы
На грэшнай спрадэку зямлі,
О, божа, што стала з анёлаў!

Мне хопіць на век той віны.
Цярпенне, дзе брала ты сілы,
Келі ў родным храме яны
Кідалі ў агонь свае крылы?

Што бачыў я там, не пытай.
Што, думаў я, робіцца з намі,
Там новым заходам Хрыста
Без крыжа ўжо распіналі.

Высока агніўся агонь,
Шалёны, бязлітасны,
П'яны.
І ўсё ж не крануў ён Таго,
А што з яго возьмеш — драўляны.

У лёгкім клубку галубоў
Ён доўга кружыў над званіцай.
І толькі зажыў яго боль,
Вярнуўся ў касцёл на грамніцы.

Не менше крыўд на зямлі,
Пабольшала гора і болю.
Туды ж, дзе людзям не баліць,
Анёл нас не возьме з сабою.

Сядзіць у прынебным акне
Анёл мой — драўляная жменька.
Я думаў, ён белы ў мяне,
А ён, як і гора, сівенькі.

ВЯЛІКДЗЕНЬ

Свята ўсёночнае жыло,
Перабгала па капліцы.
На дзень вялікі
Паплыло
Уранку сонца са званіцы.

Раскалыхалі смутак сцен
Аргана думныя грымоты.
Зноў хопіць радасці вярсце,
А птушцы — радаснага лёту.

А хто ж там з жачкамі ідзе.
Што так чырвонацца вясёла?
Ад цэркаўкі — вялікі дзень
І ноч вялікая — з касцёла.

З КАЗАЧНАЙ ДАЎНІНЫ

З чаргі за мясам,
маслам

і трусамі —
(О як жа яны, ножанькі, баяць)
Усе пайшлі у дзень той светлы самы
Страчаць яго вялікасць караля.
Кароль каціўся важна у карэце —
У світы аж світалі парыкі.
Працэсія у золаце й савеце,
А зааду гужавалі віжакі.
Каціліся, плылі шыкоўна колы
Па чалабітнай посцілцы барод.
Але й на гэты раз кароль быў голы.
А голы ён, дык голы і народ.
А сустраканцы, значыць,
галадранцы,
Неганеровы, незбытоўны люд,
У п'янай прывітальнай ліхаманцы
Крычалі: «Нам кароль, наш бацька, люб.
Э-гэй, людцы,

складземся па рублю
І купім плашч і порткі каралю,
Пеможам і трусцы яму агораць,
І штосьці там на ногі і на лоб.
Бо як не будзе ён, кароль наш,

голы,
Ці ж будзе голы ў караля
халоп?..»

Эх, так было б...

Вось той час, што цябе
Ля парога чакаў.
Ні касу пацягнуць,
Ні падкову сагнуць
Ужо не можа рука.
І не можа рука
Стан кабачы абняць,
Расшліліць апліка
І запрэгчы каня.
І не можа рука
Закапоць вепрука
І яго асмаціць,
Але можа наліць,
Але черку узяць
Яшчэ можа рука.
Перадай гэта, час,
Ты сваім сваякам:
Злой хвароб людской
Смерці — ведзьме старой
І зямліцы сырой...

А ў жоўтым доме
столькі паганства,
А ўжо ў тым доме
святло пагасла.
Акно згантанілі шчыльна
галіны.
Паўзуць лацнугом мурашыным
хвіліны.
Касматая цемра
гусцей навісае,
І малако ў гладышах
падкісае.
Тырчыць з акна маладзік,
нібы локаць.
Там можа ціша сама
напалохаць.
Акно варушыць
галін антэны.
У жоўтым доме
са слыху сцены.
Засушкі петашняй
пахнуць зёлкі,
І круціць шашаль свае свярдзёлкі.
хаваеш,

А ў жоўтым доме
гармідар цэлы,
У жоўтым доме —
чорныя цені.
Забывць бы мне дом той
і спаць спакойна,
Як спіць гаспадыня
ў кутку, пад іконай.
Але праз платы,
праз страху,
праз вароты
Да дому збіраюцца
ценяў чароды.

Жывыя яны,
ці яны нежывыя?
Яны, можа, дому таго
вартавыя.
Здалёку яны,
з-пад крыжовых развілак,
Яны з-пад крыжоў,
яны з-пад магілак.
Як доўга яны не касілі,
не жалі.
Яны пад крыжамі
бакі адляжалі.
Мой дом, ты таксама
калісь апусцееш
І станемся ўсе мы,
хто дрэвам, хто ценом.
І добра, што й ценю
дзе будзе пагрэцца:
У доме тым жоўтым,
ля светлага сэрца.

НА ІСЛАЧЫ

А. А.

У Іслачы гасне зара,
Гарыць касцёр на ўцёсе,
Вязэрнай трывогай гараць
Настылія макаўкі сосен.
Падкінем яшчэ сушняку,
І полымя выхопіць з ночы,
І сцёжку, і лес, і раку,
І вашы стамлёныя вочы.
Цыганскім гарачым брывом
Здаецца ўцёс гэты стромы.
Цыганскаю воляй жывём,
Не кліча нас воля дадому.
Бо там не чакаюць даўно.
Чакаць — гэта ноша цяжкая.
Бо там гэтай волі лясной,
Як сцэжкі уночы шукаеш.
Згадаюцца дні і сябры
У гэтай дымлівае процьме.
Усё на душы адгарыць,
У здані, у цені пяройдзе.
І здымачак гэты зямны
З агнём і паўздрокам гарачым
Ніколі не прыйдзе у сны,
Ніколі ніхто не пабачыць.
Упрысядкі скача,
трашчыць,
Гарыць касцёр на ўцёсе.
Надломлены кій маўчыць
І штосьці надломлена ў лёсе.

Ты можаш на беразе сумным
Адзін адзінока сядзець
І лепшую ў свеце красуню
Умомант вачыма раздзець.
Ты можаш узвысіць,

узнесці,
Давесці да крайняй мяжы,
Чыесці лагодныя персці
На сэрца сваё палажыць.
Прысядзеш на лузе мурожным,
Пагляджаеш млосна кассэ.
Усё аднаму табе можна,
У думках уласных, усё.
Ты генія зробіш нікчэмным
І сон адбярэш у чынуш
І сам можаш стацца знячэўна
Свяцілам зямным. А чаму ж?
Хай Бог табе пальцам ківае —
Ты вольны, ты ўдачны таму,
Што ўсё, што ты ў думках
належыць табе аднаму.

Фотаэцюд М. ВЯЛКОВІЧА.

НЕ ДАДЗІМ ЖА ЗГАСНУЦЬ НАШЫМ ЗОРКАМ!

Музычны ліцэй: першыя крокі.

Так ужо здарылася, што прыход мой на працу ў Сярэдняю спецыяльную музычную школу пры Белдзяржкансерваторыі супаў з вялікімі зменамі ў яе сценах. Як вядома, цяпер школа завецца музычным ліцэем, і з гэтай нагоды летас у «ЛіМе» была публікацыя. З таго часу ў жыцці ліцэя адбыліся разнастайныя падзеі, разгортвалася работа па пераўтварэнні нашай навучальнай установы.

Зацверджаны палажэнне ды статут, падпісаны дагавор паміж адміністрацыяй і бацькамі ліцэістаў. У гэтым дагаворы вызначаны абавязкі адміністрацыі, але больш — бацькоў, якія, аддаючы ў нашу ўстанову таленавітых дзяцей, бяруць на

сябе клопат пра забеспячэнне ўмоў для хатніх заняткаў ліцэістаў; бацькам рэкамендуецца разам з дзецьмі наведвацца на канцэрты, спектаклі, выстаўкі. Створана рада ліцэя, якая заахвочвае добраахвотныя ахвяраванні на далейшае ўмацаванне матэрыяльнай базы і заахвочванне лепшых вучняў ліцэя, якія ўдзельнічаюць у канцэртным жыцці рэспублікі і ў папулярнаму музычнаму мастацтва сярод сваіх ровеснікаў.

Скарыстоўваю нагоду і звяртаюся да дзеячаў культуры, усіх неабыхавых да далейшага лёсу беларускага музычнага

мастацтва: фонд нашага ліцэя адкрыты для ўсіх, хто хоча падтрымаць юныя таленты. Размеркаваннем сродкаў будзе займацца папярчыцельская рада. Тэлефон для даведак: 23-64-74, званіць можна кожны чацвер з 17 да 19 гадзін.

Для пашырэння канцэртнай дзейнасці нашых гадаванцаў у музычнай гасцёўні ліцэя сёлета са студзеня працуе дзіцячая філармонія. На кожную нядзелю плануецца праграма з удзелам не толькі нашых навучэнцаў, але і здольных дзяцей з іншых творчых навучальных устаноў Мінска: харэаграфічнага вучылішча, мастацкай школы і вучылішчаў. Мяркуем далучыць таксама чытальнікаў з тэатральных класаў сярэдніх школ.

Марым, каб наша філармонія зрабілася асяродкам культуры, дзіцячай творчасці ў беларускай сталіцы. Запрашаем творчых людзей з цікавымі задумкамі да нас у гасці. Ім мы заўжды рады! Філармонія будзе працаваць і на выездзе. Ужо адбыліся канцэрты ў цэхах мотавелазавода, у аб'яднанні «Эркон», у Слуцку, Маладзечне. Кожную нядзелю ліцэй ладзіць канцэрты для дзяцей сталіцы ў залах Дзяржаўнага мастацкага музея БССР. Мы гатовыя прыехаць да ўсіх, хто нас чакае. Паклічце нас!

Развіваюцца і замежныя сувязі ліцэя. Мінным летам адбыліся нашы першыя вандровыя за рубеж: на фестываль духоўнай харавой музыкі ў Гайнаўку (Польшча) выязджаў камерны хор хлопчыкаў пад кіраўніцтвам Т. Міронавай, а ў нямецкім горадзе Цюбінгене выступаў камерны аркестр (дырыжор У. Перлін). У кастрычніку адбылася паездка групы нашых педагогаў на чале з дырэктарам У. Кузьменкам у Катавіцы, дзе таксама ёсць музычны ліцэй, з якім у нас падпісаны дагавор пра супрацоўніцтва, аб-

мен канцэртамі, дэлегацыямі педагогаў і вучняў.

Чакаем візітаў у адказ — з Германіі, з Польшчы. Дарэчы, нядаўна ў нас гасцяваў старшыня музычнага таварыства Беластоцкага ваяводства З. Пухноўскі. Ён расказаў пра ўдалыя канцэрты навучэнцаў педагога нашага ліцэя Я. Гарбуновай у Беластоку і Аўгуставе, прапанаваў надалей абменьвацца групамі навучэнцаў ды педагогаў. Беластоцкія ліцэйцы шчыра хочуць навучыцца граць гэтаксама, як іх мінскія ровеснікі.

Пашырэнне замежных кантактаў вельмі стымулюе маладых музыкантаў. Для паездак мы наладжваем конкурсы сярод іх, удзельнічае звычайна вялікая колькасць цымбалістаў, піяністаў, харавікоў. Знаходзячыся за мяжой, нашы дзеці жывуць у сем'ях сваіх аднагодкаў, знаёмяцца з іхнім укладам жыцця, параўноўваюць уласны прафесійны ўзровень з узроўнем іншаземных ровеснікаў.

Нашы замежныя кантакты толькі пачынаюць наладжвацца, мы спадзяемся на працяг — паказаць жа ёсць што. Гэта пацвердзілася хоць бы на канцэрце-прэзентацыі стипендыятаў Усесаюзнага добраахвотнага цэнтру «Юныя таленты», пра што пісаў і «ЛіМ». Дарэчы, паўтарэнне таго ж канцэрта адбылося ў Маскве ў студзені 91-га — у Рахманінаўскай зале кансерваторыі і перад дыпламатычным корпусам Міністэрства замежных спраў СССР.

А цяпер звяртаюся да ўсіх чытачоў з прапановай — заснаваць Рэспубліканскі добраахвотны фонд «Будучыня Беларусі», які падтрымаў бы ў такі цяжкі для нашай рэспублікі час будучы нашых зорак — яны сёння запальваюцца і зіхацяць маленькімі зоркамі надзей. Не дадзім ім згаснуць! Хай гэты будучы не толькі музыканты, але і мастакі, паэты, будучыя навучоўцы. Прапаную адным з заснавальнікаў гэтага фонда зрабіцца і «ЛіМу», газеце, якая яднае творчую інтэлігенцыю нашай рэспублікі.

А. МІЛЬТО,
намеснік дырэктара па выхаваўчай і канцэртнай рабоце Музычнага ліцэя пры БДК.

Ганарар за публікацыю аўтар пераводзіць у фонд музычнага ліцэя.

Гочар ліцэя — васьмікласнік М. са сваім педагогам У. Перліным.

Самсонаў і вучань 3-га класа М. Гімалетдзінаў. Фота А. КАЛЯДЫ.

МУЗЫЧНЫ КУР'ЕР

ДУХОЎНЫХ СПЕВАЎ ХАРАСТВО

З поспехам прайшлі ў Гродне гастролі Мінскага дзяржаўнага намернага хору (кіраўнік і дырыжор І. Мацюхоў), які выступаў з творами духоўнай музыкі.

У адным з канцэртаў прагучалі беларускія рэлігійныя песнапенні, частка з «Літургіі Іаана Златавуста» П. Чайноўскага, фрагменты з аднайменнай Літургіі П. Часнакова, тры духоўныя хоры маладога гродзенскага нампазітара А. Бандарэнкі — «Прычастныя стихі», «Из службы за усопших», «Молитва об умиротворении враждующих». Заўважу, што апошнія два хоры — з нядаўня занончанай ім оперы «Князь Навагрудскі» (назва пакуль умоўная).

Не спыняючыся на якасці выканання калектыву, скажу толькі, што дырыжор мог бы прапанаваць слухачам не аплэдзіраваць паміж творами, які гэта прынята (хоць і не ўсюды) на таго роду канцэртах. Ці не лепей звярнуць свой погляд у слэбе, каб адчуць, як раствараюцца цудоўныя гукі ў нашай душы, чым бурна пляскаць у ладні?

Каб ацаніць творы А. Бандарэнкі, супастаўлю іх з хорамі прызнанага майстра рэлігійнай музыкі П. Часнакова (1877—1944). Зраблю гэта не дзеля самалюбства маладога аўтара: важнай зразумець, што ён піша і да чаго імкнецца.

Часнакоў узбагаціў культавыя жанры выразнымі сродкамі класічнай і рамантычнай музыкі, Бандарэнку давялося спалучаць царкоўныя музычныя каноны з сучаснай тэхнічнай пісьма, а гэта, пагадзіцеся, вельмі цяжкая задача. Калі Часнакоў карыстаўся прыёмамі кантрастнай (імітацыйнай) поліфаніі, пераймаючы традыцыі заходняй музыкі, то Бандарэнка прытрымліваецца ўзораў старажытнарускага («пушчавога» ці «саборнага») распеву, калі галасы не процістаяць вядучаму голасу, а зліваюцца з ім. Дзякуючы лірычным мелодыям і маляўнічым гармоніям, рэлігійныя хоры Часнакова ператварыліся ў «харавыя рамансы». Мелодыя Бандарэнкі больш стрыманая, строга, не дапускае і ценю пачуццёвасці. Рускія крытыкі справядліва папраналі Часнакова ў недахваце густу, у тым ліку за «непрыемную хравую томнасць», за «неуместныя хроматызмы в церковных хорах» і нават за «італьянізм». Усяго гэтага пазбегнуў Бандарэнка, і ягоныя хоры гучаць пераканаўча!

Віталій РАДЗІЕНАУ,
вядучы музычнага вучылішча,
г. Ліда.

Вядомасць без абмежаванняў

Як злучыць разнастайныя мадэлі арганізацыі тэатральнай справы з новымі ўмовамі жыцця і патрабаваннямі кан'юнктуры рынку? Якая з тэатральных мадэляў найбольш прыдатная для нашых умоў?

Адказаць на гэтыя пытанні па-свойму намагаецца Мінскі тэатр-студыя кінаакцёра, жыццядзейнасць якога моцна ўскладніў адыход галоўнага рэжысёра (Барыс Луцэнка, як вядома, узначаліў Рускі тэатр БССР). Дырэктар тэатра-студыі кінаакцёра Аляксандр Цялушка і літаратурны кіраўнік Маргарыта Пушкіна ажыццяўляюць свае арганізацыйныя ідэі. Маргарыта ПУШКІНА распавядае пра іх чытачам «ЛіМа».

— Пайшоў галоўны рэжысёр, і мы задумаліся: ці ж так лёгка знайсці тэатру, буду шчыраю, мастацкага гаспадара? Ці варта шукаць неадкладна, што значыць—

А. Печонін (доктар Фельдман) у спектаклі Тэатра-студыі кінаакцёра «Дуэт для салісты» Т. Кемпнінскага, ажыццяўленым маскоўскім рэжысёрам А. Бурдонскім.

Фота Г. СЛАВОДСКАГА.

абы адшукаць? Тэатр-студыя, дзякуючы Б. Луцэнку і А. Цялушку, пры падтрымцы кінастудыі «Беларусьфільм» набыў неблагуую матэрыяльна-тэхнічную і творчую базу, шмат чым выгодна адрозніваецца ад тэатра ў строім сэнсе слова. Паводле задумы дырэктара, мы хутка зможам працаваць як малое прадпрыемства, ладзіць творчыя сустрэчы, кіна-тэатральныя вечарыны, кіна-і тэатральныя фестывалі малых формаў, фестывалі самастойных актёрскіх работ, дый ці ж мала што яшчэ! Да гэтага проста падштурхоўвае наша тэатральная дзейнасць.

Шмат гадоў мяне называлі загадчыкам літаратурнай часткі тэатра, потым — памочнікам рэжысёра па літчастцы; дырэктар рашыўся надаць мне новую годнасць — літаратурнага кіраўніка. Навошта? Традыцыйна лічылася: чалавек з літчасткі — гэта паслугач, які ад сталінскае часіны інфармуе пра ляльчанасць калектыву, пра настрой драматурга і ажыццяўляе функцыі ідэалагічнага цензара (з такімі самымі мэтамі ўтвараўся колісь і інстытут галоўнага рэжысёра ў савецкім тэатры, які, лічу, таксама сябе зжыў). З цягам часу роля загіта строга абмежавалася рамкамі рэклама-творцы (трэба было пісаць пра тэатр толькі «самае добрае», «гіннатызавана» гледачоў), шукальніка рэцэнзентаў (рэцэнзіі таксама патрабаваліся станоўчыя) і сціплага дарадцы — рупара рэжысёрскіх ідэй. Задачы літаратурна адукаванага чалавека ў тэатры сёння зусім іншыя. Ён — своеасаблівы мозг тэатра. На ягоным «бакі» — веданне драматургіі і прэсы, кан'юнктуры тэатральнага рынку, шчыраванне на «дзяляныцы» творчых памкненняў свайго тэатра, — пастаянны прагляд

спектакляў і высновы пра іхняе развіццё, дэградацыю ці старэнне.

Варта нагадаць, што ў Расіі стогадовай даўніны (на Беларусі таксама) на чале тэатральнага калектыву стаялі людзі, далёкія ад творчай канкурэнцыі ці саперніцтва на сцэне — антрэпрэнёры. Гэта не азначае, што яны самі не былі творчымі людзьмі, але для ажыццяўлення сваіх задум шукалі выканаўцаў, — мабыць, выканаўцы рабілі лепей... Антрэпрэнёры набіралі трупы і клапаціліся пра пастаянны глядацкі попыт на іх; мусілі быць людзьмі адукаванымі, з густам, веданнем тэатральнага рынку, маглі ствараць тэатральную моду і мець эстэтычную праграму, — згадайце хоць бы Сяргея Дзягілева ці братаў Адэльгейм. Натуральна, антрэпрыза мела адмоўныя бакі, але каштоўна ўжо тое, што антрэпрэнёр не замінаў творчаму працэсу. Сёння варта было б пераняць менавіта гэта.

На маю думку, самым добрым кіраўніком для тэатра будзе крытык ці драматург (для параўнання: у Чэх-Славакіі на чале тэатраў ёсць драматургі, у Польшчы — літаратурныя кіраўнікі, станючы вопыт набыў эстонскі тэатр з Вільяндзі, якім кіруе крытык). Кіраўніком тэатра, урэшце, можа зрабіцца любы добры знаўца тэатральнай арганізацыі. У тэатры-студыі кінаакцёра шмат якім з пералічаных патрабаванняў адпавядае дырэктар.

Мы ясна ўяўляем творчую праграму нашага тэатра-студыі, бачым сваё прызначэнне ў тым, каб служыць агульнай тэатральнай справе. Да прыкладу, у нас ёсць актёры са сваімі ўяўленнямі пра тэатр і творчымі задумамі, некаторыя ажыццяўляюць самастойныя работы; наша задача — дзейсна падтрымаць іх. У нас утворана гільдыя кінаакцёраў, праз яе можна запраسیць да ўдзелу ў спектаклі ці сустрэчы вядучых актёраў краіны (а то і замежжа); у нас ставіць розныя рэжысёры, — я асмелюся прапанаваць ім пастаноўкі амаль на кожнага з вядучых актёраў тэатра-студыі. Мы б хацелі зберагчы вядомасць тэатра-студыі, але не збіраемся абмяжоўваць яе рамкамі тэатральнай вядомасці. Калісьці гэта гучала дзіўна, цяпер робіцца рэальнасцю.

Запісала Жанна ЛАШКЕВІЧ.

Спаўзяванне на духоўнасць

«ЛАЛІТА» паводле рамана В. Набокава

і п'есы Э. Олбі ў Гродзенскім абласным драматычным тэатры

Інтымнае жыццё чалавека цяжэй за ўсё паддаецца сацыялізацыі. Але тэатр і кіно апошніх дзесяцігоддзяў прывучылі нас да «кастрыраваных» пачуццяў і закадрываных азначэнняў — любоўных сцэн. «Эратычнае прадукцыя», няўключна рэабілітаваная відэасалонамі і бульварнай прэсай, не пайшла далей за тэхніку сексуальных адносін, а моднае слова «эротыка» ў масавай культуры з'ялося да сюжэтаў з рознымі камбінацыямі аголеных целаў. Мы ўступаем у нявольную для публічнага абмеркавання і выяўлення галіну пачуццёвага ўспрымання жыцця і... па-ранейшаму застаёмся абарыгенамі. Эротыка, як раслінная або касмічная энергія, праз якую працягвае сябе асоба і якая вызначае ўвесь яе духоўны і фізічны лад, застаецца маладаступнай сцэне, бо вымагае ад стваральнікаў цяперашніх «спектакляў для дарослых» перш за ўсё перагледу самой канцэпцыі асобы, якая сцвердзілася на аічыннай сцэне, дый пошуку асаблівых выразных сродкаў.

Гэты «новы погляд» на чалавека ў многім быў падрыхтаваны пастаноўкамі значнай драматургіі апошніх гадоў. У п'ятаклях «Цыжыя бацькі» Ж. Канто (малая сцэна Тэатра імя Я. Купалы), «Не баюся Вірджыні Вулф» Э. Олбі (Тэатр-студыя кінаакцёра), «Каханне пад вясні» Ю. О'Ніла (Тэатр імя Якуба Коласа), часткова «Жанчыны з мора» Г. Ібсена (малая сцэна Тэатра імя Яні Купалы) беларускі тэатр надаваў увагі аналізу складаных чалавечых адносін, адводзячы ў іх вялікую ролю разнастайным комплексам, несвядомым раковым захваленням; пад уплывам фрыйдзізму і экзістэнцыялізму разглядаў саму асобу, як сукупнасць біялагічных, сацыяльных, псіхічных уласцівасцей.

Новая пастаноўка гродзенскага тэатра — з'ява таго самага шэрагу. Не спрашчаючы перажыванняў, не імкнучыся эпапеі гледача расказанымі мізансцэнамі, у «Лаліце» тэатр дэманструе той зайздросны сёння ўзровень культуры, утрыманца на якім, не зрабіўшыся ханжой ці пашляком, бывае цяжка.

Творчая задума рэжысёра М. Разцова атрымала падтрымку ў асобе мастацкі Г. Фёдаравай і артыстаў Л. Рудога, Н. Емяльянава, С. Завадскай. Звычайны «сацыяльны кантэст» з асобы цалкам зняты, саступішы месца свабодзе чалавечых перажыванняў.

У гэтым самаісна-празрыстым па сваіх фарбах спектаклі спачатку ўсё здаецца ліўным і незразумелым. У адносінах паміж персанажамі захоўваецца недагаворанасць, успаміны галоўнага героя пра сваё мінулае і сённяшняе ўнутранае жыццё рэзка не аддзелены, утвараючы агульнае псіхалагічнае поле душы персанажа, дэталі сцэнаграфіі існуюць без бачнай сувязі, адарвана адна ад адной і толь-

кі па ходзе спектакля асацыятыўна «ажываюць» у свядомасці залы, адкрываючы схаваныя ў іх метафары. Гродзенцы спрабуюць абудзіць у гледача вельмі тонкія адчуванні, сыграць амаль немагчымае — «пылок матылька альбо водар мора» і, трэба сказаць, гэта ім часта ўдаецца.

Прадметы ў сцэнаграфіі Г. Фёдаравай бязважкія і безцялесныя, як бываюць яны бязважкія ў сне або ва ўяўленні мастака, дзе вобразы, што мільганулі выпадкова, яшчэ не сабраліся ў цэласную карціну, не ўзаемазвязаны, але ў іх скоплены ўжо і ўвасоблена пачуццёвае адчуванне цэлага. Уяўна-ілюзорная прастора «нематэрыяльнай рэальнасці», створаная Г. Фёдаравай, дае магчымасць рэжысёру арганічна зліць у стылістыцы аднаго свету і працэс стварэння аўтарам рамана, які праходзіць перад намі, і суб'ектыўны псіхалагічны свет яго галоўнага героя — Хамберта Хамберта.

Пад белым пляжным парасонам, разваліўшыся ў шэзлонгу, піша свой твор пісьменнік, уласным уяўленнем нараджаючы персанажаў, якія павінны падпарадкоўвацца логіцы ягонага сюжэта. Аднак персанажы гэтыя перастаюць слухацца свайго стваральніка, свавольца і насуперак аўтару праходзяць праз тую жывую і дэвіную сітуацыю, ад якіх ён іх хацеў зацерагчы ці ахаваць.

Хамберт Хамберт — Л. Рудой і пісьменнік — Н. Емяльянаў лустрава паўтараюць адзін аднаго аднолькавымі паліто і рамантычна накручаным на шыю доўгім шалікам. Тэатр пакідае намёк, што праз героя аўтар жывае ўласныя эмоцыі і захваленні; аднак літаратурны герой аказваецца больш жыццёвым, незалежным ва ўласных думках, ва ўчынках і ўступае за аўтарам у раўнапраўны дыялог. Абодва яны — аўтар, і герой — любяць не адно і тое ж, але кожны сваё стварэнне — Лаліту.

Адчуваннем заўчасна скончанага жыцця прасякнута афармленне сцэны. Белай труне адпавядаюць нерухомыя белыя лялькі, што ляжаць побач, вялізны абгарэлы матылёк, які апошнім намаганнем раскінуў свае стракатыя крылы. Сходзі тут імкнучы ў нікуды; іхнія прыступкі імкліва мкнуць угору, нібыта абрываючыся на мяжы прарыву ў іншае вымярэнне, яшчэ больш неспасціжнае чалавечай свядомасці. Па іх, стаўшы недасягальнай для Хамберта, уздымаецца ўверх памерлая Лаліта, а ў Хамберта, які чап-

ляецца за ніжнія прыступкі і не можа ні спыніць яе, ні дагнаць, сэрца (як гаворыць аўтар) «выбухнула», зноў вяртаючы ўвагу гледача да вялікага разарванага матыля, распнутага над сцэнай.

Вобраз матыля, які заўчасна згарэў на агні, робіцца для тэатра сінонімам міма-лётнасці чалавечых пачуццяў і жыццяў. Яркае перажыванне і блізкае смерць у ім аб'яднаны. Так і каханне — ці спывае чалавека, ці выясняецца іншым, больш моцным пачуццём, але не здольнае да развіцця. Для стваральнікаў спектакля яго трагічнае па прыродзе, таму што канчатковае, таму што не мае працягу.

«Парокі аднолькава характэрныя для ўсіх», — услед за аўтарам сцвярджае тэатр, пакідаючы ў баку пытанне «што ёсць норма і ці паталагічна ўвогуле страць саракагадовага мужчыны да дзяўчынкі». Гісторыя разбэшчвання непаўналетняй німфеткі Лаліты цікавіць тэатр менш за ўсё. Страць Хамберта ў трактоўцы артыста Л. Рудога — не звычайнае, а трагічнае, строга індывідуальная менавіта для яго... Ён сам пакутуе ад свайго захвалення, ды не ў стане вызваліцца. Няўжо ўсё высокае прарастае з нізкага? Для героя Л. Рудога любоў да Лаліты робіцца духоўным сэнсам усяго жыцця і, бадай, адзінай магчымасцю для паўнакроўнага самаажыццяўлення.

У наўна-бессаромнай Лаліце С. Завадскай таксама не акцэнтава хваравітасці. Чысты галасок, па-дзіцячы пухлыя вусны, напрыжлівае, яна пераходзіць у канцэпта, расказанасць падлетка, які не ведае ніякіх забарон... Марачы пра Лаліту, дзе я ўступіўшы ў шлюб з яе маці, Хамберт дае выйце сваім падсвядомым захваленням у дзённіку, паступова рыхтуючы слабе да сітуацыі асаадавання. Але ролю спанушальніка і спанушанага канчаткова перабыліліся. Лаліта-спанушальніца сама выклікае Хамберта на больш актыўныя дзеянні, стараючыся і нерашучасць «татулі» яе толькі забяўляючы.

Сексуальнае заклапочанасць Шарлоты і Канстанс (Е. Гайдудзіс), Луізы (В. Харытонава), якія ліпнуць да Хамберта, падарэлі глыбокі і глыбокімі гучымі ўздымамі. Гэтыя персанажы, якія толькі дзякуючы тонка стылізаванаму малюнку не робяцца вульгарнымі, успрымаюцца ў спектаклі як гіпертрафіраваныя адлюстраваныя ў свядомасці Хамберта. Праз замарожаны рух жанчын, якія горда існуюць свае багатыя формы, перадаецца рэжысёрнай нейнай аблічавасцю Хамберта да пачуццёваці сталай жанчыны. У адкрытай Лаліце ёсць штосці такога, чаго не спасцігае ягоны розум, і ён інстынктыўна цягнецца да яе, адчуваючы ў ёй такую ж стыхійна цэлаю, як ён сам, істоту.

Бацькоўскія і мужчынінскія пачуцці ў героі Рудога неаддзеленыя. І ўладарнасць бацькоўскіх забарон, і сарамлівае дамаганні, і раўнасць, і душэўны адчай чалавека, які страціў усялякае спадзяванне, артыст іграе надзіва тонка.

Хамберт часта прыскае да сябе на сцэне маленькую ляльку і ніводнага разу не дакранаецца да вялікай — ростам з чалавека — лялькі. Лаліта для яго заўсёды застаецца мілай маленькай дзяўчынкай і любым яе натуральным зменам ён супраціўляецца. Пераходзячы ў іншы ўзрост, жанчына часта перастае падабацца, сам час разбурае вобраз «вобраз каханай». Як кожны апантаны і эгаістычны ў сваіх парываннях чалавек, ён хоча жыць насуперак самому закону жыцця і доўжыць гэты застылы ў нейкім адным стане вобраз «свайёй Лаліты». Наколькі ён супадае з рэальнасцю і наколькі створаны ўяўленнем чалавека, які пакутуе фатальным захваленнем, — скажаць цяжка. «Ягоная Лаліта» і ёсць ягоная суб'ектыўная рэальнасць — іншая рэальнасці ён не ведае. Тэма прысвяснення чалавекам сабе другога чалавека, зрастання з ім, даведзена рэжысёрам да вобраза сціснутай у руках безжыццёвай лялькі. Лаліта — уласнасць Хамберта. І нават тады, калі Лаліта ўцякае ад свайго «бруднага дзядка», ён мала разважае, чаму яна збегла і ненавідзіць не яе, але таго, хто ўзяў і ўкраў яе...

Спектакль пастаўлены так, што асноўныя акцэнты рэжысёра пераносіць з паваротаў фавулы на лірычныя маналогі і размовы, якія высвятляюць дачыненні персанажаў.

Крыху акругленая, спакойная жанчына, якая чакае дзіця і ведае, чаго яна хоча ад жыцця — такой іграе Лаліту С. Завадскай ў другім акце — ужо не тая, не «Хамбертава Лаліта». І хоць герой пакутліва не хоча заўважаць гэтай адчужанасці ды па-ранейшаму ідэалізуе мінулае, Лаліце дадзена зразумець, як часта ён прымаў жаданае за сапраўднае. Пачуццё, якое не мае грунту, апірышча, нарэшце, адказу, — нешчаслівае і асуджанае. Нераздзеленасць такога пачуцця і ў мінулым, і ў цяперашнім асуджае героя на пакуты.

Забойства Куліці (А. Марцынюк) — бессэнсоўнае і вартэе жалю. У гэтым вар'яце цяжка ўгледзець роўнага саперніка (ды і ўцёкі Лаліты з Куліці «скончыліся» платанічна). Хамберт у выкананні Л. Рудога толькі завяршае рытуал помсты, спрабуючы схавання ў ім ад самага сябе.

Ілюзіі задуха зрастаюцца з рэальнасцю, робяцца ёю. Бо рэальна не тое, што аб'ектыўна існуе, а тое, што стала фактам псіхалагічнага жыцця; тое, што пражыта і перажыта. Страта іх непазбежна вядзе да распаду асобы, падобна да таго, як пашкоджаны падмурак пагражае разбурэннем будынку.

Разважаючы ў «Лаліце» над тым, што адбываецца сёння з псіхалогіяй чалавека, тэатр схільны гаварыць не пра дэградацыю і збядненне, а пра распад асобы. Спектакль утрымлівае шмат што з літаратурна-рамантычных канцэпцый рубяжу стагоддзяў, спектакль захоўвае спадзяванне на нявытучаную духоўнасць... Спектакль часам менш песімістычны за сваіх гледачоў.

Уладзімір МАЛЬЦАУ.

Тамара ЦУЛУКІДЗЕ

9 студзеня на 88-м годзе жыцця памерла член Саюза пісьменнікаў Беларусі Тамара Цулуکیدзе. Тамара Рыгораўна Цулуکیدзе нарадзілася 19 снежня 1903 года ў горадзе Тбілісі ў сям'і настаўніка. Пасля сярэдняй школы паступіла ў Тбіліскае дзяржаўнае тэатральнае інстытут, які закончыла ў 1924 годзе. У тым жа годзе пайшла працаваць у труп Акадэмічнага тэатра імя Ш. Руставелі, з 1937 па 1955 год з невялікім перапынкам волі — у турмах, лагерах, ссылках.

Там лёс палінаў яе з чалавекам няменш цяжкай долі — вядомым беларускім пісьменнікам Алесем Пальчэўскім. Яна стала яго вернай жонкай і сябрам на ўсё жыццё.

Сваю літаратурную дзейнасць Тамара Цулуکیدзе пачала ў 1933 годзе. Друкавалася ў рускай і грузінскай перыядыцы. Жывучы ў Беларусі, напісала кнігі «Тэатр кукол в школе», «Когда поднимается занавес», «Голубой факел», «К детям пришел вонзатый». У 1973 годзе выпусціла зборнік аднаактовых п'ес «Твое честное слово». Трывожныя ўражанні даленіх і блізкіх дарог, успаміны спакутаных гадоў складалі вядомую кнігу Тамары Цулуکیدзе «Всего одна жизнь», якая выйшла ў свет у 1983 годзе.

За шматлікую адданую працу яна ўзнагароджана ордэнам «Знак Пашаны» і медалём. Нас панінула чуйная душа, добразачлівы сьлёра, вялікае сэрца чалавек. Памяць пра Тамару Цулуکیدзе застаецца з намі назаўсёды.

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАУ БЕЛАРУСІ.

РАЗВІТАННЕ

І зноў развітанне назаўжды. Адышла на вечны спакой абалынная жанчына, непадкупнага сумлення, мужніцы і шчодрасці, артыстка, пісьменніца, Чалавек — Тамара Рыгораўна Цулуکیدзе.

Яна з маленства піла натхненне з гаючых крыніц і вадаспадаў чароўнай Грузіі і прысвяціла ўсё жыццё мастацтву: прайшла выдатную школу ў майстроў грузінскай сцэны, стала вядучай артысткай тэатра імя Шата Руставелі, сяброўкай і спадарожніцай у жыццёвых і творчых пошуках, радасцях і пакутах славагавора рэжысёра Сандра Ахметэлі, Тамара Рыгораўна на сцэне славагавора тэатра стварыла вобразы шанспіраўскай Афеілі, шылераўскай Амаліі, Ламары ў аднайменным спектаклі, Машы ў «Горадзе вятроў» Кірсона, Ксені ў «Разломе» Лаўрэна, Імпульсам натхнення было сяброўства з жывымі класікамі паззі Паоло Яшвілі, Тыцыянам Табідзе, Карло Каладзе. Тэатральна-літаратурнае асяроддзе выхоўвала высокі інтэлект, сумленне, беззапаветнае служэнне мастацтву.

Восень 1936 года крывавым пісягом пераірававала на высокім узлёце творчасці і жыццё Ахме-

тэлі і Цулуکیدзе. Выдатнага рэжысёра па даносе зайздроснікаў знішчылі адразу, яго спадарожніца амаль дваццаці гадоў прабыва за калючым дротам на Поўначы. У сібірскіх ссылцы пакунцілі сцэнікі Тамары Рыгораўны і беларускага прызніка Алеся Пальчэўскага сымліся на ўсё жыццё. Пасля рэабілітацыі ў Беларусь стала новаю радзімаю Тамары Цулуکیدзе, а яна — сучасным дзвюх братніх літаратур.

Які ўтульны, цёплы і светлы быў іх дом. Колькі людзей цягнулася на агеньчык у іх анне. Там жыло мастацтва, паэзія, літаратура. Там быў адзіны Бог — дабрата, спагада і сумленне. Апантаны працаваў над новымі кнігамі Алеся. Тамара Рыгораўна прысвяціла сябе чужым дзецям, іх эстэтычнаму выхаванню, прапагандзе тэатральнага мастацтва — пісала п'есы для тэатра лялек, метадычныя кніжкі, пазнавальныя нарысы і апаветванні. Вяршыняю яе натхнення стала мемуарная кніга «Всего одна жизнь». Яна чытаецца, як спавядальная проза вышэйшай пробы.

Апошняя дзесяцігоддзе яна прысвяціла ўшанаванню памяці Алеся Пальчэўскага, стварэнню музея на яго радзіме,

збору і публікацыі яго твораў. Беларусь стала любяю радзімаю для Тамары Рыгораўны, нашы клопаты і радасці радалі яе, няўдачы і беды засмучалі да глыбіні душы. Гэта была асоба незвычайнай даброты, прыцягальнай сілы: людзі розных узростаў і прафесій знаходзілі ў яе сучаснае, разумную параду, падтрымку і дапамогу.

Сваю галоўную кнігу Тамара Цулуکیدзе завяршыла так: «На схіле свайго дзён, азіраючыся на

Дарагія беларускія сябры, тэатр Руставелі з глыбокім смуткам звяртаецца да вас, хто прытуліў, сагрэў клопатам і прадоўжыў жыццё шматпакунтай Тамары Цулуکیدзе. Імя яе непарыўна звязана з нашым тэатрам, на сцэне якога яна стварыла незабыўныя вобразы, дзе разам з рэжысёрам Сандра Ахметэлі і яго паплечнікамі стварыла сапраўды нацыянальны тэатр. Не вам нагадаць адну са шматлікіх трагедый, абрынутых на нашы народы, і трагедыю Тамары Цулуکیدзе, якая страціла ўсё: мужа,

пройдзены доўгі жыццёвы шлях, я гавару сабе: як цудоўна, што ёсць на свеце дружба, ёсць светлая праца ў імя радасці людзей і самае галоўнае, што дае сілы і сэнс жыцця — неадоўная малодасць сэрца». Добрае сэрца Тамары Рыгораўны спынілася назаўсёды, а жыццё будзе яна, пакуль хоць адзін чалавек зберажэ ў памяці яе светлы вобраз. Вечная Вам памяць і вечны спакой, незабыўная Тамара Рыгораўна.

Сяргей ГРАХОЎСКІ.

ТЭЛЕГРАМА

сына, радзіму, свой любімы тэатр; трагедыя была б асабліва цяжкай, каб не было надзвычайнага сына беларускага народа, наўрад ці яна змагла б вытрымаць выпрабаванні, якія выпалі на яе долю. У гэтай таталітарнай дзяржаве ўвесь тэатр Руставелі, увесь тэатральны свет Грузіі і ўвесь грузінскі народ выказвае вам спачуванне і падзяку за вашу даброту і хрысціянскую спагаду. Няхай дапаможа вам Бог! Мастацкі кіраўнік тэатра Роберт СТУРА.

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніцы, заслужанай артысткі Грузінскай ССР Тамары ЦУЛУКІДЗЕ і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыцы.

ТОЛЬКІ КРЫТЫКА ІДЭІ

Паводле артыкула Л. Яўменава

«Дамарошчаны антыкамунізм: праблемы, меркаванні»

На старонках рэспубліканскай прэсы з'явілася нямала публікацый, звязаных з падзеямі 7 лістапада на плошчы Леніна ў Мінску, дзейнасцю апазіцыі БНФ у ВС БССР; шмат пішуць і пра лідэра Беларускага народнага фронту «Адраджэнне» Зянона Пазняка, яго выступленні ў друку.

Усе гэтыя матэрыялы ўмоўна можна падзяліць на тры групы: 1) лісты, заявы, пратэсты і г. д., аўтарамі якіх з'яўляюцца або само кіраўніцтва КПБ, або іншыя кіруючыя партыйныя структуры — абкомы і райкомы КПБ, Частка іх напісана і ад імя працоўных калектываў, ветэранаў і асобных грамадзян; 2) публікацыі прыхільнікаў БНФ, якія, нягледзячы на цэнзурны рагаткі час ад часу з'яўляюцца на старонках «Знамени юности», «Народнай газеты», «ЛіМа» і іншых выданняў; 3) нататкі і праблемныя матэрыялы прадстаўнікоў Беларускай інтэлігенцыі, якія хацелі б паглядзець на вышэйзгаданыя падзеі і імёны як бы «збоку», альбо нават «зверху», займаючы пры гэтым цэнтральную пазіцыю, адначасова крытыкуючы і КПБ і БНФ.

Асабіста я хацеў бы засяродзіць увагу чытачоў «ЛіМа» на артыкуле доктара філасофскіх навук Л. Яўменава, які змешчаны ў студэнцкім нумары штоднёвіка «Навіны Беларускай Акадэміі» (№ 1) пад назвай «Домарошчаны антыкамунізм: праблемы, суждэнні», і выказаць у сувязі з гэтай публікацыяй некаторыя свае меркаванні. У прадмове да публікацыі сказана, што антыкамунізм да апошняга часу экспартаваў нам «афіцыйны капіталістычны захад», ды літаральна на працягу апошніх месяцаў гэты «чорны феномен» узнік у СССР, у тым ліку на Беларусі.

Але давайце звернемся да нашай роднай гісторыі, бо вытокі антыкамунізму трэба шукаць не на Захадзе, а менавіта ў нас, бо гэтая з'ява развілася адначасова з імкненнем увабодзіць камуністычнае вучэнне ў практыку.

Слушна крытыкуючы сталінізм, Л. Яўменаў забыў адзначыць, што вытокі яго знаходзяцца ў «ваенным камунізме», бацькамі якога былі Ленін і Троцкі.

Давайце ўспомнім 1918 год, першы ка-

муны, правобраз будучых калгасаў і «чырвоны тэрор». Успомнім публікацыі Горькага і Караленкі, дзе яны ўпершыню звярнулі ўвагу на ганебную практыку «ваеннага камунізму», калі ў якасці заложнікаў расстрэльвалі невінаватых людзей, без дай прычыны, проста на вуліцах. Жалкія падрабязнасці тэрору прыводзяцца ў кнізе С. П. Мельгунова «Красный террор в России», якая ўпершыню была выдадзена ў 1923 г. у Берліне і, нарэшце, у 1990 годзе ў Маскве.

У выніку гэтай крывавай палітыкі антыкамуністамі сталі не толькі белгвардзейцы, але і былыя саюзнікі бальшавікоў, меншавікі і эсэры, якія заўжды стаялі на сацыялістычных пазіцыях. Менавіта пад такімі антыкамуністычнымі лозунгамі, як «Саветы без камуністаў», успыхнула Кранштацкае паўстанне. Дарэчы, Кранштац прымусяў Леніна рашуча адмовіцца ад палітыкі «ваеннага камунізму» і павярнуць руль дзяржаўнай палітыкі на 180 градусаў, у накірунку да ісла.

Менавіта вопыт Кранштацкага Савета паказаў, што савецкая ўлада можа функцыянаваць і без камуністаў, не губляючы пры гэтым сваёй структуры і асноўных з'яў. А хіба зараз у Грузіі, у прыбалтыйскіх рэспубліках, дзе на выбарах камуністы праігралі, не дзейнічае савецкая ўлада? Таму не мае рацыі Л. Яўменаў, калі сцвярджае, што любы антыкамуністычны мітынг ці лозунг непазбежна носіць «анты-дзяржаўны» (г. зн. антысавецкі). — А. Т.) харахтар». Іншая справа, у якой форме яны адбываюцца і якіх іх змест. У той жа Балгарыі, дзе пэўныя сілы пачалі заклікаць да фізічнай расправы над камуністамі, усё можа скончыцца фашысцкім пераваротам...

Мяне вельмі трывожыць і праўленні экстрэмізму ў некаторых народных фронтах нашай краіны, якія адмаўляюцца прымаць у свае рады членаў КПСС, дэманструюць непавагу да дзяржаўнага сцяга СССР, Леніна і да т. п.

Я згодны з Яўменавым у тым, што, як ён лічыць, камунізму, як грамадскага ладу, у нас проста не было, а была таталітарная дзяржава, дзе панавала правая эліта. Але, дарэчы, хто, які не вучоны-грамадзянін, дзесяцігоддзямі ўбіваў у нашы галовы, што Краіна Саветаў паспяхова будзе камунізм? Хто падлічваў, колькі соцен доктарскіх і кандыдацкіх дысертацый было абаронена менавіта па гэтых дысцыплінах?

Л. Яўменаў лічыць, што сапраўдныя пар-

тыя камуністаў знікла ў часы сталінскага панавання. Відаць, гэта здарылася значна раней, менавіта летам 1918 года, калі ў краіне была канчаткова ліквідавана шматпартыйная сістэма. Ці не з тае пары партыя бальшавікоў ператваралася ў прывячую эліту (вядома, не ўся, найперш яе кіраўніцтва), агнём і мячом нішчыла незадаволеных.

Уся краіна была падзелена на два станы: партыйных і беспартыйных. І хоць афіцыйная прапаганда і гаварыла аб «маналітным блоку камуністаў і беспартыйных», апошнія, як правіла, не маглі заняць больш-менш кіруючую пасаду, асабліва ў арміі, міліцыі, КДБ, не кажучы ўжо пра дыпламатыю. Тым беспартыйным, хто меў пэўную вагу ў грамадстве, звычайна ставілі ультыматум: або ты пішаш заяву ў кампартыю, або вызваляй сваю пасаду. Кожны камуніст добра ведаў, што калі яго выключыць з КПСС ці ён добраахвотна пакіне партыю, яго чакае «воўчы білет» і больш-менш прыстойную працу яму ўжо не дадуць.

Дык ці варта адраджаць зараз «сапраўдную камуністычную партыю», калі шмат якія замежныя камуністычныя арганізацыі мяняюць свае назвы, а разам з імі і ідэалогію? Можна, лепш адраджаць зганьбаваную бальшавікамі і сталіністамі традыцыйную еўрапейскую сацыял-дэмакратыю, якая здолела такія краіны, як Швецыя, Германія, Францыя, зрабіць краінамі ўсеагульнага прывітанія?

І, нарэшце, некалькі слоў аб прапанаваных Л. Яўменавым рабочых кантатах з лідэрамі БНФ на ўсіх узроўнях. Што тычыць беларускага ўрада, то такія кантакты паміж ім і парламенцкай апазіцыяй БНФ ёсць. Я, напрыклад, як член апазіцыі і адначасова намеснік старшыні камісіі ВС БССР па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, знаходжу, што правіла, паразуменне з міністрамі адукацыі і культуры, якія, між іншым, з'яўляюцца членамі ЦК КПБ. Іншая справа, што кіраўніцтва ЦК КПБ пазбягае прамых дыскусій з лідэрамі БНФ.

Я згодны з народным дэпутатам Мінскага гарсавета Георгіем Стэльмахам, які ў сваім артыкуле «Обыкновенный антикоммунизм, или Давайте жить вежливо» (газета «Добры вечар» № 3) піша: «Не нужно критику идей переносить на людей. Но и не стоит обижаться на людей за критику идей». Спадзяюся, што гэтыя парадоксы ўлічыць і паважаны таварыш Яўменаў у сваіх наступных публікацыях.

Алег ТРУСАУ,
народны дэпутат БССР,
кандыдат гістарычных навук.

валі ідэю садружнасці суверэнных дзяржаў, заснаванай на прамых шматбаковых дагаворах паміж рэспублікамі. Трэба адзначыць, што гэтая ідэя ўжо рэалізуецца праз заключэнне дагавораў паміж рэспублікамі, у прамых міжпарламенцкіх кантатах, у дагаворы, які рыхтуецца паміж Расіяй, Беларуссю, Украінай, Казахстанам. Стварэнне Садружнасці дэманіравала б імперскія, цэнтралістычныя структуры, захавалішы натуральныя эканамічныя і культурныя сувязі рэспублік, дало б магчымасць каардынаваць палітыку. І невыпадкова прадстаўнікі нават тых рэспублік, якія цвёрда ўзялі курс на незалежнасць, з цікавасцю і сімпатый паставіліся да гэтай ідэі.

Асноўныя дакументы, прынятыя канферэнцыяй, — гэта «Заява аб Дэмакратычным кангрэсе» і «Дэкларацыя аб садружнасці». (Друкуюцца ніжэй з некаторымі скарачэннямі. — Рэд.).

Беларускія ўдзельнікі канферэнцыі — БНФ і Аб'яднаная дэмакратычная партыя Беларусі — падпісалі абодва дакументы.

Думаю, што дэмакраты з розных рэспублік СССР зрабілі сур'езны крок насустрач адзін аднаму.

Юрый ДРАКАХРУСТ.

— ажыццэўленне ўзгодненых мер, накіраваных на забеспячэнне грамадскай і асабістай беспеды, барацьбу са злочыннасцю, уключаючы і міжнародную;

— прыняцце, без уроні для суверэнных правоў дзяржаў-удзельніц, на аснове прынцыпу разумнай дастатковасці; стварэнне рэспубліканскіх узброеных сіл, з паралельнай арганізацыяй адзінай сістэмы стратэгічнай абароны з аб'яднаным кіраваннем, пад кантролем якога будзе знаходзіцца ўвесь ядзерны патэнцыял членаў Садружнасці; падпісанне пагаднення аб нераспаўсюджванні ядзернай зброі; стварэнне блэўдзержных зон у Беларусі і на Украіне;

— узаемадзейніцтва з знешняй палітыцы. Дзяржавы — удзельніцы Садружнасці павінны на рэспубліканскай аснове прымаць удзел у фарміраванні і функцыянаванні арганізацыі Садружнасці, а таксама ў стварэнні і дзейнасці спецыяльных механізмаў узгаднення інтарэсаў і дзейнасці...

Таму мы мяркуюем, што неабходна пэўнамоцны прадстаўніцтва суверэнных дзяржаў неадкладна прыступіць да вызначэння і ўдкладнення сфер супрацоўніцтва ва ўсіх галінах для падрыхтоўкі і заключэння Дагавора аб Садружнасці. Дзея гэтага мы прапануем парламентам усіх зацікаўленых рэспублік вясной 1991 г. падрыхтаваць і правесці Міжрэспубліканскую канферэнцыю па ўсім комплексе праблем.

У якасці асновы для вырацоўкі тэнсту будучага Дагавора аб Садружнасці ўдзельнікі Дэмакратычнага кангрэса лічаць магчымым рэамендаваць гэты праект (...)

ПЕРШЫ... І АПОШНІ?

РЫГОР
ШЫРМА

Альбом-нарыс «Рыгор Шырма», выпушчаны выдавецтвам «Беларусь», па сваім афармленні нічым не адрозніваецца ад гэтых альбомаў, што прысвячаліся жыццю і творчасці народных пісьменнікаў рэспублікі (апошні з іх, як «ЛіМ» нядаўна паведамаў, прысвечаны І. Шамініну). Аўтарска-літаратурны В. Ліцінскі падрабязна расказвае пра чалавеча, творца, грамадзяніна, які лшчы пры жыцці стаў гонарам Беларускай нацыі. У артыкуле «Яго жыццё стала песняй» нагадваюцца вядомыя факты з біяграфіі нястомнага рушчыка на ніве нацыянальнага Адраджэння, падкрэслена, што «шырмы клопатам Шырымы сагрэта цэлае пакаленне дзялячў Беларускага мастацтва». Багаты і ілюстрацыйны матэрыял. Каляровыя і чорна-белыя здымкі, зробленыя В. Харчанкам і А. Дзмітрыевым, а таксама з архіва аўтара, запрашаюць павываць у мясцінах, дзе Рыгор Раманавіч нарадзіўся і жыў, куды наведваўся, дапамагаюць лепш адчуць тую творчую атмасферу, што панавала ў час яго кантатаў з дзеячамі літаратуры, культуры, мастацтва.

Адным словам, альбом-нарыс з ахвотай набудзе той, каму дорага памяць пра Р. Шырма, хто рушчыца пра адраджэнне ўсяго нацыянальнага. Нарэшце, важна і тое, што гэтым выданнем «Беларусь» хацела пачаць выпуск новай серыі, у якую ўвайшлі б аналагічныя альбомы-нарысы і пра іншых выдатных дзялячў мастацтва — Л. Алесандроўскаму, І. Жыновічу, Г. Цітовічу...

Але, на жаль, планы гэтых застацў пашыраюць, а альбом пра Р. Шырма — першым і апошнім. Падражанне паперы вымушае выдавецтва адмаўляцца ад нерэнтабельных кніг. Ды толькі яны пазбавіцца ад пытання: ці стаюцца гэта з Законам аб мовах у Беларускай ССР і нацыянальным Адраджэннем?

В. СЯРОДКА.

ПРЭМІІ ЧАСОПІСА «ПОЛЫМЯ»

Рэдакцыйная калегія часопіса «Полымя» прысудзіла прэміі за лепшы творы, апублікаваныя ў 1990 годзе. У галіне прозы першую прэмію атрымаў С. Трахоўскі за апавесць «Зона маўчання» (№№ 1—2). У галіне пазіі першай прэміяй адзначаны вершы А. Вялюгіна (№ 4), другой — І. Каранды (№ 10). У галіне крытыкі і літаратуразнаўства прэміі размеркаваны наступным чынам: першая У. Калесніку за артыкул «П'ражскі эпісталаграф» (№№ 9—10), другая Д. Бугаёва за рэцэнзію «3 даверам да чытача» (№ 2) і «У кожнага свой лёс» (№ 12). П. Сцяцю за артыкул «3 пашанай да народнай мовы» (№ 4) і Я. Пархута за нарыс «Крыніца ёсць у родным краі» (№ 6) атрымалі прэміі ў галіне нарыса, публіцыстыкі, навукі.

КРОК НАСУСТРАЧ

26—27 студзеня ў Харкаве адбылася Устаноўчая канферэнцыя Дэмакратычнага кангрэса.

У канферэнцыі прынялі ўдзел прадстаўнікі 33 партый, рухаў і палітычных арганізацый з дзевяці рэспублік. Былі прадстаўлены «Дэмакратычная Расія», «Рух», БНФ, Саюзіс, Аб'яднаная дэмакратычная партыя Беларусі (у дэлегацыі БНФ быў і аўтар гэтых радкоў).

Дзве асноўныя праблемы былі ў цэнтры ўвагі ўдзельнікаў канферэнцыі. Першая — праблема адзінства дэмакратычных сіл у сённяшняй сітуацыі. Менавіта цяперашняя палітычная сітуацыя абумовіла шырокае прадстаўніцтва дэмакратычных сіл розных рэспублік. Уласна кажучы, ідэя адзінства не выклікала прэчанняў ні ў аднаго з удзельнікаў канферэнцыі. Ю. Афанасьев, сустаршыня «Дэмакратычнай Расіі», гаварыў пра тое, што толькі нацыянальнай ідэі недастаткова, і таму неабходна арыентацыя на агульнадэмакратычныя каштоўнасці. Хоць гэтая думка і аспрэчвалася некаторымі прамоўцамі, але нават апаненты Ю. Афанасьева былі згодны з тым, што толькі сумеснымі дзеяннямі можна знайсці шлях да свабоды.

СУМЕСНАЯ ДЭКЛАРАЦЫЯ

ПАЛІТЫЧНЫХ ПАРТЫЙ, АРГАНІЗАЦЫЯ І РУХАУ —
УДЗЕЛЬНІКАУ ДЭМАКРАТЫЧНАГА КАНГРЭСА

...ГЭТАЯ ДЭКЛАРАЦЫЯ ЗАЯВЛЯЕМ АБ СВАІМ ЦВЕРДЫМ НАМЕРЫМ БУДАВАЦЬ АДНОСІНЫ ПАМІЖ НАШЫМІ НАРОДАМІ НА НОВЫХ ПАЧАТКАХ.

З гэтай мэтай мы прапануем адвернуць навазваныя цэнтрам праект новага Саюзнага дагавора, які пасягае на суверэнітэт рэспублік, а распачаць хутчэйшую падрыхтоўку самімі рэспублікамі Дагавора аб Садружнасці суверэнных дзяржаў.

Мы разумеем Садружнасць як добраахвотную супольнасць незалежных суверэнных дзяржаў, кожная з якіх адказная за сваю ўнутраную і знешнюю палітыку, і якія супрацоўнічаюць і рэгулярна кансультауюцца паміж сабой у інтарэсах сваіх народаў і ўмацавання міжнароднага міру і беспеды. Садружнасць, будучы формай міждзяржаўнага супрацоўніцтва, не павінна з'яўляцца ні дзяржавай, ні наддзяржаўным утварэннем. Прававой асновай садружнасці павінен быць Дагавор аб Садружнасці і агульнапрызнаныя нормы міжнароднага права.

У аснову Дагавора аб Садружнасці мяркуюцца паняцці наступных прынцыпаў:
— права нацыі на самавызначэнне;
— суверэннасць кожнай дзяржавы-члена;
(...) — добраахвотнасць уваходжання і выхаду; (...)
— неўмяшальніцтва ва ўнутраныя справы адзін аднаго;

Дэмакратычны кангрэс, зацверджаны на канферэнцыі, — гэта кааліцыя дэмакратычных сіл. Асноўныя формы дзейнасці кааліцыі — наладжванне рэгулярнага інфармацыйнага абмену, каардынацыя палітычных дзеянняў.

Другой важнай тэмай на кангрэсе было абмеркаванне будучыні Саюза СССР. Саюзнага дагавора, прапанаванага Прэзідэнтам краіны. Па ацэнках удзельнікаў канферэнцыі, гэты дагавор забяспечвае ўсеўладдзе і самавольства цэнтральных структур. І спробы птуцца ў Вільнюс і Рызе выразна паказалі, якімі могуць быць узаемаадносінны паміж рэспублікамі і цэнтрам у «абноўленай федэрацыі». У процівагу праекту Саюзнага дагавора ўдзельнікі канферэнцыі прапаную-

— захаванне прызнаных сусветнай супольнасцю правоў чалавеча, нацыі, народаў, этнічных і рэлігійных груп, прадстаўленне нацыянальным меншасцям роўных магчымасцей захоўваць і развіваць этнічную, культурную, моўную і рэлігійную самабытнасць без якіх-небудзь дыскрымінацый; (...)

— непарушнасць межаў паміж дзяржавамі, якія ўваходзяць у Садружнасць (магчымасць змянення межаў толькі шляхам перагавораў пры ўзаемнай згодзе памежных дзяржаў);

— урэгуляванне спрэчковых пытанняў выключна мірнымі сродкамі; (...)

— магчымасць рознаўзроўневага ўдзелу розных дзяржаў у Садружнасці. У рамках прынцыпаў Садружнасці кожная дзяржава самастойна вызначае форму свайго ўдзелу ў ёй.

Мы мяркуюем, што да прыярытэтных сфер супрацоўніцтва паміж дзяржавамі — удзельніцамі Садружнасці могуць быць аднесены:
— фарміраванне і развіццё рыначных адносін у Садружнасці, садзленне эканамічным узаема сувязям;
— узгадненне знешнеэканамічнай палітыкі дзяржаў — удзельніц з арыентацыяй на інтэграцыю ў сусветны рынак...
— каардынацыя дзейнасці ў рамках агульных навуковых, тэхнічных і гуманітарных праграм...

ХТО ВІНАВАТЫ

Драматычная фантазія на чарнобыльскую тэму ў дзвюх дзеях

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Зноў кватэра Левановічаў. Ціха працуе тэлевізар. У кватэры — тры ж гасці, што і калісьці, у 1986 годзе: **ВАЛЬДЭМАР**, **АНТАНІНА**, **ДАУГУЧЫЦ**, **АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ**, **АНДРЭЙ ЛЕВАНОВІЧ**; гэты раз дома гаспадар, **ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ**; **ГАСПАДЫНЯ** Людміла Міхайлаўна завіхаецца каля стала. Вечар таксама ў гонар гаспадары, які пастарэў на некалькі гадоў. Але стол гэты раз накрыты меншы.

ДАУГУЧЫЦ (паціраючы рукі). Даўно мы не збіраліся ў вас, Людміла Міхайлаўна, даўненька.

ГАСПАДЫНЯ. І то праўда, даўно. Можна, таму, што апошні раз сустракаліся ў нядобры час.

ДАУГУЧЫЦ. Так, то быў, здаецца, яшчэ застоўны час, але застольны.

ГАСПАДЫНЯ. Што застоўны, то застоўны. Гэта праўда. Але я не пра тое.

ДАУГУЧЫЦ (да Андрэя). Скажыце, Андрэй, у вас гарэлка таксама па талонах?

АНДРЭЙ ЛЕВАНОВІЧ. У нас не гарэлка, у нас — горілка. Але пакуль без горілачных талонаў.

АНТАНІНА. Хто гэта ў нас талоны прыдумаў?

ВАЛЬДЭМАР. Хто прыдумаў, невядома, а ўвёў гарсавет.

ДАУГУЧЫЦ. Справа няхітрая — прыдумаць. Але што гэта пісьменнік наш пазіцыя? Я так разумею, што мы яго чакаем? Першага тоста няма каму гаварыць, га, Людміла Міхайлаўна? Пазіцыя ваш кумір.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Яго не будзе. Паехаў.

ДАУГУЧЫЦ. Куды?

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. На Смаленшчыну. Адтуль цякуць многія нашы рэкі. А Павел Дзімідавіч па вытоках рэк цяпер шастае.

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Чарговы пісьменнічкі заскок.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Я не стаў бы гаварыць так. Вось скажы, дзе выток Нёмана?

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Недзе на Уздзеншчыне.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Гэта так, але канкрэтна?

АНТАНІНА. Што гэта вы, гаварышы мужчыны, раптам пра рэкі? Быццам сямі вас няма жанчын?

ДАУГУЧЫЦ. Жанчыны — то ёсць, але ж яны пры ўласных мужчынах.

АНТАНІНА. Ну, калі падобная акалічнасць вам перашкаджае, то якія ж вы мужчыны? Даўгучыц робіць штучны твар, разводзіць рукамі.

АНТАНІНА. Ну, калі падобная акалічнасць вам перашкаджае, то якія ж вы мужчыны? Даўгучыц робіць штучны твар, разводзіць рукамі.

АНТАНІНА. Ну, калі падобная акалічнасць вам перашкаджае, то якія ж вы мужчыны? Даўгучыц робіць штучны твар, разводзіць рукамі.

АНТАНІНА. Ну, калі падобная акалічнасць вам перашкаджае, то якія ж вы мужчыны? Даўгучыц робіць штучны твар, разводзіць рукамі.

АНТАНІНА. Ну, калі падобная акалічнасць вам перашкаджае, то якія ж вы мужчыны? Даўгучыц робіць штучны твар, разводзіць рукамі.

АНТАНІНА. Ну, калі падобная акалічнасць вам перашкаджае, то якія ж вы мужчыны? Даўгучыц робіць штучны твар, разводзіць рукамі.

цеў. Раней малако было дзешавей за бензін. А зараз я за адзін кілаграм смятаны магу два кілаграмы грошай узяць. Так што, дзякуй яму. — «Ну і што? Што ты са сваімі грашамі рабіць будзеш? У магазінах жа пуста». — «А я, можа, імі сваю печку абклею. Шпалераў жа не прадаюць». — «А я б міністрам КэГэБэ стаў», — сказаў паштальён Печкін. «Кім, кім?» — «Міністрам КэГэБэ. Я б усю краіну заваліў шпіёнамі. Хто ідзе з фотаапаратам, той і шпіён».

ДАУГУЧЫЦ. Ці доўга яшчэ ў цябе там?

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Не падабаецца?

ДАУГУЧЫЦ. Ну і часы насталі!.. Яшчэ некалькі гадоў таму мы нясмела, азіраючыся адзін на аднаго, чыталі тут вершыкі пра галоснасць і КэГэБэ, а цяпер...

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Ну, хопіць, сябры!

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Зноў рот заціскаюць. А ўсё-ткі хацелася б сёння пачуць, што з нашым імянінікам адбылося за гэтыя некалькі гадоў.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Справадзачы не будзе. (Бярэ чарку са стала. Падыходзяць іншыя, разбіраюць астатнія чаркі.) Паколькі нашага выправаванага таставіка няма, скажу я.

У гэты момант і на экране тэлевізара ўзнікае постаць вучонага. У кватэры з гэтай нечаканасці ўсе смяюцца.

КАРЭСПАНДЭНТ (з экрана). У сувязі з абмеркаваннем на сесіі Вярхоўнага Савета Дзяржаўнай праграмы па ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС мы звярнуліся да вядомага вучонага **ЭДУАРДА СЯМЯНАВІЧА ЛЕВАНОВІЧА**. **ЭДУАРД СЯМЯНАВІЧ**, вы прысутнічалі на першым пасяджэнні. Скажыце...

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ (з экрана). Важнейшай мэтай праграмы з'яўляецца стварэнне бяспечных для здароўя чалавека ўмоў жыццядзейнасці ў раёнах, якія падпалі пад радыеактыўнае забруджванне.

КАРЭСПАНДЭНТ (з экрана). Многія схільны думаць, што з праграмай урад крыху спазніўся?

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ (з экрана). Не крыху, а моцна. Больш таго, можа, спазніўся ўжо незваротна. Я выходжу з дадзеных нашай вавуковай лабараторыі. Радыеактыўныя рэчывы дасюль распаўсюджваліся ва ўсіх напрамках ад станцыі на значных адлегласцях. Мы адкрылі, што істотнае значэнне, акрамя ёду, цэзію, стронцыю, у забруджванні мелі таксама радыеізатопы церыю, нібійю, цырконію, тэлуру, неадзію, нептунію, рутэнію, лантану...

КАРЭСПАНДЭНТ (з экрана). Поўны набор. Пра некаторыя нават чуць не даводзілася.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ (з экрана). З ежай, вадой, інгалятарна, праз скуру яны пастаянна паступалі ў гэтыя гады ў арганізм людзей.

КАРЭСПАНДЭНТ (з экрана). Вы, **Эдуард Сямянавіч**, гаворыце так, быццам ужо ўсё ў мінулым — паступалі і гэтак далей.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ (з экрана). Апошнія даследаванні ў нас за ўчарашні дзень. Таму я так і гавару — нібыта пра мінулае. Але гэта ўсё самае жахлівае сённяшняе. Паводле нашых дадзеных можна заключыць, што не ёд і цэзіі былі асноўнымі дозаўтвараючымі фак-

тарамі для чалавека (акрамя шчытавіднай залозы), а цэлы комплекс радыенуклідаў. Такім чынам, трыццаціпяцібэрная канцэнцыя, якую спрабуюць навязаць, не толькі навукова беспадстаўная і патэнцыяльна небяспечная, але і дэзінфармуе насельніцтва, навуковыя колы, нарэшце, урад.

КАРЭСПАНДЭНТ (з экрана). Чаму вышы даследаванні...

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ (з экрана). Вы хочаце спытаць — чаму новая методика, якая магла даўно ўжо ратаваць людзей у так званай чарнобыльскай зоне, адмаўляецца тымі, хто павінен быў распрацоўваць праграму выратавання людзей?

КАРЭСПАНДЭНТ (з экрана). Так.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ (з экрана). Думаецца, што зноў у нас навука блытаецца з палітыкай. І гэта нягледзячы на галоснасць, на перабудову. Шматгадовы маніпалізм урадавых органаў і імкненне самавольна распараджацца засакрэчанай ісцінай і тут адыгралі і адыгрываюць злавесную ролю. Знаходзячыся на вяршыні сацыяльнай піраміды, кіраўніцтва ў эйфарыі поўнай беспакаранасці ігнаруе і на гэты раз законы прыроды, навязвае дырэктывы ўказанні.

КАРЭСПАНДЭНТ (з экрана). Выходзіць, што ўсе гады пасля выбуху ў Чарнобылі народ знаходзіўся ў падмане, дакладней, яму хлусілі?

ЭДУАРД СЯМЯНАВІЧ (з экрана). Можна лічыць, што так.

Постаць старэйшага **Левановіча** знікае з экрана, пачынаюцца новыя кадры ў інфармацыйнай праграме. **Анатоль Івановіч** падыходзіць, выключыць тэлевізар. Ніхто не прычыць.

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Прабач, **Эдуард Сямянавіч**, але я ўжо... Ну проста не магу ад вашай радыяцыі.

ВАЛЬДЭМАР. Ад радыяцыі ці з радыяцыяй?

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Табе відней. Але ўсё роўна як каротка ты пакрыўся знутры і звонку. Спадзяёмся, **Эдуард Сямянавіч**, ты ў сваёй застоўнай праграме не будзеш пра радыяцыю?

ЭДУАРД СЯМЯНАВІЧ. Не, **Анатоль Івановіч**, не палохайся. Я там ужо (паказвае на тэлевізар) усё сказаў. Я пра час. Пра тое, аб чым тут ужо гаварылі. Сапраўды, час надзвычай памяняўся. Ты, **Анатоль Івановіч**, пародны чытаў — пра **Матроскіна**, **Шарыка** і **Гарбачова**.

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Дарэмна вы не захацелі даслухацца. Там яшчэ было і пра **Раісу Максімаўну**.

ЭДУАРД СЯМЯНАВІЧ. Цяпер гэта ўжо нецікава. Прайшоў яе час на анекдоты. Мне ўчора расказвалі палітычны анекдот. «Які самы адметны крытэрыў у нас?» — пытае нехта ў кагосьці. «Аўрора». — «Чаму?» — «Адзін раз стрэліла, а многа гадоў развальваецца».

Як бачыш, сапраўды час памяняўся. К добраму ці блугому? Дзіўна, але на такое, здавалася б, простае пытанне не кожны бярэцца адказаць. **Карэспандэнт** у мяне пытаў, вы чулі: няўжо ўсе гэтыя гады пасля Чарнобыля народу хлусілі? Пры самай вялікай галоснасці мы, аказваецца, сапраўды жывём і ў самай вялікай хлусні. **Анатоль Івановіч** кажа, што абрыдла слухаць пра радыяцыю. Але што нам з Андрэем, братам маім, рабіць, — ад радыя-

цыі мы ўжо страцілі сваю радзіму. А страціць малую радзіму — усё роўна, што застацца без вялікай... Я за наша сяброўства, якое...

Госці цягнуцца да гаспадары з чаркамі: «За сяброўства, сяброўства!» Весепа выпіваюць, стоячы вакол стала.

ВАЛЬДЭМАР. Я ўсё хацеў спытаць вас, **Эдуард Сямянавіч**...

ЭДУАРД СЯМЯНАВІЧ. Слухаю.

АНТАНІНА. Не лезь ты да яго. Няхай паесць.

ВАЛЬДЭМАР (усё роўна як не чуе). Публіцысты, напрыклад, сцвярджаюць, што некаторыя раёны былі заражаны з самалётаў. І намнога пазней, чым узарваўся рэактар на станцыі.

ЭДУАРД СЯМЯНАВІЧ. Ва ўсякім выпадку, ніхто з урадавых колаў публіцыстам водпаведзі не даў. Справа ў тым, што даследаваць тую частку тэрыторыі пачалі з вялікім спазненнем. Яшчэ пад самую вясеню восемдесят шостага года ўсё, ці амаль усё канцэнтравалася вакол трыццацікіламетровай зоны.

ВАЛЬДЭМАР. Дык ці праўда, што цяжкім алюмініем пасадзілі аблокі на сялянскія гароды?

АНТАНІНА (спыняецца паміж **Эдуардам Левановічам** і **Вальдэмарам**). Адстань!..

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Тэхнічна гэта магчыма...

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Таямніцы, таямніцы... Але ж сам толькі што выступаў супраць іх. Жыццё, як у якавельнай цемрадзі. Я недзе чытаў, што адзін з лётчыкаў, які скінуў атамную бомбу ці то на Хірасіму, ці то на Нагасакі ў сорак пятым годзе, з'ехаў потым з глузду і трапіў у псіхлячэбніцу.

ДАУГУЧЫЦ. Гэта праўда. Але нашы... Не думаю, што хто-небудзь з нашых распылчеляў нават прызнаецца калі-небудзь, не тое што галавой памуціцца.

АНДРЭЙ ЛЕВАНОВІЧ. Ну а што з таго, што прызнаецца? Ну я, напрыклад.

Але на яго ніхто не звярнуў увагі. Толькі **Антаніна** стала прабрацца да лётчыка.

АНТАНІНА. У героі, **Андрэй Сямянавіч**, захацелі ці ў дурдом?

АНДРЭЙ ЛЕВАНОВІЧ. Не верыце?

АНТАНІНА. Вы слаўны хлопчык, **Андрэйка**. Вам бы ў тэатры першых леабоўнікаў іграць, а вы ў горастраты. Не выйдзе. (Звяртаецца да ўсіх.) Па ўсім відаць, што старэйшы **Левановіч** не дазволіць і сёння гаварыць нам тосты за яго, то я прапаную — за брата, **Андрэя Сямянавіча**! (Лашчыцца да яго.)

ВАЛЬДЭМАР. Які чамусьці прагне ў сучасныя герастраты. У атамныя.

АНАТОЛЬ ІВАНОВІЧ. Ну, гэта ты... Ты на яго так, бо... Словам, бсціць — няхітрая справа. А вось за жонкай дагледзець...

Усё смяюцца. Як у адным парыве падымваюць чаркі.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. **Андрэй** заўтра едзе ў нашу радыяцыйную вобласць. Так што...

ДАУГУЧЫЦ. Колькі ў вас?

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Трыццаць два і пяць дзесятых кюры на кіламетр.

ДАУГУЧЫЦ. Гэта — па цэзію.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Так што яшчэ не вядома, куды лепей трапіць — у псіхлячэбніцу ці ў радыяцыйную вёску. Шчаслівай дарогі табе, брат.

ДАУГУЧЫЦ. Вось так і робіцца ў нашай Айчыне героі. Кагосьці высылаюць з Масквы ў Калугу...

ВАЛЬДЭМАР. Альбо ў Ніжні Ноўгарад.

ДАУГУЧЫЦ. Так, альбо ў Ніжні Ноўгарад. Аказваецца, вялікае няшчасце. Увесь свет крычыць і непакоецца. А што ж нам? Як нам быць, якія жывуць увесь час яшчэ далей ад Масквы, чым Калуга ці Ніжні Ноўгарад? Значыць, мы ўсё жыццё ў ссыльцы знаходзімся?

ЭДУАРД СЯМЯНАВІЧ. Калі

ты маеш на ўвазе канкрэтную асобу, то дарэмна — усё-ткі матэрыяльная база навуковая сёння не ў Ніжнім Ноўгарадзе ці ў Калуге, а ў Маскве.

ДАУГУЧЫЦ. Дык так няхай і гавораць.

ЭДУАРД ЛЕВАНОВІЧ. Урэшце-то справа ў мінулым. Хоць... што значыць — у мінулым?

ДАУГУЧЫЦ. Вось-вось. Гарачае мінулае можа апякаць і сёння. Ды й моцна!

Гаспадыня непрыкметна кліча рукой дзевяра. Той выходзіць на кухню.

ГАСПАДЫНЯ. Ты заўважыў — святы ўжо не атрымліваюцца? Прынамсі, так, як раней. Бывала ж, пачынаюць госці размову за сталом, дык заслухаешся.

АНДРЭЙ (уздыхае). Твая праўда, нявестка.

ГАСПАДЫНЯ. А цяпер ад размоў вушы вянуць: усё ўсё ведаюць, на ўсё ва ўсіх думка ёсць.

АНДРЭЙ. Нічога не зробіш, **Люся**. Відаць, да перабудовы ў нашых галолах шмат пустога месца было. Вось цяпер і запаўняем яго смеццем.

ГАСПАДЫНЯ. Не, усё-ткі, бадай, трэба мяняць гасцей. Трэба заводзіць новых. Вунь колькі ў **Эдуарда** ў інстытуце цікавых вучоных. А ён усё трымаецца за гэтых абывацеляў. Мне ўжо цяпер цяжка нават успомніць, як яны ў нас з'явіліся некалі.

АНДРЭЙ (усміхаецца). Стары друг лепей новых двух. Чула такую памоўку?

ГАСПАДЫНЯ. Чула, чула, але...

АНДРЭЙ. Думаеш, сярэд **Эдуарда**вых вучоных няма мяшчан, абывацеляў? Цяпер гэта скрозь — мяшчанства, **Дарэчы**, ведаеш, як па-польску грамадзянін? Абывацель!

ГАСПАДЫНЯ. Знайшоў на каго спаслацца! **Ладна**, **Андрэй**, выпіць хочаш?

АНДРЭЙ. Ты што, дзеля гэтага мяне паклікала сюды? Выпіць можна было і там, разам з усімі.

Людміла Міхайлаўна, здаецца, не слухае дзевяра. Налівае з бутэлькі ў чаркі.

ГАСПАДЫНЯ. Я хацела спытаць у цябе.

АНДРЭЙ. Пра што? Ці збіраюся нарэшце жаніцца?

ГАСПАДЫНЯ. Ды не. Я пра тое... Ну, словам, што гэта ты ляпнуў там за сталом, моў, я вінаваты.

АНДРЭЙ. У чым?

ГАСПАДЫНЯ. Ну, у тым, што...

АНДРЭЙ. А-а, чаму б і не? Сама ж ведаеш, дзе я служу. Загадаў, паляцеў і распытаў той алюміній у аблоках, не ведаючы дакладна, што яны радыяцыйныя.

ГАСПАДЫНЯ. Пабойся Бога, **Андрэй**!.. Што ты гаворыш?

АНДРЭЙ. Праўду, **Люся**. Гэта цяпер, ў нашы дні, можна загад не выканаць, да чалавечтва апеляваць. А тады — загад і ўсё тут!

ГАСПАДЫНЯ (паверыла). Бедны брат мой!.. Такую жахлівую тайну на душы носіць! Шкада мне цябе!.. І сябе таксама!.. І ўсіх нас!..

АНДРЭЙ. А ты кажаш — жаніся. Тут, можна сказаць, ужо да вісельні недалёка. **Дарэчы**, я не адзін тады вылятаў на заданне. Лёталі і другія.

ГАСПАДЫНЯ. Ну а дзе ж тыя, што загад аддавалі?

АНДРЭЙ. Яны ніколі вінаватыя не бываюць, бо ніхто не ведае, адкуль загад выходзіў.

ГАСПАДЫНЯ. **Эдуард** ведае пра гэта?

АНДРЭЙ. Наўрад ці.

Колькі часу сядзяць моўчкі. **Людміла Міхайлаўна** пачынае ціха плакаць.

АНДРЭЙ. Перастань, **Люся**. **ГАСПАДЫНЯ**. Бедны мой дзевярок!.. Ты хоць разумеш?..

АНДРЭЙ. Я ўсё, сястра, разумею. Даўно разумею. І гатовы хоць зараз выскачыць у акно.

ГАСПАДЫНЯ (спахоплываецца). Не гавары глупства, **Андрэй**. Калі ты збіраешся ехаць?

ЭДУАРД СЯМЯНАВІЧ. Калі

(Заканчэнне. Пачатак у мінулым нумары).

ХТО ВІНАВАТЫ

(Пачатак на стар. 13).

АНДРЭЙ. Заўтра. Эдзік, ня- бось, даўно не ездзіў?

ГАСПАДЫНЯ (з адцаем). Калі яму ездзіць? Сам бачыш. А цяпер яшчэ ў народныя дзупаты збіраецца выбірацца. Пустых акруг многа. Дык... Але ты, Андрэйка, не гавары яму, калі нават пачне дапытвацца. Ці ма- ла пра што можна жартаваць.

АНДРЭЙ. Гэта — не жарты, сястра.

ГАСПАДЫНЯ. Хадзем да гасцей. А то мы праз гэту віну тваю...

АНДРЭЙ. Каб па-сапраўднаму адчуць віну, трэба вачамі пабачыць свой грэх.

ГАСПАДЫНЯ. Дзеся гэтага і едзеш? Бедны мой брацік!..

АНДРЭЙ. Ведаеш, мне вось так гаварыла маці: «Бедны Андрэйка, бедны Андрэйка...» Але ўжо калі памерла. У сне. Але не помню — чаму? Толькі ківала галавой і ў вялікай скрусе ўсё роўна як аб нечым папярэджвала: «Бедны Андрэйка, бедны Андрэйка!»

Людміла Міхайлаўна фарбуецца. Пасля і яна, і Андрэй ідуць да гасцей.

Карціна VII

Вакзал на чыгуначнай стан- цыі. Паміж людзей — знаёмы ПІСЬМЕННІК Павел Дзімідавіч і АНДРЭЙ ЛЕВАНОВІЧ.

ПІСЬМЕННІК. Як вы трапілі сюды, на край захаварушай зямлі, Андрэй Сямёнавіч?

АНДРЭЙ. Гэта ж радзіма мая.

ПІСЬМЕННІК. Ах, так!.. Я ўсё забываюся, што вы, Лева- новічы, адсюль родом. У якім раёне ваша вёска?

АНДРЭЙ. У суседнім.

ПІСЬМЕННІК. Ах, так!.. Вельмі не пашанцавала вам. І вашым землякам, і вам асабіста. Страціць малую радзіму!.. Але што мы стаім? Хадземце... ну, хоць бы да мяне ў гасціні- цю. Я там займаю локсавы нумар. Праўда, без туалета і ўся- лякіх іншых выгод. Але сапраў- ды зойдземце, як маеце час. Цягнуць будзе пазней, пад самы вечар, а я вельмі рады вам.

АНДРЭЙ. Часу ў мяне да цягнука яшчэ і праўда багата. Толькі навошта па гасцініцах шастаць?

ПІСЬМЕННІК. Як хочаце. Можна і тут. Хоць бы ў рэста- ране. Праўда, цяпер не тое, што раней. Але, можа, пашанцуе.

АНДРЭЙ. Не, і ў рэстаран не трэба. Тым больш, што ня- вестка забяспечыла чыстым харчам.

ПІСЬМЕННІК. Ну, як капі- тан хоча. Але я асабіста люб- лю, калі ўсё грунтоўна. Зна- чыць, вы са сталіцы зараз?

АНДРЭЙ. Так.

ПІСЬМЕННІК. Канешне ж, я і забыў — як заўсёды, у бра- та вашага чарговы дзень нара- джэння. Я свае дні нараджэння не толькі не адзначаю, але і не помню. Ну і што?

АНДРЭЙ. Успаміналі вас. Хтосьці казаў, што вы цяпер даследуеце выток рык.

ПІСЬМЕННІК (смяецца). Гм, даследую... Проста... Адным словам, цягне да чыстых кры- ніц. Але дзе цяпер чыстая вада? Ды і самі крыніцы — дзе? Ад- ных ужо няма, а другія пра- горклі. Думаў, хоць Бесядзь цячэ сваёй вадай. Дык не. А да таго ездзіў на выток Нёмана. Ніхто не ведае, дзе ён. Мелія- ратары здрававалі ўсё вакол. Так што Нёман таксама не сва- ёй вадай цячэ.

Падыходзіць да лаўкі, сядваюць. ПІСЬМЕННІК. Вас, Андрэй

Сямёнавіч, таксама шматлікія страты чакаюць на радзіме.

АНДРЭЙ. Я на магілу мат- чыну еду.

ПІСЬМЕННІК. Я вашу маму помню. Прыязджала часта да Эдуарда Сямёнавіча, як была жывая. А ў мяне ўжо таксама нікога. Дык я і кажу — не пазайздросціш тутэйшым людзям. Ды, няйначай, ужо, лічы, і ўся- му народу. Вось тут, бадай, край так званай чарнобыльскай зямлі. Але ж і тут сёлета тру- сы паздыхалі, ну, кролікі... Лю- дзі адсюль раз'язджаюцца. Зас- таюцца адны старыя.

АНДРЭЙ. Хіба ж ім небя- пека не пагражае?

ПІСЬМЕННІК. Я ў адной та- кой сям'і пабыў — дзед і баба. Кажуць, от, нам ужо адзін ка- нец, хоць там, хоць тут; што нам дасць лішні год, а тут свая хата і свой від з парогу. Мат- чына ж хата цэлая?

АНДРЭЙ. Стаіць.

ПІСЬМЕННІК. Ну і час на- стаў — стаяць будзе хата, а ні- кому непатрэбная, заразная!.. Я тут зайшоў у адну бібліятэку, у Чудзьянах. Кнігі таксама не вы- везеш. Дык і ляжаць, кінутыя на падлозе. І мой трохтомнік на пярэднім плане. Я сфатагра- фаваў. Жаліва!

АНДРЭЙ. Сапраўды, жахлі- ва.

ПІСЬМЕННІК. Асабліва ў нашу разруху, якая завецца пе- рабудовай. Дарчы, як вы ставі- цеся да таго, што робіцца ў краіне? Вы ж вайсковы чала- век? Цярплівасці ў арміі на- доўга хопіць?

АНДРЭЙ. Армію таксама моцна закранула перабудова. І разбэсціла. Але, тым не менш, салдаты яшчэ па камандзе па- варочваюцца — налева, напра- ва. Прызнацца, шмат пытанняў і ў арміі да ўрада, да парла- мента. Асабліва шмат іх узні- ка, калі пачалі працаваць рес- публіканскія Вярхоўныя Саветы. Лічы, у кожнай рэспубліцы свая дэкларацыя аб незалежнасці. А згодна з ёй — падавай нацыянальную армію і гэтак далей.

ПІСЬМЕННІК. Мінулы год яшчэ я, здаецца, усё здольны быў патлумачыць. Сёлета — не. Можна, таму вось і вандрую па вытоках — ад адной ракі да другой. Дзіўна, га?

АНДРЭЙ. Цяпер усе кудысь- ці прагнуць. Адны — у храм, другія...

ПІСЬМЕННІК. У спекуля- цыю. Палітычную, калі можна сказаць так, і эканамічную. Я тут, седзячы ў раённай гасціні- цы, працаваў паміж паездкамі над артыкулам па заказе адной рэдакцыі. Жыццё, дарогі Анд- рэй, поўніцца ўсё новымі і но- вымі парадоксамі і недарэчнас- цямі. Хутка мы ўжо няздольны будзем вызначаць, хто ў чым вінаваты.

АНДРЭЙ. А вінаватыя ёсць? Я хацеў сказаць — усё-ткі віна- ватых будзе шукаць бліжэй, чым Сталін ды Троцкі з Буха- рыным?

ПІСЬМЕННІК (усміхаецца). Гм... Раз ёсць віна, значыць, павінны быць і вінаватыя. Праў- да, не кожны адважыцца на прызнанне віны. Я тут чытаў артыкул, дакладней, інтэрв'ю аднаго карэспандэнта з акадэ- мікам Аляксандравым. Гаворка ішла пра эксперымент, які пры- веў да катастрофы на Чарно- быльскай АЭС. Прэзідэнт ака- дэміі, атамшчык, клянецца, што нічога не ведаў пра той эксперымент.

АНДРЭЙ. Прэзідэнт акадэміі не ведаў? Хлусіць ён!

ПІСЬМЕННІК. Клянецца, што не ведаў. І канструктар чарнобыльскага рэактара, так- сама акадэмік, нічога не ведаў.

АНДРЭЙ. Дзіўна. Але хто ж тады распрацоўваў эксперы- мент?

ПІСЬМЕННІК. Аказваецца, даручана было падрыхтаваць праект арганізацыі, якая ніколі не мела справы з атамнымі электрастанцыямі.

АНДРЭЙ. Нават так?

ПІСЬМЕННІК. А я думаю — не тая ў нас дзяржаўная сістэ- ма, каб васьм так. Нехта даваў каманду на эксперымент з са- мага верху. І цяпер хаваецца, калі, вядома, жывы, не ў Крам- лёўскай сцяне ўжо. Таксама ж хтосьці камандаваў, калі рас- пылялі ў небе над гэтым краем цяжкі алюміній.

АНДРЭЙ (ускідае галаву). Думаецца, радыенукліды не ма- глі заляцець сюды непасрэдна з АЭС?

ПІСЬМЕННІК. Цяжка ска- заць, шліхці радыяцыі, як і шліхці боскія, невядомыя, але я таксама схільны думаць, што тутэйшыя раёны заражаны пры дапамозе тэхнікі. Ці то града- бойнымі снарадамі, ці то яшчэ нейкім чынам. Таксама загадка.

АНДРЭЙ. Вы лічыце, што га- лоўнае — знайсці вінаватых?

ПІСЬМЕННІК. Галоўнае — выратаваць народ ад выміран- ня. Але без пошуку вінаватых выратаванне таксама не адбу- дзецца. Людзі павінны ведаць пра ўсё, у тым ліку асабіста і пра тое, хто ў першыя дні ўтой- ваў сапраўдныя маштабы ката- строфы і выдаваў фальшывыя дадзеныя аб радыяцыйнай аб- становацы. (Доўга маўчыць.)

Мне цяпер нічога не застаецца, як прамаўляць маналогі. Раней я патрабаваў надрукаваць кар- ты забруджаных раёнаў. Смяя- ліся — моў, такая дзяржаўная вайна, а ён лезе. Нарэшце, кар- ты надрукавалі. Цяпер трэба дамагца, каб перад народам да ганебнага слупа былі паста- лены вінаватыя за Чарнобыль. Дарчы, як і за гэту восьм раз- руху. Вы, Андрэй, паездзіце, паходзіце, пабачыце, як тут жывуць цяпер і чым жывуць, і закрасыце немым голасам. За- гляніце з дарогі да мяне ў гасці- ніцу.

АНДРЭЙ. Добра, Павел Дзя- мідавіч. Хоць мне, бадай, ня- лёгка будзе зрабіць гэта...

ПІСЬМЕННІК. Чаму?

АНДРЭЙ. Не хацелася б на- зываць прычыну. Вось вы каза- лі пра маналогі, якія даводзіць- ца часам прамаўляць. Напэўна, цяжка. Але, паверце, яшчэ ця- жэй чалавеку прамаўляць унут- рання маналогі.

ПІСЬМЕННІК. Унутраныя маналогі... Цяпер наўрад ці хто прамаўляе іх, бо дэфіцыт сум- лення. Цяпер усе выкрываюць, даводзяць нешта. Аднак няз- дольны пачуць аднаго. А ўнутраныя маналогі — гэта ўжо звыш усяго па нашым часе, тай- на альбо парок... Ну што ж, Андрэй Сямёнавіч, шчаслівай дарогі вам у нешчасліваю ця- пер краіну дзяцінства — мож- на сказаць, на дно мёртвага мора.

Карціна VIII

Кантора саўгаса. На сцёне гаворыць радыё: «Пастанова Вярхоўнага Савета: Вярхоўны Савет адзначае, што аварыя на Чарнобыльскай АЭС па сукуп- насці вынікаў з'яўляецца са- май буйной катастрофай сучас- насці, агульнанародным бед- ствам, якое закранула лёс міль- янаў людзей, што жывуць на велізарных тэрыторыях». У саўгаснай канторы два муні- кі чакаюць дырэктара.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Нарэш- це ўспалашыліся (усё роўна як перадаржнівае радыё) — на ве- лізарных тэрыторыях, агульна- народнае бедства...

ДРУГІ МУЖЫК (курчы). Здаецца, бяруцца за нас па- сур'ёзнаму.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Ды ўжо каторы год васьм так, а мы ўсё загараем ды карэем тут.

ДРУГІ МУЖЫК. Скура, ба- дай, ужо скура пачне злазіць з касцей, як тая кара з хворых дрэў.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Можна, камусьці гэта выгадна.

ДРУГІ МУЖЫК. Дык каму тады?

ПЕРШЫ МУЖЫК. А чорт яго ведае, каб жа знаў, дык сам бы чорта лысага з-за печкі вывалак.

ДРУГІ МУЖЫК. Але ж, на- рабілі смуроду на ўсю зямлю.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Каб жа толькі смуроду? Аднак жа ўжо і гэта добра, што адкрыта пры- знаюць.

ДРУГІ МУЖЫК. Спярга людзей заразілі, тады пры- знаюць. Але, яй-богу, і гэты раз каб не засталіся ў дурнях? Да- памогу, якую абяцаюць «чарно- быльцам», здаецца, таксама раскрадуць, як ужо не адзін раз здаралася.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Але ж помню — адразу, як абнарыжы- лі ў нас гэту радыяцыю, прыяз- джаў сюды адзін чалавечак. Маленькі такі, але порсткі.

ДРУГІ МУЖЫК. Здаецца, з органаў.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Чорт жа яго ведае адкуль! Але ледва не наганам па стале. Вы, кажа, што паніку сеце. А ну-тка, на нашага дырэктара, складзіце спісак, хто ў вас агітацыйнай зай- маецца.

ДРУГІ МУЖЫК. Ну, вядома, з органаў. Здаецца ж, не з мі- ліцыі. Ды й навошта гэта мілі- цыянеру ды й у грамадзянскім, не ў форме. Дык што дырэк- тар?

ПЕРШЫ МУЖЫК. Ну, Анто- навіча рукамі не возьмеш. Туз. Адмаўчаўся і ўсё.

ДРУГІ МУЖЫК. Але ж васьм гіцля той з органаў! Здаецца, сам ужо даўно збег адсюль. Яны, здаецца, усе тыя, што прымушалі нас не панікаваць, пераехалі з заражанай зоны. Ды ўсё у вышэйшае начальства, чым былі тут, пайшлі. Ты васьм пра што мне скажы, Ігнат... Не паспявае да канца спытаць. Заходзіць дырэктар саўгаса з АНДРЭЕМ ЛЕВАНОВІЧАМ.

ПЕРШЫ МУЖЫК (да ды- рэктара). Мы гэта, Антонавіч, прыйшлі спытаць...

ДЫРЭКТАР. Пасля, пасля... Бачыш, чалавек са мной. Зям- ляк. Так што, альбо пачакайце, альбо другі раз.

ДРУГІ МУЖЫК. Дык... зда- ецца...

ПЕРШЫ МУЖЫК. Мы па- сядзім, Антонавіч. Гэта не тое, што раней. Наша праца цяпер ні сабе, ні людзям. Ты займі чалавека. Дык хто ж ён, наш зямляк?

ДЫРЭКТАР. Хіба не пазна- еш?

ДРУГІ МУЖЫК. Дык... зда- ецца...

ДЫРЭКТАР (да Андрэя). Хадзем, Андрэй Сямёнавіч, хад- зем!

Заходзяць у дырэктару кабін- ет. Дырэктар сядзе за стол; Андрэй Левановіч падыходзіць да акна, глядзіць на вуліцу.

ДЫРЭКТАР. Даўно ты ў нас не быў, Андрэй Сямёнавіч. Зда- ецца, з таго дня, як хавалі ва- шу маці.

АНДРЭЙ. Бадай, так.

ДЫРЭКТАР. А васьм брат твой ужо і ў радыяцыю прыяз- джаў. І ведаеш, ён нам дапа- мог. Праўда, гэта адноснае па- няцце ў нашых цяперашніх умовах, дапамога. Вунь, дапа- магчы спрабуе ўся дзяржава, а воз, як кажучы, усё там жа. Толькі і прыйшлі да аднаго, што перасяляцца адсюль усё- ткі трэба. Нават месца выбралі.

АНДРЭЙ. Дзе ж?

ДЫРЭКТАР. За Бялынкаві- чамі.

АНДРЭЙ. Хіба там чыста?

ДЫРЭКТАР. Здаецца, чыста. Яна тут, гэтая радыяцыя, нека- лікамі лягла на зямлю. Пом- ніш пасялак за Варанюкай, дык там з пяці двароў два чыс- тыя, а тры брудныя.

АНДРЭЙ. Гэта — цэзій?

ДЫРЭКТАР. Так. Іншыя рэ- чывы... Стронцыю ў нас, здаец-

ца, няма, а пра другія... Відаць, ёсць. Дзён колькі Эдуард Сямёнавіч выступаў па тэлебачан- ні. Дык казаў, што ёд, цэзій, стронцый гэта не ўсё яшчэ. Яшчэ і іншыя радыенукліды па- гражаюць.

АНДРЭЙ. Чым жа памог Эдуард?

ДЫРЭКТАР. Бо першы пачаў біць трывогу. Прыязджаў, ла- ўўся з начальствам, пісаў у га- зетах. Дакладней, спрабаваў давесці, што здарылася катаст- рофа. Але ці ў нас жа паслухае хто? Надоўга к нам?

АНДРЭЙ. Трэба дагледзець матчыну магілку...

ДЫРЭКТАР. А што яе да- глядаць? Я нядаўна быў на кладзішчы, то ваша дагледжа- на. Хтосьці траву выпалаў, кветкі пасаджаны.

АНДРЭЙ. Ну, усё-ткі... (Ся- дае на падаконнік.)

ДЫРЭКТАР. Канешне, ка- нешце!

Звоніць тэлефон. Дырэктар бя- рэ трубку.

ДЫРЭКТАР (хмурыцца). Хто-хто? А-а-а, Ціхонаўна. Так, пісьмо я атрымаў. (Слухае.) Усё-ткі не сядзіцца там? Ну што ж, вяртайся, калі табе прыспічыла. (Слухае.) А можа, пачакаеш трохі, пакуль новыя дамы будуць гатовы? Першы... твой. (Слухае.) Не будзеш ча- каць? Што ж, прыязджай, Ці- хонаўна, жывем жа мы нека- тут, пражывеш і ты. (Кладзе трубку.) Жанчына наша, зарэ- чанская, пераехала ўсёй сям'ёй.

Шукала месца ў «чыстай» зо- не, а цяпер васьм назад. Пытаю- ся, чаму? Ды няма сілы, кажа, трываць зняважлівыя адносіны. Ад «чарнобыльскіх» дзяцей ад- варочваюцца аднакласнікі ў школе, моў, заразныя. Здзеклі- ва ставяцца да чужых вяскоў- цы. Словам, нікому мы непатрэбны на ўсім свеце. І гэта не першы выпадак, калі пераехаў- шыя сем'і просяцца назад. А я адгаворваю: моў, пачакайце. Не, кажучы, няхай радыяцыя, няхай ужо што людзям нашым, тое і нам, толькі на радзіме жыць... Бачыш, як паварочва- юцца справы?

АНДРЭЙ. Па дарозе мне ча- лавек адзін казаў...

Адчыняюцца дзверы. Андрэй перастае гаварыць. Глядзіць на ДРУГОГА МУЖЫКА, які вы- сунуў галаву.

ДРУГІ МУЖЫК. Можна, вы і праўда тут, Антонавіч, надоўга, дык...

ДЫРЭКТАР. Ну, што ў ця- бе?

ДРУГІ МУЖЫК. Ды, здаец- ца... Я пра пчолы. Ці будзем вывозіць сёлета на старую па- секу?

ДЫРЭКТАР (да Андрэя). Мы, бачыш, яшчэ трымаем пчо- лы. Кажучы, пчала на дурную кветку не сядзе. Выбера здаро- ву.

ДРУГІ МУЖЫК (усё яшчэ з парогу). Дык, здаецца... Яно так. Правяралі мед у амбула- торыі. Даведка нават ёсць, што незаразны, здаецца...

ДЫРЭКТАР (да мужыка). Ладна, Хвядосавіч, ступай, пра пчол яшчэ рана.

ДРУГІ МУЖЫК. Ды не, Ан- тонавіч, здаецца, не рана. Як- раз пара. І ў мінулыя вясну мы гэтымі днямі вывозілі.

ДЫРЭКТАР. Вясна на вясну не прыпадае. Заўтра пагаво- рым.

ДРУГІ МУЖЫК зачыняе дзе- ры. Дырэктар чкае, што і ПЕРШЫ МУЖЫК стане лезці праз дзверы на перамовы, але не. Тады дырэктар паварочва- ецца да Андрэя. пачынае гаво- рыць.

ДЫРЭКТАР. Ладна, Андрэй Сямёнавіч, усяго не спытаеш і не раскажаш. Перанясем асноўную праграму на вечар. Спа- дзяюся, заначуеш у нас?

АНДРЭЙ. Як выйдзе.

ДЫРЭКТАР. Выйдзе, вый- дзе, Сямёнавіч! Ты не дужа па- лохайся радыяцыі. За адны сут- кі не з'есць. Праўда, глядзячы якога. Калі дуплаватга, дык і адных сутак хопіць з яе. Але ж ты — вайсковец. Так што, са здароўем у цябе, няйначай, ня- блага? Ну а мы гэту радыяцыю ўжо трохі навучыліся выгнаць спіртам.

АНДРЭЙ. Гарэлка... памагае? ДЫРЭКТАР. Так мы рашылі для сябе — памагае.

Смяюцца. ДЫРЭКТАР. Табе машыну даць да кладзішча? АНДРЭЙ. Я сам, дзякуй.

ДЫРЭКТАР. Але з кладзішча зноў прыходзь сюды, каб не дужа бадзяцца. А цяпер... мне таксама часу няма. Разу-мееш, адбываюцца дзіўныя рэчы. Людзі з парты выходзяць.

АНДРЭЙ. Што ж тут дзіўнага? Іначай і не магло быць пры такім становішчы. Партыя стра-чае былое ўладу.

ДЫРЭКТАР. Але ў нас парт-торг заяву падаў аб выхадзе. У прынцыпе я не супраць, каб выходзілі. Навошта сілай тры-маць? Але зноў жа... Наш парт-торг выдатны чалавек. Няй-начай, на яго таксама радыяцыя падзейнічала. Праходзяць гады, а мы ўсё атручваем тут людзей.

Словам, атрымаў ты з райкома, як член бюро, заданне пагаварыць з чалавекам.

АНДРЭЙ. Гэта ўжо канчат-кова? ДЫРЭКТАР. Што канчатко-ва?

АНДРЭЙ. Ну, што ён выхо-дзіць? Дарэчы, хто ў вас парт-торг?

ДЫРЭКТАР. Ты яго не будзеш ведаць. Але слоў мужык на вецер не кідае. Ну, да суст-рэчы. (Падае Андрэю руку.)

АНДРЭЙ. А можа? ДЫРЭКТАР (махае рукамі). Нічога не можа, нічога не мо-жа! І слухаць не хачу.

Карціна IX

На ганку канторы АНДРЭЯ чакае ПЕРШЫ МУЖЫК, той, што лесніком.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я цябе таксама пазнаў, Сямёнавіч, дар-ма што не паздароўкаўся тады. Мяне ж помніш?

АНДРЭЙ. Дзядзька Панас? ПЕРШЫ МУЖЫК (узды-нуўшы). А я думаў... зараслі мы тут (чухае рукой па шчэці) і састарэлі, акурат грыбы ў атамным лесе, нікому непатрэб-ныя. Дык і пазнаць цяжка.

Недзе на вясковым двары чуец-ца крык, энкі. Андрэй павароч-вае галаву ў той бок, пачынае ўслухоўвацца.

ПЕРШЫ МУЖЫК (махае рукой). Ды гэта гэтак. У нас гэты канцэрт часта бывае. А тым не менш, бабу шкада. Яшчэ маладая дзеўка.

АНДРЭЙ. Што з ёй? ПЕРШЫ МУЖЫК. Так. Чу-рш, мужык крычыць, а яна ля-мантуе? Ды ты не хвалюйся. Мы тут часта гэта слухаем. Аф-ганец у нас вярнуўся з вайны. Можа, помніш — Трахімаў Ко-ля? Ды дзе ты будзеш пом-ніць? Малады ўжо без цябе нараслі. Няшчасце з ім — кан-тузія ў галаву, аднаго сцялёпка няма на чэрапе. Вось ён і заво-дзіцца, калі ў яго гэта пачына-ецца. Словам, хвароба. Думала-ся, што калекі, якія з той вай-ны прыйшлі, апошнія ў нас, пе-рамерлі, а тут з гэтай, афган-скай, новых дадалося: то рукі няма, а то й галава пашкоджа-на, як у гэтага.

АНДРЭЙ. А жонка прычым? ПЕРШЫ МУЖЫК. Дык... У галаву яму абы-што лезе, хва-роба такая. Ну вось ён і ганяе па двары сваю Анюту, моў, да-вала ўсім тут без мяне. Ну, а калі хвароба мінецца, прахо-дзіць, то чалавеку цаны няма. Але ж — калекі... Пенсію даюць. Ты, гэта, у Афгане не быў?

АНДРЭЙ. Не. ПЕРШЫ МУЖЫК. Пашан-цавала. А то ж і вайна аказала-ся непатрэбная нікому — ні афганцам, ні нам. Усе ад яе, здаецца, адварнуліся. Моў, памыліліся асобныя члены Паліт-бюро, тыя, каго ўжо няма ў жывых. А тут калекі...

АНДРЭЙ. Ну што ж, дзядзь-ка Панас, рады быў сустрэць. Мне на могількі трэба.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Да маці? АНДРЭЙ. Так.

Сыходзіць з ганку. ПЕРШЫ МУЖЫК. Я такса-ма на службе, Сямёнавіч. А тым не менш, спяшацца быццам бы і няма куды.

АНДРЭЙ. Па - ранейшаму, лесніком?

ПЕРШЫ МУЖЫК. Так, так, лесніком. Але цяпер... Словам, як лес наш зрабіўся атамны, служба стала так сабе. Адно званне, што ляснік. Хоць сасна, хоць елка, а нікому непатрэбны ўжо. Нават і на дровы, бо ра-дыяцыя ад іх у ваватра ўзды-маецца. Грыбы таксама не ста-неш есці, як і ягады. Вось і вандрую дарэмна вакол лесу, баючыся зайсці ў яго. Але ўжо што праўда, то праўда — зла-дзей ў нас, здаецца, пераваліся ад гэтай радыяцыі. І ў лесе больш не крадуць, і ў вёсцы.

АНДРЭЙ. А грошы табе пла-цяць, як і раней? ПЕРШЫ МУЖЫК. Гэта плацяць. Ды з надбаўкай, як усім. Грабавыя. Нябось, можа, і не чуў нават, што такія грошы ёсць?

АНДРЭЙ. Чуў. Што ж ты ў канторы хацеў?

ПЕРШЫ МУЖЫК. Ды я гэ-та з пчаларом гэтым, а тут ця-бе пабачыў з дырэктарам. Хачу спытаць, Сямёнавіч, гэта ж брат твой старшы, здаецца, у вялікіх начальніках цяпер хо-дзіць?

АНДРЭЙ. Які ён начальнік. Прафесар.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Ну ўсё-ткі прафесар. А вось мой унук у медыцынскім. Сёлета канчае.

АНДРЭЙ. І што? ПЕРШЫ МУЖЫК. Дык сам ведаеш — медык, а медыкаў цяпер у зону гоняць. Асабліва тых, што з вёскі самі ці з ту-тэйшага горада. Ці нельга неяк пасадзейнічаць, каб унука май-го не чапалі. Ну, няхай я тут, дык мне, мусіць, наканавана так, а навошта яму раней часу паміраць?

АНДРЭЙ. Ты б напісаў, дзядзька Панас, Эдзіку пра ўнука. Я нічым памагчы не ма-гу. Нават цяпер не буду заяв-джаць. Ды і Эдзік наўрад ці дапаможа.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Значыць, не можа? АНДРЭЙ. Не.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я ду-маў — дай падыду. Праз цябе папрашу. Цяпер — бачу — да-рэмна, Сямёнавіч. Ну, бывай. А з пчоламі яны таксама дарэм-на. Нічога ўжо чыстага ў нас не будзе — ні мёду, ні хлеба, ні вады... Усё Чарнобылем атруча-на. У нас нарабілі людзі, дык на-рабілі. (Ідзе.)

АНДРЭЙ. Ты б напісаў, дзядзька Панас, Эдзіку пра ўнука. Я нічым памагчы не ма-гу. Нават цяпер не буду заяв-джаць. Ды і Эдзік наўрад ці дапаможа.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Значыць, не можа? АНДРЭЙ. Не.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я ду-маў — дай падыду. Праз цябе папрашу. Цяпер — бачу — да-рэмна, Сямёнавіч. Ну, бывай. А з пчоламі яны таксама дарэм-на. Нічога ўжо чыстага ў нас не будзе — ні мёду, ні хлеба, ні вады... Усё Чарнобылем атруча-на. У нас нарабілі людзі, дык на-рабілі. (Ідзе.)

АНДРЭЙ. Ты б напісаў, дзядзька Панас, Эдзіку пра ўнука. Я нічым памагчы не ма-гу. Нават цяпер не буду заяв-джаць. Ды і Эдзік наўрад ці дапаможа.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Значыць, не можа? АНДРЭЙ. Не.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я ду-маў — дай падыду. Праз цябе папрашу. Цяпер — бачу — да-рэмна, Сямёнавіч. Ну, бывай. А з пчоламі яны таксама дарэм-на. Нічога ўжо чыстага ў нас не будзе — ні мёду, ні хлеба, ні вады... Усё Чарнобылем атруча-на. У нас нарабілі людзі, дык на-рабілі. (Ідзе.)

АНДРЭЙ. Ты б напісаў, дзядзька Панас, Эдзіку пра ўнука. Я нічым памагчы не ма-гу. Нават цяпер не буду заяв-джаць. Ды і Эдзік наўрад ці дапаможа.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Значыць, не можа? АНДРЭЙ. Не.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я ду-маў — дай падыду. Праз цябе папрашу. Цяпер — бачу — да-рэмна, Сямёнавіч. Ну, бывай. А з пчоламі яны таксама дарэм-на. Нічога ўжо чыстага ў нас не будзе — ні мёду, ні хлеба, ні вады... Усё Чарнобылем атруча-на. У нас нарабілі людзі, дык на-рабілі. (Ідзе.)

АНДРЭЙ. Ты б напісаў, дзядзька Панас, Эдзіку пра ўнука. Я нічым памагчы не ма-гу. Нават цяпер не буду заяв-джаць. Ды і Эдзік наўрад ці дапаможа.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Значыць, не можа? АНДРЭЙ. Не.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я ду-маў — дай падыду. Праз цябе папрашу. Цяпер — бачу — да-рэмна, Сямёнавіч. Ну, бывай. А з пчоламі яны таксама дарэм-на. Нічога ўжо чыстага ў нас не будзе — ні мёду, ні хлеба, ні вады... Усё Чарнобылем атруча-на. У нас нарабілі людзі, дык на-рабілі. (Ідзе.)

АНДРЭЙ. Ты б напісаў, дзядзька Панас, Эдзіку пра ўнука. Я нічым памагчы не ма-гу. Нават цяпер не буду заяв-джаць. Ды і Эдзік наўрад ці дапаможа.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Значыць, не можа? АНДРЭЙ. Не.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я ду-маў — дай падыду. Праз цябе папрашу. Цяпер — бачу — да-рэмна, Сямёнавіч. Ну, бывай. А з пчоламі яны таксама дарэм-на. Нічога ўжо чыстага ў нас не будзе — ні мёду, ні хлеба, ні вады... Усё Чарнобылем атруча-на. У нас нарабілі людзі, дык на-рабілі. (Ідзе.)

АНДРЭЙ. Ты б напісаў, дзядзька Панас, Эдзіку пра ўнука. Я нічым памагчы не ма-гу. Нават цяпер не буду заяв-джаць. Ды і Эдзік наўрад ці дапаможа.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Значыць, не можа? АНДРЭЙ. Не.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я ду-маў — дай падыду. Праз цябе папрашу. Цяпер — бачу — да-рэмна, Сямёнавіч. Ну, бывай. А з пчоламі яны таксама дарэм-на. Нічога ўжо чыстага ў нас не будзе — ні мёду, ні хлеба, ні вады... Усё Чарнобылем атруча-на. У нас нарабілі людзі, дык на-рабілі. (Ідзе.)

АНДРЭЙ. Ты б напісаў, дзядзька Панас, Эдзіку пра ўнука. Я нічым памагчы не ма-гу. Нават цяпер не буду заяв-джаць. Ды і Эдзік наўрад ці дапаможа.

ПЕРШЫ МУЖЫК. Значыць, не можа? АНДРЭЙ. Не.

ПЕРШЫ МУЖЫК. А я ду-маў — дай падыду. Праз цябе папрашу. Цяпер — бачу — да-рэмна, Сямёнавіч. Ну, бывай. А з пчоламі яны таксама дарэм-на. Нічога ўжо чыстага ў нас не будзе — ні мёду, ні хлеба, ні вады... Усё Чарнобылем атруча-на. У нас нарабілі людзі, дык на-рабілі. (Ідзе.)

ты, у каго няма цяпер віны?.. І ўсё-ткі я цябе не разумею, Анд-рэй Сямёнавіч. Вось ты сказаў, як пажартаваў, а ў мяне сэрца раптам усё роўна як зрушыла-ся з месца.

АНДРЭЙ. Прабачце. Дзіна Давыдаўна.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. Што тут прабачаць? Я рада бачыць цябе. Ты ж лепшы вучань быў у класе. А такія чалавечыкі ў на-стаўніка ў памяці. Усе вы, Ле-вановічы, малайцы. Вось нядаў-на Эдзіка бачыла, выступаў па тэлебачанні.

АНДРЭЙ. Я таксама слухаў. ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. А ўсё-ткі — жахліва гэта ўсё!.. Дзе ты спыніўся? Хата ж ваша, ві-даць, сырая стаіць, нятопленая?

АНДРЭЙ. Не хадзіў.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. Тады, можа, да мяне ў школу пой-дзеш?

АНДРЭЙ. Не, я дырэктару абяцаў.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. Ну што ж... Дырэктару дык ды-рэктару... Але бачыш, за могіль-камі ў нас яшчэ даглядаюць. Пра сябе людзі цяпер менш клапацяцца, а вось продкам... Чуў? На будучы год пераяз-джаем усёй вёскай на новае месца? Нікому ўсё гэта не спатрэбіцца. Мёртвыя самі па са-бе, жывыя самі. Я ўсё-ткі, няй-начай, перашкодзіла табе?

АНДРЭЙ. Дальбог, не. ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. Але ж і не падысці да былога вуч-ня... Як гэта? Так што, выбра-чай. А можа, усё-ткі зойдзеш да мяне? Ну хоць бы і пасля дырэктара. А то неяк у нас...

АНДРЭЙ. Добра, прыйду. Ну, а гаворка?.. Дык гэта я вінава-ты.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. Што ты ўсё з віной? Гэта выгляд матчынай магілы на цябе па-дзейнічаў.

АНДРЭЙ. Не. (Разводзіць рукамі, паказвае). Усё гэта!.. (Пачынае выпіраць рукой ку-точкі вачэй.)

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА (бярэ Андрэя за локаць). Э-э, не, Андрэй. У такім стане хадзем лепей да мяне. А то што ў ды-рэктара саўгаса — зноў п'янка? Не была б я твая старая на-стаўніца, каб вось так пакінула аднаго. Ну, а паплакаць? Дык на матчынай магіле нават з ка-меннай душой чалавек адтай-вае. Таму не саромся. Лічы, мя-не тут не было. Ці, можа, хо-чаш яшчэ пабыць адзін?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

ДЗІНА ДАВЫДАЎНА. То і ладна. Я вось загляну ў адно месца, а тады сюды вярну-ся. Згода?

АНДРЭЙ. Так.

шчынай, Браншчынай і Бела-руссю. І ўсё-ткі, хадземце ў гас-цініцу. Там і пагаворым.

АНДРЭЙ. Не, я мушу ехаць. ПІСЬМЕННИК. На службу?

Хто цяпер спяшаецца на служ-бу? Я ўчора званіў вашаму бра-ту. Размаўляў з Людмілай Мі-хайлаўнай. Вельмі прасіла, каб я прывёз вас.

АНДРЭЙ (панура). Што мне там рабіць?

ПІСЬМЕННИК. Значыць, ні к брату, ні ў гасцініцу да мяне? АНДРЭЙ. Паеду адсюль. На Унечы перасяду на другі цягнік і паеду.

ПІСЬМЕННИК. Хіба не ўга-вару?

АНДРЭЙ. Думаю, што не. ПІСЬМЕННИК. Тады хадземце ў піўніцу. Сёння піва прада-ецца. Праўда, гарэлікі няма. Але ж сухі закон паступова страчвае сілу. Яшчэ адна дур-ная сацыялістычная задума — адвучыць людзей піць! Тых лю-дзей, якія, бадай, з малаком маці да алкаголю прывыкаюць!

Заходзяць у піўніцу. Павел Дзямідавіч падаецца да буфет-а, прыносіць адтуль да столі-ка, які выбраў Андрэй Левано-віч, кувалі з півам: спыраша два, пасля зноў два. Пачынаюць трохі піць ды працягваць ціхую размову.

АНДРЭЙ. Вось вы, Павел Дзямідавіч, усё аціраецца на безраз гэтага мёртвага мора, а на дно не ныраеце?

ПІСЬМЕННИК. Было, што ныраў. Нават учора. Так што ў вас, Андрэй Сямёнавіч, няпра-вільнае ўяўленне пра мяне. Па-мятаеце: «І ўзяў я кніжку з рук... і з'еў яе; і яна ў вуснах маіх была салодкая, як мёд; ка-лі ж з'еў яе, то горка зрабілася ва ўтробе маёй. І сказаў ён мне: табе трэба зноў праро-чыць...»

АНДРЭЙ. Прарочыць? Я так разумею — пісаць?

ПІСЬМЕННИК. Не толькі гэта. Там, у Бібліі, яшчэ сказана ў Івана Багаслова: «...Праро-чыць аб народах і плямёнах, і языках і аб царах многіх...»

АНДРЭЙ. З'ездзілі б вы да нас у вёску? Там сакратар парт-кома саўгаса з парты выхо-дзіць.

ПІСЬМЕННИК. Андрэй Сямё-навіч, Андрэй Сямёнавіч, каго цяпер гэтым здзівіць?

АНДРЭЙ. І ўсё-такі.

ПІСЬМЕННИК. Нарэшце, на-сталі ўмовы пазбавіцца ад ся-го-таго, дык вы трывогу пачы-наеце біць.

АНДРЭЙ. Але тады скажыце выразней — па кім цяпер звон б'е?

ПІСЬМЕННИК. Па нас, па ўсіх нас, Андрэй Сямёнавіч. Значыць, штосьці ў чалавеку адбываецца. З кімсьці альбо з чымсьці ў супярэчнасць прый-шоў.

АНДРЭЙ. Я пытаўся ў яго, але ж...

ПІСЬМЕННИК. Гэта цяпер не дужа хітрая справа — аддаць білет!.. Але ці гэтым дапамо-жаш захварэўшаму грамадст-ву? Справа не ў партыях.

АНДРЭЙ. Тады чаму, другія парты растуць і множацца?

ПІСЬМЕННИК. Я ж кажу, справа не ў партыях.

АНДРЭЙ. А ў чым?

ПІСЬМЕННИК. У тым жа за-хварэўшым грамадстве. Сучас-нае духоўнае жыццё адчувае на сабе найбольшыя перагрузкі. Мы ўсе помнім, што пачыналі перабудову з пераробкі свядо-масці, але мала задумаліся над тым, што менавіта пагэтану ў гэтай сферы «развітанні з міну-лым» прасунуліся далей за ўсё. Хіба не дзіўна, што аб грамад-стве, якое ніколі не жыло пры сапраўдным сацыялізме, гаво-раць, што яно ў ім расчаравал-ася... Зразумела я кажу?

АНДРЭЙ. Так.

ПІСЬМЕННИК. Справа не ў Марксе, а тым больш не ў Ле-ніне. У нас заўсёды ў іхніх по-глядах штосьці замоўчвалася, штосьці скажалася, штосьці за-баранялася, а штосьці раздзі-малася. Але заўсёды гэта рабі-лася так, як гэта было неаб-ходна камусьці. Напрыклад, та-кім шляхам знікала розніца паміж эксплуатацыяй і прыгнё-там, паміж абагульненнем і адзяржаўліваннем, што было вельмі важна для кіруючай бю-ракратыі.

ПІСЬМЕННИК. Я вось што скажу, Андрэй Сямёнавіч.

Двадцатае стагоддзе, у якім нам з вамі давялося жыць...

АНДРЭЙ. Калі ласка... ПІСЬМЕННИК (глядзіць на Андрэя). Ну ды ладна. Падма-нуў ён нас, дваццаты век, ва ўсім. Можна сказаць, праляцеў для чалавецтва ўпустую.

АНДРЭЙ. Ну-ну... ПІСЬМЕННИК. З'явіўся ў нас марксізм, а ў канцы веку... Ва ўсякім выпадку — сёння марксізм пастаўлены пад сум-ненне. Цяпер возьмем першую сусветную вайну. Што яна да-ла? Кроў, смерць і Кастрычні-скую рэвалюцыю? Дык цяпер людзі схільны думаць, што ра-білі яе бальшавікі дарэмна. Другая сусветная? Што яна да-ла чалавецтву ў канчатковым выніку? Таксама, акрамя крыві ды смерці... Праўда, была за-крыта дарога фашызму ў све-це, але ж... і сацыялізм, бачы-це, цяпер некаторыя параўноў-ваюць з фашызмам. Ва ўсякім разе, ва ўсходняй Еўропе яго ўжо няма. Якраз у тых краі-нах, якія мы ратавалі ў вайну ад фашызму. Ну а цяпер што тычыцца атамнай энергіі. На-звалі дваццаты век атамным, а ў рэшце рэшт атрымаў Чарно-быль...

АНДРЭЙ. Куды ж далей, Па-вел Дзямідавіч?

ПІСЬМЕННИК. У дваццаты першы век, Андрэй Сямёнавіч. Назад дарогі няма. (Маўчыць, тады пытае.) А што вы нагаварылі Людміле Міхайлаўне? Што казалі такое, чаго яна ба-іцца? Прасіла мяне па тэлефо-не, каб я паглядзеў за вамі.

АНДРЭЙ. Хоцеце ведаць, Павел Дзямідавіч?

ПІСЬМЕННИК. Вядома...

АНДРЭЙ. Людзі кажуць, што тутэйшыя мясціны заража-ны радыяцыяй з самалёта. Чу-лі?

ПІСЬМЕННИК. Ну, чуў.

АНДРЭЙ. Дык гэта зрабіў я! Я стварыў гэта мёртвае мора!

ПІСЬМЕННИК. Пачакайце, Андрэй Сямёнавіч, штосьці не тое вы гаворыце!

АНДРЭЙ. Якраз тое!

ПІСЬМЕННИК. Пачакайце, пачакайце. Нявестка ваша гаварыла... Але ж не думалася, што вас... Пастойце, пастойце, таварыш капітан...

АНДРЭЙ. Таму зразумеі-це, Павел Дзямідавіч, — куды мне адсюль? Тут не толькі ваш бераг, але і мой. Не памінайце хоць вы мяне злым словам!..

Павел Дзямідавіч глядзіць утрапана на лётчына, які пра-біраецца паміж столікамі да выхаду, хоча гуннуць назад, але бяссільна апускае руку.

АНДРЭЙ. Я пытаўся ў яго, але ж...

ПІСЬМЕННИК. Гэта цяпер не дужа хітрая справа — аддаць білет!.. Але ці гэтым дапамо-жаш захварэўшаму грамадст-ву? Справа не ў партыях.

АНДРЭЙ. Тады чаму, другія парты растуць і множацца?

ПІСЬМЕННИК. Я ж кажу, справа не ў партыях.

АНДРЭЙ. А ў чым?

ПІСЬМЕННИК. У тым жа за-хварэўшым грамадстве. Сучас-нае духоўнае жыццё адчувае на сабе найбольшыя перагрузкі. Мы ўсе помнім, што пачыналі перабудову з пераробкі свядо-масці, але мала задумаліся над тым, што менавіта пагэтану ў гэтай сферы «развітанні з міну-лым» прасунуліся далей за ўсё. Хіба не дзіўна, што аб грамад-стве, якое ніколі не жыло пры сапраўдным сацыялізме, гаво-раць, што яно ў ім расчаравал-ася... Зразумела я кажу?

АНДР

«ХОЧАЦЦА ПРЫЕХАЦЬ... НЕ З ПУСТЫМІ РУКАМІ»

Аднаго разу, разбіраючы архіўны фонд Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, неспадзявана ў справе пад нумарам 5 мне натрапілася некалькі лістоў і паштовак, напісаных акуратным, выразным почыркам, ужо крышку знаёмым па ранейшых архіўных знаходках. На беларускай і рускай мовах. Прыгледзелася — так і ёсць напісаны рукою Якуба Коласа!

Гэтыя коласаўскія аўтографы, мабыць, у свой час засталіся нявыяўленымі даследчыкамі спадчыны народнага песняра, таму не трапілі ў 13 том збору яго твораў. Як і тыя, што сабраны ў гэтым выданні, яны, на нашу думку, таксама ўяўляюць пэўную цікавасць, бо ў пэўнай ступені дапаўняюць ташкенцкі перыяд жыцця і творчасці Якуба Коласа, куды ён мусіў эвакуіравацца ў пачатку Вялікай Айчыннай вайны.

Апынуўшыся далёка ад роднай зямлі, застаўшыся без сродкаў для існавання, пэц трапіў у надзвычай цяжкае становішча. Было цяжка і маральна, і матэрыяльна. Выйсце, напэўна, напрошвалася адно — звярнуцца па дапамогу да савецкага кіраўніцтва, знайсці сувязь з беларускім урадам.

Менавіта ў тыя дні Якуб Колас адправіў у Маскву, у Прэзідыум Вярхоўнага Савета, СССР, заяву наступнага зместу: «24 июня настоящего года я вынужден был в силу военных событий выехать из г. Минска, оставив свой дом и все свое имущество, а также берегательную книжку, облигации займов, свои рукописи и книги. 14-го августа я прибыл в г. Ташкент. Связи со своим правительством не имею. Никаких денежных выплат — персональной пенсии, установленной мне правительством Белорусской ССР в связи с присвоением мне звания народного поэта республики в размере 600 р., жалования по должности вице-президента Академии наук БССР и депутатского жалования — ни откуды не получаю. Правительством Узбекской ССР, к которому я обращался, эти вопросы не разрешены. Испытывая материальную нужду, прошу Президиум Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик оказать мне поддержку путем выплаты мне депутатского жалования, которого я не получаю с июня месяца настоящего 1941 года».

Коласава заява, адпраўленая 21 лістапада 1941 года, не засталася без увагі. На ёй ёсць рэзалюцыя: «Деньги посланы». Яшчэ, мяркуючы па ўсім, гэта заява трапіла па прызначэнні, і неўзабаве ён атрымаў ліст ад сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Л. Е. Папкова. Бо роўна праз ме-

сяц Якуб Колас адправіў у горад Бугуруслан Чкалаўскай вобласці, дзе тады знаходзіўся беларускі ўрад, паштоўку, адрасаваную ўжо непасрэдна гэтаму чалавеку:

«г. Ташкент, 20.XII.1941 г.

Дорогой товарищ!
Очень обрадовало меня Ваше письмо, в котором сообщаете о своем местонахождении. Мне очень радостно сознавать, что отныне я связан с моим дорогим правительством. Отрыв от него был крайне тягостным. Верю, что дожду того дня, когда мы встретимся на нашей родной земле и поработаем для нашего замечательного, хорошего, доброго, талантливого народа. Привет всем землякам. Александровская известила меня сегодня, куда обращаться. Из депутатов знаю о нахождении тов. Савицкого. Он в Нижнем Тагиле директором пединститута. Деньги пока еще не прибыли. Они тоже кстати. Персональную пенсию с октября (600 р.) мне восстановило правительство УзССР. Жму руку. Желаю успехов.

Якуб Колас».

У Ташкенце Якуб Колас вельмі зблізіўся і пасябраваў з сям'ёй партыйнага работніка Івана Фролавіча Клімава, якая па волі ваеннага ліхалецця таксама апынулася далёка ад роднага дому, ад сваёй Беларусі. І. Ф. Клімаў з лістапада 1941 і да мая 1942 года працаваў сакратаром Ташкенцкага абкома КП(б) Узбекістана. Потым ён быў аддзілкам у Маскву, стаў адным з арганізатараў і кіраўнікоў падполля і партызанскага руху на захопленай ворагам Беларусі. Пра тое, што яны сябравалі, сведчаць тыя лагоднасць і таварыскасць, усмешліва-гарэзныя інтанацыі, якімі прасякнуты коласаўскія пісьмы да яго.

У вышэйзгаданым 13 томе збору твораў надрукавана тры лісты да І. Ф. Клімава, адпраўленыя яму 20 жніўня, 25 версяня і 26 снежня 1942 года, калі той ужо знаходзіўся ў Маскве. Але быў яшчэ адзін ліст, самы першы з іх, датаваны 5.VI.1942 года. У ім Якуб Колас дзеліцца сваімі надзённымі клопатамі.

Жылося яму, бачна па ўсім, у сонечным Ташкенце не так ужо лёгка і бяспмарна, як гэта можа здацца некаторым. Штодзёна даймалі адсутнасць належнага жылля, умоў для працы, беднасць «казны». А вярнуцца ж хацелася яму ў родны край «не з пустымі рукамі», з належным творчым набыткам.

Прыгледзецца, якой мовай напісаны гэты ліст — па-народнаму жывой, гутарковай, сапраўды коласаўскай! І ці толькі ён?

*Мілы, дарагі Янка!
Можэ здарыцца так, што табе не выпадзе пад'ехаць да мяне, каб развітацца. Дык на ўсякі выпадак я па братэрску абнімаю цябе, моцна цалую і сардэчна жадаю табе здароўя, плённай работы на карысць нашай радзімы, якую мы любім, як нашу родную маці, і якую горача спадзяёмся ўбачыць вольнаю, Савецкаю.
Усім таварышам-землякам перадай прывітанне...
Бывай здаровы, шчаслівы.
Твой стары Якуб ды яшчэ Колас.
5.VI.1942 г.»*

«Мілы, дарагі Янка!
Можэ здарыцца так, што табе не выпадзе пад'ехаць да мяне, каб развітацца. Дык на ўсякі выпадак я па братэрску абнімаю цябе, моцна цалую і сардэчна жадаю табе здароўя, плённай работы на карысць нашай радзімы, якую мы любім, як нашу родную маці, і якую горача спадзяёмся ўбачыць вольнаю, Савецкаю.
Усім таварышам-землякам перадай прывітанне...
Бывай здаровы, шчаслівы.
Твой стары Якуб ды яшчэ Колас.
5.VI.1942 г.»

Як бы цяжка і складана ні было б, а беларускі ўрад турбаваўся аб лёсе народнага паэта, імкнуўся падтрымаць яго матэрыяльна. Гэтак можна меркаваць, пазнаёміўшыся з паштоўкаю, адпраўленай 5.VIII.1942 года на імя сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Апрача падзякі за высланыя грошы, у ёй Колас выказвае ўпэўненасць у перамогу савецкіх людзей над «нямецкімі душугубамі», у хуткую сустрэчу з роднай зямлёй. Яшчэ Канстанцін Міхайлавіч перадае прывітанне Нічыпару Якаўлевічу Наталевічу, які на той час з'яўляўся Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і з якім, мяркуючы па ўсім, паэт быў у добрых адносінах.

«Дорогой Лазарь Евдакимович! Очень благодарен за высланные деньги. Все, что вы послали и по почте и через тов. Бровка, я получил. Как бы это было хорошо, если бы следующую полчку нам реализовать уже на родной земле! Живу надеждами на лучший поворот в судьбе этих начинаний. Пусть скалит зверские зубы немецкий душегуб, все равно судьба его предрешена. Привет всем друзьям-товарищам. Увидите Никифора Яковлевича, передайте ему сердечный привет.
Всего лучшего.
Жму руку.
Я. Колас».

І яшчэ адно пісьмо-паштоўка, якое захавалася ў архіўным фондзе. З яго відаць, што і ў далёкім Ташкенце Коласа знаходзілі пісьмы, у якіх людзі звярталіся да яго з рознымі просьбамі. І як да пісьменніка, і як да дэпутата, грамадскага дзеяча. Што за просьбы былі? А такія, напрыклад, як ад невядомага нам капітана Кацярынава. Згадзіцца, просьба вайскоўца не зусім звычайная. Вядома, сам Канстанцін Міхайлавіч не мог яе вырашыць, таму ён, як дэпутат, зноў звяртаецца ў Прэзідыум Вярхоўнага Савета, а дакладней, да яго сакратара Л. К. Папкова.

«Дарагі Лазарь Евдакимович! Перасылаю вам письмо капитана Кацярынава. Он просит перевода на работу на своей специальности в Беларусь и рада Чырвонай Арміі Пешага Беларускага фронту».

Вам там відней, як аформіць такі перавод і задаволіць просьбу капітана Кацярынава.
У лістападзе мяркуючы пераехаць у Мінск. Мне таксама патрэбна будзе дапамога ў пераездзе. Добра было б забяспечыць хоць адно купэ ў вагоне для багажа. Пагаварце з Н. Я. Усядо найлепшага.
Якуб Колас».

Нам невядома, як склаўся службовы лёс капітана Кацярынава, за якога хадайнічаў Якуб Колас. Што ж датычыць асабістай Коласавай просьбы, то яна хутчэй за ўсё была задаволеная. Есць адносіна, якую Л. Е. Папкоў падаў кіраўніку справам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, просячы «распоряжения о бронировании 4-х мест (купе) в мягком вагоне из Москвы до Минска для депутата Верховного Совета БССР — народного поэта БССР заслуженного деятеля науки БССР тов. Мицкевича (Якуба Коласа) Константина Михайловича».

Не ведаю, знарок ці незнарок гэтыя пісьмы народнага паэта Беларусі засталіся невядомымі, не дайшлі да чытача, але, спадзяюся, яны папоўняць яго багатую эпістлярную спадчыну, зацікавяць супрацоўнікаў Літаратурнага музея Якуба Коласа, трапіць у новае, больш поўнае выданне яго збору твораў. Бо пісьмы, што захаваліся ў нашым архіве, — часцінка душы і жыцця народнага песняра, яго творчай біяграфіі, сведкі трывог і пакут, што выпалі на яго долю, на долю ўсяго роднага народа, чым адданым сынам ён быў.

Гелена ЧАРНЯЎСКАЯ,
супрацоўніца Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва БССР.

Ад «Чырвонай Лагойшчыны» да «Роднага краю»

Споўнілася 60 гадоў з выхаду першага нумара лагойскай раённай газеты «Родны край». Праўда, пад такой назвай чытачы сустракаюцца з ёй толькі сёлета. Пачынаўся ж творчы шлях раёнкі з «Чырвонай Лагойшчыны». Затым тры перадаенныя і пятнаццаць пасляваенных гадоў яна мела назву «Новая вёска» (у падполлі выдавалася пад загаловам «За Савецкую Беларусь») і ажно трыццаць адзін год — «Ленінскі шлях».

Мянялася назва, але ўвесь час газета імкнулася заставацца летапісам жыцця гэтага кутка Бацькаўшчыны, жыцця складанага і супярэчлівага.

Да гонару газеты, яна ніколі не абмінала і пытанні культуры, літаратуры. Увага да іх асабліва адчувальная апошнім часам. Журналісты пастаянна трымаюць у полі зроку творчасць пісьменнікаў-землякоў — Н. Гелівіча, І. Пташнінава, Г. Каржанеўскай, М. Гіля, І іншых, змяшчаючы іх творы, рэцэнзуючы кнігі.

У сувязі з падрыхтоўкай кнігі «Памяць» рэгулярна сталі публікавацца са старых выданняў, найперш з газеты «Наша Ніва», якія тычацца Лагойшчыны.

НАШ КАР.

Памяці кампазітара

Дзевятай сімфоніяй М. Аладава пачаўся вечар у Беларускай дзяржаўнай філармоніі, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння кампазітара. У мемарыяльным канцэрте, які трансліравала ў «жывым» эфіры Беларускае тэлебачанне, удзельнічалі Акадэмічны сімфанічны аркестр БССР (дырыжор Ю. Цырук), салістка БДФ В. Крываносава.

Н. К.

Дыплом-мінчанцы

У Маскве прайшоў I Міжнародны конкурс акардэаністаў і баліністаў, у якім бралі ўдзел выканаўцы з 9 краін свету. У склад савецкай дэлегацыі ўваходзіла студэнтка IV курса Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Ніна Слюсар (анардэон, клас заслужанага артыста БССР прафесара М. Сеўрукова). За паспяховае выступленне ва ўсіх творах конкурсу Н. Слюсар нададзена званне дыпламанта гэтага конкурсу.

М. К.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

- Заір АЗГУР, Аляксей АСПІЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЬІНЕЎСКІ, Аляксей ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел лістмоў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Аляксей МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.
Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.